

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

obor Právo

Katedra veřejné správy

Diplomová práce na téma:

„Problematika integrace romského etnika do společnosti, integrační programy“

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Kadeřábková, CSc.

Autor:

Bc. Radek KARLÍK

R08620

2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Problematika integrace romského etnika do společnosti, integrační programy“ zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Bc. Radek KARLÍK

Plzeň 30. 3. 2012

Poděkování

Děkuji tímto za poskytování konzultací a odborné vedení při zpracování diplomové práce PhDr. Jaroslavě Kadeřábkové, CSc., svým rodičům a zejména mé manželce Bc. Markétě KARLÍKOVÉ za bezmeznou podporu při studiu Právnické fakulty, Západočeské univerzity v Plzni.

OBSAH

ÚVOD

1. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	str.
1.1 Teorie migrace	1 - 2
1.2 Základní lidská práva	2 - 3
2. VYMEZENÍ POJMŮ	
2.1 Migrace	3 - 4
2.2 Etnikum	4 - 5
2.3 Integrace	5 - 6
2.4 Menšina	6 - 7
3. HISTORIE	
3.1 První historické zmínky	7 - 9
3.2 Vnímání romského etnika v tehdejší společnosti	10 - 11
3.3 Charakteristika a jednotlivé znaky	11 - 12
3.3.1. Problém směšování uvedených znaků	12 - 13
3.3.2. Jazyky a dialekty	13 - 14
3.3.3. Subetnicita	14 - 16
3.3.4. „Roma familia“	16 - 19
4. MIGRACE	
4.1 Migrační cesty a první výskyt na českém území	19 - 22
4.2 Období první a druhé republiky	22 - 32
4.3 Poválečná doba	32 - 51
4.4 Éra normalizace	51 - 55
4.5 Vnímání etnika před a po sametové revoluci	55 - 57
4.6 Současnost	57 - 59

5. INTEGRACE

5.1 Pojmy	59 - 63
5.2 Nesnadnost začleňování	63
5.3 Jednotlivé integrační programy	63 - 75
5.4 Úspěšnost integračních programů	75 - 82
5.5 Současná problematika integrace v Evropě	83 - 84
6. ZÁVĚR	85 - 87

Úvod

Na naší planetě existuje několik přírodních živlů, které jsou její nezbytnou součástí a které lidstvo rozeznává jako vodu a zem, a dále ty, které na ni bezprostředně působí, známé jako větry a oheň. Každá z těchto složek, která má svým způsobem vliv na utváření naší rodné planety má svou specifickou charakteristiku a přesto, že každá má úplně jinou podstatu, vzájemně se ovlivňují a jedna bez druhé nemůže existovat. Všechny tyto čtyři živly tedy vzájemně působí na naší planetě a svojí podstatou zde vytváří příznivé klima pro život.

Podobně je to i s lidskou společností, která se skládá z určitých částí, resp. menších společností, národnostních skupin a etnických menšin, které se od sebe vzájemně odlišují, ať již jazykem, vzhledem, kulturou, náboženským vyznáním, národnostním nebo etnickým původem. Tyto skupiny zde rovněž vedle sebe existují, vzájemně se ovlivňují a přes uvedené „odlišnosti“ spolu musí umět žít nebo se tomu naučit. Pokud by tomu tak nebylo mohlo by nakonec dojít k jejich zániku. Jednou z takových skupin jsou Romové, se kterými se já osobně setkávám od svých dětských let, kdy jsem s rodiči bydlel ve středu města Plzně, kam bylo toto etnikum tehdejší společností silně dislokováno.

V průběhu svých dalších let jsem se s nimi průběžně, asi jako každý Plzeňan, který se rozhodl zavítat do centra města Plzně, setkával. Svoji praktickou zkušenost jsem si prohloubil, když jsem v devadesátých letech minulého století nastoupil k Policii ČR. Jako začínající řadový policista jsem vykonával pěší hlídky v okolí centra města, konkrétně v okolí náměstí Republiky. Po několikaleté praxi jsem začal pracovat u kriminální policie Městského ředitelství, kde jsem byl přidělen ke skupině, která měla za úkol odhalovat a objasňovat veškerou trestnou činnost, související s tímto etnikem, tedy situace, kdy pachatelem trestného činu nebo jeho obětí byl Rom. Tato každodenní rutina pro mě znamenala bezmála čtrnáct let praktické činnosti, jejímž cílem a podmínkou úspěšnosti na tomto poli bylo dostatečně poznat a pochopit principy fungování vztahů uvnitř tohoto etnika.

Výkonem mé praxe jsem měl možnost pozorovat, vyhodnocovat, srovnávat, bilancovat a rozhodovat o lidských osudech, které byly různými způsoby spojeny nebo dotčeny tímto etnikem nebo se ho přímo týkaly. Byl to ale pohled jednobarevný,

jednostranný a mojí snahou bylo získat více informací. Všechno se vším souvisí a vzájemně se ovlivňuje, a pokud tedy máme nějaký následek, měli bychom pátrat rovněž po jeho příčině a položit si otázku proč tomu tak v dané situaci je. Proč dochází k trestné činnosti, které se dopouští Romové a co je k tomu vedlo. Proč byli tehdejší společnosti marginalizováni a proč mají pocit útlaku a nepochopení ze strany majoritní společnosti, které nedůvěřují. Jelikož jsem si v této souvislosti kladl mnoho a mnoho podobných otázek, na které jsem nedokázal, vzhledem ke svému postavení a praktickým zkušenostem, najít jednoznačnou odpověď, rozhodl jsem se, že se budu snažit najít odpověď v teoretické rovině, konkrétně v historických pramenech, literárních publikacích a názorech druhých lidí, kteří s nimi mají nějakou jinou zkušenost než já.

Obsahem mé diplomové práce jsou teoretická a metodologická východiska, historický původ a vývoj romského etnika. Jeho první kontakty a zkušenosti se společnostmi, náhled tehdejší společnosti na Romy, jejich kočovný život, resp. migrace a konečným tématem je začleňování do společnosti, integrace a okolnosti s tím související. Práci chci zpracovat metodou analýzy odborného textu a na základě vlastních empirických poznatků, dále budou použity jak prameny publikované, tak vzhledem k odbornému zájmu i prameny, které nejsou známy veřejnosti.

1. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Teorie migrace

Teorie migrace je v současné době ve společnosti značně diskutované téma a to zejména v odborném tisku, protože se začíná jevit jako problém, nacházející se ve stadiu přehodnocování multikulturalismu v globalizačních a integračních procesech. Podstata multikulturalismu tkví v současné ekonomické a finanční krizi, která úzce souvisí s možnostmi migrací různých národnostních nebo etnických skupin v rámci dnešní společnosti. Současné světové sociologicko ekonomické klima takovým pojmům jako je migrace příliš šanci nedává a to hned z několika důvodů. Jeden z prvních a zásadních problémů je skutečnost, že migrující lidé se tak zpravidla chovají proto, že „prchají“ z jednoho místa, kde jsou buď pronásledováni, nebo nemají možnost obživy a hledají místo jiné, kde budou moci lépe žít. Znamená to tedy, že jejich migrace není až tak dobrovolná, jak bylo zaznamenáno v historii a konkrétně u romského etnika byla tato činnost zcela charakteristická. S příchodem nové skupiny lidí zpravidla vznikají potíže s ubytováním, zajištěním pracovních příležitostí a do té doby i s poskytnutím finanční výpomoci, a pokud daná majoritní společnost nemá dostatek takových prostředků pro své příslušníky, nebude snadné se ještě dělit s další skupinou lidí. Moderní vyspělé státy by měly s takovými skutečnostmi počítat a být na ně připraveny, ve světě je v současné době rozpoutáno mnoho národnostních, válečných, ale i náboženských konfliktů, které nutí lidi k opouštění svých domovů a stěhování se jinam.

Praktická zkušenost hovoří o tom, že Romové, kteří žili v poníženém postavení na Slovensku v cikánských osadách, kde byli „izolováni“ od okolní společnosti s vlastními, přesně stanovenými vnitřními pravidly, se tak logicky nedostávali s touto společností do střetu. Druhým, neméně zásadním problémem je pronásledování z hlediska etnické, politické nebo náboženské nesnášenlivosti, které nutí určité skupiny obyvatel rovněž k migraci.

V případech Romů, kteří zvolili emigraci z České republiky do ciziny, byly zaznamenány převážně ekonomické důvody, mnohdy obava z extrémistických pravicových hnutí a jako další důvod lze uvést strach z vymahačů dluhů z lichvářských půjček. Romové před odchodem mnohdy rozprodali veškerý svůj majetek a byty, čímž si značně zkomplikovali návrat zpět do vlasti v případě, že nebyli cílovou zemí

z jakýchkoliv důvodů přijati. Mnohdy se vrátili zpět a žádali o přidělení nových bytů a byly zaznamenány ze strany úřadů případy doplácení sociálních dávek za dobu, kdy byli mimo území ČR, což vyvolalo ve společnosti vlnu nevole. Jak bylo uvedeno, s migrací souvisí vznik sociálního napětí ve společnosti, ale na druhou stranu by mohla být přínosem pro řešení problémů v podobě hledání nových pracovních příležitostí a odstěhování se z problémových oblastí. Je nezbytné, aby migracím byla ze strany společnosti věnována pozornost, byl zde prováděn výzkum se zaměřením na to, aby v souvislosti s ní nedocházelo ke kriminálnímu jednání, ať už v rovině ekonomické nebo v podobě provozování prostituce a obchodu s lidmi¹.

1.2 Základní lidská práva

Základními lidskými právy rozumíme souhrn subjektivních veřejných práv, jejichž ochranu zaručují ústavní zákony. V naší republice lze jejich vznik zaznamenat v době, kdy Česká a Slovenská Federativní Republika vyhlásila ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. Listinu základních práv a svobod. Ústava České republiky stanoví, že Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky a ve Sbírce zákonů je vyhlášena pod č. 2/1993 Sb. Dodržování základních lidských práv v naší republice je garantováno nejen uvedenými ústavními zákony Ústavou a Listinou, ale rovněž Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, která je vykládána a aplikována Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku, dále Úmluvou o právech dítěte a další řadou mezinárodních smluv.

První historické zmínky o lidských právech lze datovat do roku 1215, kdy si anglická šlechta vymohla na králi Janovi podpis listiny zaručující šlechtě ochranu proti svévoli krále a která je ve světě známa jako Magna charta libertatum. Největší rozmach základních lidských práv je zaznamenán ve druhé polovině 18. století osvíceneckou teorií přirozenosti lidských práv a novými teoriemi o státu, čímž je položen základní kámen pro buržoazní revoluce a konstitucionalismus v Evropě. Velkou snahou je rozšířit tyto základní práva na široké vrstvy obyvatelstva, čímž jsou formulovány Listiny práv s nemalým významem pro ústavní právo a politickou podporu. Jako nejvýznamnější listiny té doby lze demonstrativně uvést Deklaraci nezávislosti

---

¹ Zpráva o stavu romských komunit ČR 2004 a koncepce romské integrace, Úřad vlády ČR, ISBN 80-86734-49-8

Spojených států amerických a Deklarace práv člověka a občana, které byly vydány při vzniku Spojených států amerických a v průběhu francouzské revoluce. Navzdory těmto snahám ale automaticky nedochází k jejich uplatnění v praxi a právní úprava je omezená. Důkazem této skutečnosti je fakt, že z počátku nebyla lidská práva v USA vůbec přiznávána otrokům a i přes jeho zrušení po válce Severu proti Jihu se prosazení rovnosti černošského obyvatelstva v lidských právech podařilo až ve druhé polovině 20. století.

Nejvýznamnějším obdobím pro rozvoj základních lidských práv je posledních 200 let, kdy došlo postupně ve 3 až 4 generacích k jejich postupné úpravě. V současné době ale existují ve světě civilizační oblasti, ve kterých nejsou základní lidská práva vůbec právně upravena nebo jsou zcela ignorována. Rozeznáváme tedy takové kulturní společnosti, ve kterých mají ženy výrazně menší práva než muži nebo taková politická uskupení, totalitního typu, kde jsou občanům upírána základní politická práva, např. právo svobodně volit.

Při ochraně a prosazování lidských práv ve světě hrají nemalou roli spolky, zaměřující se na tuto problematiku, jako Amnesty International a v Česku Člověk v tísni nebo Liga lidských práv². Naše právní úprava na ústavní úrovni zaručuje soudní ochranu základních lidských práv všem lidem, bez ohledu na rozdíly v pohlaví, rase, barvě pleti, jazyce, víře a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu apod. tak, jak je upraveno v čl. 4 Ústavy a zejména v čl. 3 Listiny³.

2. VYMEZENÍ POJMŮ

2.1 Migrace

Pojem migrace lze definovat jako časově více či méně ohraničený proces přesunu lidí mezi prostory určenými státními hranicemi. Přístup každé společenské skupiny k nově přichozím nebo k těm, kteří o příchod usilují, měl v daleké historii i dnes mnoho společného, protože společnosti se vždy snažily příliv cizinců kontrolovat.

---

² Krejčí, O.: Lidská práva. Praha 2011, Professional Publishing, ISBN 978-80-7431-056-0

³ Ústava ČR č. 1/1993 Sb., Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

Migraci jako společenský jev lze zkoumat v několika rovinách i z různých úhlů pohledu. Základním hlediskem je dělení na migraci dobrovolnou a vynucenou, i když mnohdy nelze mezi těmito dvěma hledisky stanovit pevnou dělicí hranici, neboť v řadě případů, zvláště u pracovní migrace, splývá dobrovolná migrace s migrací vynucenou. Pod pojem migrace dobrovolné můžeme zařadit zejména ty případy, kdy lidé opouštějí svoji vlast za účelem studia, sjednocení rodiny, zaměstnání či z jiných důvodů osobního charakteru. Vynucená migrace je vyjádřením snahy vyhnout se pronásledování, represi, ozbrojeným konfliktům, přírodním či jiným katastrofám nebo jiným situacím, jež představují ohrožení života, svobody a živobytí jednotlivce. Převažující příčiny migrace lze v současném světě spatřovat zejména v rozdílech v bohatství mezi jednotlivými světadíly, v síle ekonomik jednotlivých zemí, úrovni ekonomického rozvoje a v životní úrovni jeho obyvatel. Při sledování migrace nelze mít na zřeteli jen jevy migraci vyvolávající, ale i faktory migraci umožňující nebo ji napomáhající, jako například zlepšující se dopravní propojenost mezi světadíly i jednotlivými státy, odstraňování bariér volného pohybu osob mezi státy apod. Svět tedy byl, je i v blízké budoucnosti bude konfrontován s pozitivními i negativními faktory vyvěrajícími z mezinárodní migrace, jež bezesporu představuje jednu z globálních výzev lidstva. Je zřejmé, že na současnou dynamiku mezinárodní migrace je třeba reagovat snahou využít co nejlépe její potenciál a zároveň minimalizovat její negativa. Jedním ze způsobů, jak efektivně omezovat obtížně zastavitelnou migraci nelegální, je kontrolovat a řídit její kroky pomocí programů migrace legální⁴

2.2 Etnikum

„Historicky vzniklá skupina lidí, které spojuje společný historický původ, rasový typ, jazyk, materiální a duchovní kultura, mentalita, tradice....., společné území“ (Tóth)⁵

Etnikum (z řeckého ethnos, tj. lid) je pojem, kterým se běžně označuje historicky vzniklá skupina lidí, kteří údajně mají společný historický původ, rasový typ, jazyk, materiální a duchovní kulturu, mentalitu a tradice a obývají společné území; dá se tedy také srovnat s pojmem „kmen“. (Tóth, R., Krno, S., Kulašik, 1991).

---

4 Budilová L., Hirt T.: Policista v multikulturním prostředí, Praha 2005, ISBN 80-903510-1-8, str. 48

5 Klimeš L.: Slovník cizích slov, Praha 1995, publikace č. 2-54-13/5b, str. 163

Ve skutečnosti je představa společného genetického původu příslušníků jednoho etnika zavádějící, a to kvůli migraci a míšení různých etnik mezi sebou, a odborníci proto chápou etnikum spíše jen jako skupinu lidí, kteří sdílí společnou kulturu. (Hosbawm, Eric J., 2000). Několik etnik může tvořit národ. Národ (latinsky natio) je pak společenstvím lidí, kteří se hlásí ke stejné národnosti. Avšak pojmem národ se v různých zemích a jazycích mohou odlišovat zcela rozdílné sociální organismy. Někdy bývá rozlišováno, zda jde o národ z hlediska politického nebo etnického.⁶

Kritérium etnické identity - Rom je ten, kdo se považuje za příslušníka romského národa, resp. etnika.

Podle tohoto kritéria jsou „Romové“ osoby, které se hlásí k romské etnické identitě a obvykle také k nově vznikajícímu romskému národu. Etnická či národnostní identita však není ničím původním, vrozeným a odjakživa daným, ale výsledkem výchovného, politického a osvětového působení. Jako „Romové“ ve smyslu etnické či národnostní identity se tak paradoxně mohou cítit až lidé, kteří přijali hodnoty většinové společnosti tím, že si osvojili moderní kategorii etnicity, resp. národa (což znamená odklon od tradiční romské kultury, protože ta koncept etnické identity nezná). Mohli bychom tedy říct, že jako „Romové“ podle kritéria etnické či národnostní identity se cítí ti, kteří kulturně už Romy (ve smyslu života podle norem tradiční romské kultury) přestali být. V kontextu tradiční romské kultury je skupinová identita (pocit sounáležitosti) odvozována zejména od rodové příslušnosti, nikoli od členství v „etnické skupině“. Skupinová identita je nicméně čistě soukromou záležitostí každého člověka a koncept identity zde používáme spíše jako analytický nástroj, tedy k tomu, abychom sociální a kulturní situovanosti vyloučených Romů lépe porozuměli. Na úrovni praxe je pak potřeba identitu každého člověka (ať je jakákoli) respektovat.⁷

2.3 Integrace

Integrací rozumíme soužití jednotlivců ze dvou či více skupin s odlišnými kulturními vzorci, pravidly chování, stupnicemi hodnot apod., které umožňuje jednotlivcům náležejícím do jakékoli z těchto skupin ponechat si jejich specifika, a zároveň zaručuje

---

6 Prokešová, M.: Romové, otázky a hledání odpovědí, Ostrava 2010, ISBN 978-80-7329-249-2, str. 11

7 Budilová L., Hirt T.: Policista v multikulturním prostředí, Praha 2005, ISBN 80-903510-1-8, str. 22

členům všech těchto skupin rovnoprávné postavení (nedochází tedy k diskriminaci členů některé skupiny).⁸

Národní integrací rozumíme proces, jímž se etnické, místní a jiné skupiny roztavují v oddělených společnostech politicky organizovaných do národních států. Tento proces je dlouhodobý a jen o málokterém státě - včetně těch západoevropských s nejstarší tradicí politicko-institucionální jednoty - bychom se odvážili tvrdit, že je naprosto kulturně homogenní. Proces národní integrace lze chápat jednak jako součást širších sociálních a ekonomických dějů, jednak jako důsledek záměrných politik států.⁹

2.4 Menšina

Menšina obecně označuje menší část z nějakého celku, zde obvykle ve smyslu méně než jedna polovina celku. Tento článek pojednává o nejběžnějším použití tohoto pojmu.

Menšina jako sociologický, politologický a kulturně antropologický pojem označuje dobře vymezenou skupinu osob, jež se odlišuje od okolní "většinové" společnosti a obvykle se i sama jako skupina chápe. Například lidé se zelenýma očima jsou sice "v menšině", ale menšinu v tomto sociologickém smyslu netvoří, pokud se o nich nezačne veřejně diskutovat, nezačnou se sdružovat, případně vytvářet nějakou reprezentaci. Status menšiny je ovšem závislý na celku, vůči němuž se jako menšina vymezuje: například Korsičané jsou na Korsice naprostou většinou, kdežto menšinou v rámci Francouzské republiky.

Tomu odpovídá rozlišení:

- *statistická menšina*, daná pouze určitými charakteristikami jednotlivých osob,
- *sociálně-psychologická menšina*, jež se obvykle sama jako menšina chápe, případně i organizuje.

---

⁸ Budilová L., Hirt T.: *Politická teorie multikulturalismu*, Praha 2005, ISBN 80-903510-1-8, str. 10

⁹ Barša P.: *Politická teorie multikulturalismu*, Brno 1999, ISBN 80-85959-47-X, str. 209

Druhy menšin

Významné druhy sociálně-psychologických menšin jsou:

- *etnická* menšina, obvykle vymezená jazykem a kulturou;
- *národnostní* menšina, úředně uznávaná etnická menšina;
- *náboženská* menšina, určená náboženským vyznáním;
- *jazyková* menšina, pokud není zároveň i menšinou etnickou (například francouzsky a italsky hovořící obyvatelé Švýcarska).

Metaforicky se kromě toho hovoří o "menšinách" mladých lidí, vysokoškoláků a podobně.

Historik Arnold Joseph Toynbee rozlišuje *tvořivé* a *dominantní* menšiny.¹⁰

3. HISTORIE

3.1 První historické zmínky

V Evropě žije asi 6 miliónů lidí, kteří se od ostatních obyvatel liší barvou pleti, očí a vlasů, odlišnou kulturou a jazykem. Tito lidé nemají nikde na světě svůj vlastní stát, všude žijí rozptýleni mezi ostatním obyvatelstvem. Lidé jim říkají různě – Cikáni, Zingari, Gitanos, Gypsies....., oni sami sebe označují rovněž různě – Kale, Manuša, Sinty, Lovari, ale nejčastější označení je Roma.

Romové jsou původem Indoevropané a pocházejí ze Středozápadní Indie, ze složek původního obyvatelstva, konkrétně z oblasti dnešního Pandžábu a Pákistánu. V Indii se původně věnovali kovářství, kotlářství, obchodu, podvodům, krádežím dobytka, uklízením a odstraňováním nečistot, hudebním a tanečním vystoupením a kejklářské činnosti. Rovněž potulce a žebrotě. Neznali písmo a neměli své písemnictví.

---

¹⁰ Mareš M. a kol., *Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po r.1989*, Brno 2004, ISBN 80-7325-050-0

Předkové Romů patřili k nejnižším vrstvám obyvatelstva, kterým se říkalo Domové. Později, po opuštění Indie, se název DOM stal jménem a to v Arménii – Lomové, v Sýrii – Domové a v Evropě – Romové. Neměli obecné pojmenování, měli spíše pojmenování hanlivé. Do Evropy se dostali v několika migračních vlnách od 3. do 10. století n. l., avšak přesný důvod odchodu Romů není dosud znám, ale předpokládá se, že důvodem mohlo být přelidnění tamní oblasti s následným hladomorem.

Nejstarší známá zmínka o Romech v Evropě pochází z roku 1068, kdy neznámý řecký mnich na hoře Athos zapsal do kroniky poznámku o zvláštním lidu, pohybujícím se v okolí Cařihradu, který nazval slovem Atsiganoi, kterým byli v té době označováni náboženské sekty, věnující se magii a věštění.

Jako první, kdo poukázal na indický původ Romů, byl jistý I. Vályi, který pocházel z Uher. Srovnal dialekt indických studentů na univerzitě v Leydenu s dialektem slovenských Romů, které a znal a na základě toho došel k závěru, že pravlastí Romů bude pravděpodobně Indie.

Další srovnávání tuto hypotézu víceméně potvrdily. Původ Romů zařazujeme spíše do středoindické, resp. severoindické části a to zejména z hlediska antropologického a jazykového. Bližší určení není, bohužel, vzhledem k absenci historických pramenů možné a rovněž není možno přesněji určit hlavní důvod a počátek těchto migrací. Jako jeden z důvodů lze pokládat skutečnost, že příčinou migrací byly válečné konflikty a s tím související ekonomické těžkosti rodin.

Je možno předpokládat, že Romové se dělili do několika kast, stejně tak, jak byla rozdělena indická společnost a že k samotnému formování etnicity, které bylo spojené na základě původu, jazyka apod., docházelo až po odchodu z Indie někdy mezi 5. a 10. stoletím našeho letopočtu¹¹.

Zmínka o Romech na našem území byla zmíněna v písemné podobě v díle Dalimilova kronika v kapitole nazvané „*O Kartasiech pohanských*“, kde bylo v textu psáno:

---

11 Nečas, C.: Romové v České republice, Olomouc 1995, ISBN 80-7067-559-4

*„Leta od narodení Jezu Krista milostivého
tisíciho dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.
5.Na pět set těch lidí šlo
a takové jich chování bylo.
Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili;
Všichni v spodcích chodili,
10.Holi dlouhé v rukou drželi.
Když pít chtěli, s břehu nakloňmo pivali,
když chleba prosili, „kartas boh“ tak mluvivali:
proto jim kartasi říkali.....¹²*

Rovněž v dalších dílech byli Romové zmiňováni jako „Kartasi“, což bylo odvozeno od toho, že mnohdy pronášeli slova: „kartas boh, kartas boh“, znamenající v jejich jazyce doslova: „hladovíme, hladovíme“. Zmínku o takovémto jednání je možné nalézt i v českém díle Vladislava Vančury, *Obrazy z dějin národa českého, Družstevní práce, Praha 1946*, kde se hovoří o tom, že Romové byli turečtí vyzvědači, kteří měli z mongolské krutosti nesmírný strach, před kterým prchali v tlupách a často hladověli. Je zde konkrétně uvedeno, že byli pojmenováni Kartasi a tj. Cikáni.

V Popravčí knize pánů z Rožmberka z roku 1399, je uvedeno, že při výslechu jednoho z lupičů tento uvedl, že jeho spolupachatelem je mimo jiné i „*Cikán, černý, Ondřejóv pacholek*“

---

¹² Dalimil: Česká kronika, vydává Jan Laichter, redakcí Václava Tille, v Praze 1920

3.2 Vnímání romského etnika v tehdejší společnosti

Přístup k tomuto etniku se začíná měnit v polovině 16. století, a to rovněž na našem území, kdy katolická církev začala poukazovat na chování Cikánů, které se neslučuje s chováním kajících se poutníků a rovněž není v souladu s křesťanstvím. Nevraživost vůči cikánům byla zaznamenána již v 15. století na německém území a období nedůvěry vystřídalo období otevřené nenávisti, které bylo završeno exkomunikací Cikánů z církve roku 1427 pařížským arcibiskupem.

Na našem území se počátek této otevřené represe datuje k roku 1541, kdy v Praze došlo k založení požáru, ze kterého byli podezřelí cikáni. O čtyři roky později vydal Ferdinand I. tzv. Mandát, jímž nakazoval, aby Romové byli vypovězeni ze země. Jelikož na našem území nenávist a skutečná represe nebyla zase až taková, musel Ferdinand I. tento mandát v průběhu dalších let několikrát opakovat.

Císař Svaté říše římské, král český a uherský Leopold I. v roce 1688 vypověděl Romy ze svého území a v roce 1697 je prohlásil za psance. V té době mohli být Romové kdykoli beztrestně zastřeleni a pokud byli zadrženi, čekal je trest smrti. Jejich ženy zprvu trestaly uříznutím ucha a později je čekal stejný trest jako muže.

Za vlády nástupce Leopolda I. císaře Josefa I. tyto perzekuce pokračovaly a byly „zdokonaleny“ např. o výstražné tabule podél hranic s varovnými nápisy a vyobrazením Romů, kteří neuposlechnou zákazu a hranici přestoupí. Muži budou oběšeni, ženy a děti zmrskány. Nástupem císaře Karla VI. na trůn byly tyto tresty rozšířeny i na osoby, které Romům byli nápomocni.

První obrozenecké-asimilační pokusy nastaly až za vlády Marie Terezie, kde docházelo k tzv. tolerancím některých romských rodin či spíše rodů výměnou za mnohá omezení. I přes mnohá privilegia, spočívající např. v umožnění pobytu na území, jejich pohyb podléhal přísné kontrole. Byl změněn i název pro Cikány, nově se jim říkalo „Novosedláci (Neubauern)“, či „Novomaďaři (Új-Magyar), zároveň s tím docházelo k potlačování cikánštiny, zákazům tradičních povolání, handlování s koňmi, tradic, oblékání a docházelo u Romských dětí k převýchově v neromských rodinách.

V osvětské činnosti pokračoval i syn Marie Terezie Josef II., který v roce 1782 zavedl u cikánských rodin povinnou školní docházku, dodržování základních hygienických pravidel a vyučení se řemeslu. Dále v roce 1784 vydal rozhodnutí, které mělo podobu jakéhosi prvního pokusu o státem řízené rozmístění romských rodin na území státu, podle něhož mělo dojít k začlenění dosud neusazených moravských Romů do osmnácti moravských a dvou slezských obcí. Usazování mělo na romské rodiny příznivý charakter, který svědčil o tom, že docházelo k růstu rodin, což mělo později za následek nedostatek pracovních příležitostí v klasických romských řemeslech. Proto se Romové začali zajímat i o řemesla tzv. sezónní, která svým charakterem byla spíše určena necikánům-gádžům. Začalo docházet k prolamování „izolace“ a k postupné asimilaci do majoritní společnosti, ale i přesto byli nuceni si svá obydlí stavět na okrajích obcí, kde postupně začaly vznikat cikánské tábory¹³.

3.3 Charakteristika a jednotlivé znaky

Rom je ten, kdo se považuje za příslušníka romského etnika

Podle tohoto kritéria sem lze zařadit osoby, které se dobrovolně hlásí k romské etnické identitě. Tato identita však není ničím, co danému jedinci bylo vrozeno či odjakživa dáno, ale je to výsledkem výchovného, politického či osvětového působení, proto se jako Romové ve smyslu etnické či národnostní identity mohou paradoxně cítit až lidé, kteří přijali hodnoty většinové společnosti tím, že si osvojili moderní kategorii etnicity.

Na základě této etnické identity lze tedy říct, že jako Romové se cítí i ti, kteří kulturně už Romy přestali být. Skupinová identita v romské kultuře je odvozována a spojována s rodovou příslušností a se členstvím v etnické skupině tedy nemá nic společného. V každém případě je osobní věcí každého člověka do jaké skupiny chce náležet a toto rozhodnutí je nutné respektovat.

---

13 Karlík, R.: Historie, migrace a integrace romského etnika do společnosti, Bakalářská práce 2009, str.27-28

Rom je ten, kdo má charakteristické fyziologické znaky

To jak kdo vypadá, jaké má vlasy, oči, barvu pleti velmi často majoritní společnost, resp. její příslušníci používají k tomu, aby jednotlivce zařadili do určitého prostředí nebo skupiny. Obecně je tedy chápáno, že Romové jsou ti, kdo se od většiny společnosti odlišují zejména svým vzhledem. Toto kritérium fyziologických znaků a odlišností rozlišuje Romy na ty, kdo jednájí, myslí a chovají se jako většina společnosti a ty, kteří sdílejí hodnoty „tradiční romské kultury“ a jednájí, myslí a chovají se podle naprosto odlišných hodnot a vzorců.

Rom je ten, kdo sdílí hodnoty tradiční romské kultury

Tradiční romská kultura, i přesto, že její největší část je nevědomá, se týká Romů, kteří sdílí systém hodnot, norem a způsobů řešení problémů této kultury vlastní. Není tedy zde důležitá barva pleti, očí a vlasů, ale odlišné principy sociální organizace, jiný způsob myšlení, jiný hodnotový systém, životní strategie a odlišné normy, kterými se daný jedinec řídí ve společnosti. Tradiční romská kultura má své kořeny v romských osadách na východním Slovensku a je nutné ji odlišit od nově vznikající kultury národní, která má jako základ shodné principy, zejména etnickou identitu. Tedy ten, kdo se cítí být spjat s tradiční romskou kulturou se nemusí nutně považovat za Roma romského národa a naopak ten, kdo se deklaruje jako Rom v národnostním smyslu, nemusí být nositelem tradiční romské kultury.

3.3.1. Problém směšování uvedených znaků

Je zcela chybné zařazovat osobu, která vypadá jako Rom, tedy na základě jeho fyzických charakteristik, a předpokládat tedy, že nutně patří do nějaké romské kultury. Fyzický vzhled je mylným vodítkem pro určení toho, jaké kultury je kdo nositelem. Kultura jako taková je výhradně přenášena z generace na generaci výchovou a učením, to znamená, že není předávána prostřednictvím genetických informací.

Rovněž je mylné považovat za Roma toho, kdo k romské tradiční kultuře, resp. romství, se hlásí a prohlašuje se za takového příslušníka, neboť Romem v kulturním

smyslu se člověk stává procesem socializace, tedy během sociálního učení, které probíhá od nejranějšího věku a ne přihlášením se k této národnosti.

Hojně rozšířeným názorem a bohužel mnohdy i v odborných kruzích je ta skutečnost, že každý, kdo vypadá jako Rom by se měl ke svému romství hlásit. Dále na tuto skutečnost navazuje názor, že tito mnozí příslušníci konkrétně zmiňovaného etnika svojí příslušnost při sčítání lidu úmyslně skryli nebo ji nepřiznali. Jak již bylo uvedeno kultura se nepřenáší dědičně, ale je založena na přihlášení se, dobrovolné spoluúčasti na moderní civilizační kategorii etnicity či národa a vyvstává zde tedy otázka, proč by se lidé, kteří mají romské fyziologické znaky, měli automaticky k romské národnosti hlásit. Některé fyzické charakteristiky, osvojené kulturní kompetence a národnostní nebo etnická identita se tedy navzájem nekryjí.

3.3.2. Jazyky a dialekty

Romský jazyk, neboli romština, se řadí mezi indoevropské jazyky a v její slovní zásobě jsou tři druhy slov a to slova původní, staré a nové přejímky. Původní slova mají nejbližší jazykům indickým, staré přejímky jsou převzaté z jazyků, kterými se mluvilo v zemích, jimiž předkové Romů procházeli při svých kočovných cestách do Evropy a byly převzaté zejména z perštiny a arménštiny. Jako nové přejímky jsou brány slova, které romskou populaci obklopují posledních několik staletí a byly převzaty z maďarštiny, slovenštiny, srbštiny, bulharštiny, polštiny a v neposlední řadě i z češtiny.

Jelikož se odhaduje, že romština má pouhých 600 slov a nemá tedy tolik bohatou slovní zásobu, při běžné komunikaci mezi romským obyvatelstvem není výjimkou, když se chybějící význam slova nahradí slovem, které je obsaženo v jednom ze shora uvedených jazyků, samozřejmě v závislosti na konkrétním usídlení zmiňovaného etnika. Tento jazyk dokáže však slovně rozlišovat mezi Romem a ne-romem, kde např. pro romského chlapce má označení „o čhavo“ a ne-romského chlapce „o raklo“, obdobně je tomu u romské a ne-romské dívky, kde je tento význam uváděn jako „e čhaj“ a „e rakli“.

Jedním ze tří hlavních dialektů používaných dnes Romy v Čechách a na Slovensku je tzv. „slovenská romština“, kterou mluví 70 – 80 % Romů. Dalším dialektem, který je specifický pro jih a jihozápad Slovenska je ahi-dialekt, blízký slovenské romštině,

někdy nazývaný jako dialekt maďarský. Posledním dialektem, který je používán na území obou států, je „olašská romština“, která má některé společné rysy s balkánskými jazyky. Ke slovenské romštině má strukturně blízko i tzv. „sintská romština“, která je rozšířena v malých skupinách německých Romů - „Sintů“ a která je obohacena o řadu výpůjček z německého jazyka.

Její členové se nicméně sami za Romy nepovažují. V 70. letech minulého století byla tehdejší Svazem Cikánů-Romů přijata závazná písemná norma slovenské romštiny, která však neměla žádnou praktickou oporu, neboť jednotlivý romští mluvčí tento jazyk znal víceméně v mluvené podobě, nedokázali romsky ani číst a psát a o spisovné formě romštiny často ani nevěděli.

Slovenští Romové na území obou států vždy používali vedle romštiny ještě jazyk majoritního obyvatelstva pro komunikaci s tzv. „gadžovským-ne-romským“ světem, vlastní romština byla a je využívána zejména při komunikaci uvnitř skupiny a nezdá se, že by byla v situacích, kdy bylo nutné, aby majorita byla stranou významu jejich slov. V romské slovenské populaci byl po válce hojně používán jazyk, který se jmenoval „šariština“, který měl východní dialekt slovenštiny ovlivněný polštinou a ukrajinštinou.

V jižních částech Slovenska používali Romové ke komunikaci s majoritním obyvatelstvem maďarštinu. Další generace Romů, vyrůstajících v České republice používá ke komunikaci s okolním světem jistý romský etnolekt češtiny, což je chápáno jako čeština ovlivněná některými prvky z romštiny, která se vyvinula do svébytného dialektu.

3.3.3. Subetnicita

Tímto slovem chápeme jakési podřazení, ne podřízení, nově příchozích Romů k stávající skupině „domácích“ Romů. Druhá světová válka měla na populaci českých a moravských Romů fatální dopad, protože většina z nich řádění nacistů nepřežila. Po skončení války do České republiky skupiny přišly z osad na středním a východním Slovensku skupiny slovenských a maďarských Romů, kteří ovládali různá kovářská, kamnářská řemesla a hudební dovednosti. Kultura slovenských a maďarských Romů je velmi podobná, jediné odlišnosti jsou v jejich jazykovém dialektu. Olašští Romové tyto

skupiny označují jako „Rumungri“, kdy význam tohoto slova pochází z Rom Ungro, což znamená uherský Rom.

Již zmíněná subetnická skupina, která žije na území ČR, jsou olašští Romové, kteří od slovenských a maďarských Romů liší zejména jazykem, kulturními normami a zvyky. Jejich původ je datován do 19. století, kdy se do Evropy dostali z Rumunska, z území zvaného Valachie, od čehož je eptymologicky odvozeno slovo olašský. Tito Romové se tradičně živili jako obchodníci, překupníci s koňmi a kotláři. Ženy věštily z rukou a z karet. Jednalo se o výhradně kočovnou skupinu, která byla v roce 1959 prostřednictvím legislativy násilně usazena na území tehdejšího Československa. Mezi oběma skupinami olašských a slovensko-maďarských Romů existují značné bariéry, mající základ v tom, že zejména kulturní zvyky a jazyk je od sebe odlišuje.

Na základě praktických zkušeností lze říci, že olašští Romové se nad druhou skupinou cítí jaksi nadřazení, jak mnozí z nich říkají, považují se za cikánskou šlechtu, něco lepšího. Je rovněž pravdou, že olašští Romové byli většinou viditelně bohatší než skupina náležející k tzv. Rumungrům. Zajímali se zejména o zlato a drahé kovy, drahé oblečení, většinou z pravé kůže a zahraniční vozy, které nezdávka vystavovali na obdiv svému okolí. Základ tohoto chování by bylo možné spatřovat v jejich minulosti, kdy jedno z jejich hlavních živobytí a charakteristik byl obchod. Ještě před několika lety nebylo absolutně myslitelné, aby docházelo k vzájemným sňatkům mezi těmito skupinami a to ani bez ohledu na možné citové vazby. Olašská dívka a olašský chlapec si již dávno od dětských let byli zaslíbeni dohodou mezi jejich rodiči, která podmiňovala sňatek složením finanční částky ze strany rodiny ženicha a dodržením pohlavní zdrženlivosti nevěsty na straně druhé. Porušením jedné z těchto podmínek znamenalo značnou ostudu pro rodinu a neplatnost svazku.

Přílivem drog, zejména heroinu a s tím spojená následná kriminalizace obou etnik nemálo přispěla k absolutní ignoranci jednotlivých kulturních zvyků a odlišností. V dnešní době není vůbec žádnou výjimkou pozorovat smíšené romské rodiny, kdy jeden z rodičů pochází z olašského subetnika a druhý je tzv. „Rumungr“.

Osoby hlásící se k normám a hodnotám tradiční romské kultury nelze považovat za příslušníky jednotné a stejnorodé skupiny. Příslušnost k některé se subetnických skupin jako jsou Rumungři, Olaši nebo Sinté, rovněž rituální čistota a příslušnost ke konkrétní

příbuzenské skupině je základním kamenem tradiční romské kultury. V rámci těchto subetnických znaků se tito lidé nebudou obecně považovat za Romy, ale za konkrétně „čisté“ příslušníky rodové subetnické jednotky, jako jsou například Lakatoši nebo Stojkovi, což jsou jedny z hojně rozšířených a známých olašských rodin na území ČR. Toto označení jim bylo dáno spíše zvenčí, jejich neromským okolím a to zejména na základě fyziologických znaků. S tímto označením se ale většina z nich neztotožňuje, protože ve většině obcí a měst žije řada navzájem cizích rodin, které nejsou nijak příbuzensky spjaté a které snad kromě již zmíněných fyziologických znaků, jako je barvy pleti, nemají žádné jiné další společné prvky.

3.3.4. „Roma familia“

Každý člověk se primárně cítí být příslušníkem určité příbuzenské skupiny, od níž odvozuje svoji identitu a vůči níž je přednostně loajální. Příbuzenství je základním organizačním principem a jeden z významných rysů tradiční romské kultury. V životě každého jednotlivce je rodina základním kamenem a jedinou, tzv. primární sociální skupinou, ve které se narodí, roste, učí se. Romská osada se z většiny skládá z příbuzenstva, rodiny, které je věnován veškerý čas, slaví se společně svátky, významné události jako je svatba nebo pohřeb a společně se zde i pracuje.

Fajta – v romské řeči to znamená romská skupina, která je tvořena rozsáhlým rodinným útvarům, čítající několik, zpravidla 5-6 generací osob společného původu. Společným jmenovatelem těchto skupin je jméno, resp. příjmení zesnulého předka, které charakterizuje jednotlivé příslušníky, jako jsou např. Kotláři, Horváthové nebo Žigové. Je to jediný velký příbuzenský celek, jediná existující sociální skupina v tradiční romské kultuře. S příslušností ve Fajtě je spojena i rodinná solidarita spočívající v ekonomické výpomoci v případě nouze.

Všichni příslušníci náležející ke konkrétní Fajtě mají stejnou ekonomickou úroveň, jakmile by mělo dojít k tomu, že někdo z nich si zvýší ekonomickou úroveň, ostatní ho buď „stáhnou zpět“ na stejnou úroveň nebo ho vyloučí z rodiny. Mezi několika spřízněnými Fajtami dochází ke sňatkovým výměnám, čímž dochází k posilování soudržnosti skupiny. Tímto svazkem se dvě původně nepříbuzné rodiny stávají

příbuznými a toto je nadále posilováno dalšími sňatky, kde se nezřídka dvě sestry z jedné rodiny provdají za dva bratry z rodiny jiné.

Dominantní, nadřazené postavení v tradiční romské rodině má muž jeho status je tedy výše než status ženy. Postavení romské ženy se počíná měnit až s přibývajícím potomstvem, kdy je znatelný velký rozdíl mezi bezdětnou ženou, kterou se zpravidla opovrhuje a ženou, která má několik potomků a tudíž velmi silné postavení. Nemalý vliv na toto postavení má rovněž věk romské ženy. Nic na tom ale nemění fakt, že žena nesmí nikam chodit sama bez doprovodu někoho z rodiny, stejně tak jako nesmí zůstat o samotě s cizím mužem. V kultuře romských osad je nepřípustné, aby si partneři, a to jak manželé, tak milenci, projevovali své city na veřejnosti, což se odráží i ve skutečnosti, že se romské dvojice málokdy například políbí na ulici a zřídka se vodí za ruce. Dominance muže je znatelná i například při procházce, kdy v popředí jde muž a pár kroků za ním jeho žena s dětmi.

Zajímavostí je, že dospělí muži zásadně nenosí krátké kalhoty a to i ve velmi teplém počasí, zrovna tak vdané ženy nenosí krátké sukně a musí nosit vlasy sepnuté do copu. Pokořující je pro romské muže převlékat se v přítomnosti žen. O romské kultuře je všeobecně známé, že oplývá temperamentem a svoji verbální komunikaci doprovází komunikací neverbální. Tento temperament se vyznačuje křikem, zvyšováním hlasu a rozmáchlými gesty, které však většinou slouží jen ke zvýraznění verbálního projevu. Málokdy dochází ke skutečnému konfliktu a to i při zvyšující se intenzitě křiku a gest. V romské kultuře je odlišně vnímána tzv. intimní zóna, kterou zaujímáme při komunikaci s ostatními, zóna je zde menší. K tomuto těsnému kontaktu jsou od malička vychovávány i romské děti.

Příslušníci všech romských skupin většinou důrazně vyžadují asistenci církevních představitelů při významných životních událostech, jako jsou křty nebo pohřby. Romská svatba nehraje v této kultuře z hlediska náboženského nijak významnou roli. Mladá dvojice je svým okolím uznána za rodinu, a pokud spolu po určitou dobu žijí, přivedou na svět potomky, tak nic víc k tomu není potřeba. Křest je chápán jako spíše magicko-církevní prvek-forma duchovní ochrany dítěte před zlými silami, které je neustále ohrožují. Traduje se, že tyto zlé síly, označovány jako „Bosorky“ či „Gulidaj“

mohou nepokřtěné dítě vyměnit nebo unést. Rovněž se věří na uhranutí dětí, které se projevuje náhlou bolestí hlavy či nevolností a které se léčí „uhlíkovou vodou“.

Zda je dotyčný uhranutý nebo ne se zjišťovalo tak, že se do vody hodily uhlíky nebo zápalky a tuto „uhlíkovou vodu“ musel poté postižený vypít. Proto není v romské kultuře slušné na malé děti upřeně zírat. Je zde značně rozšířena víra v duchy zemřelých, které označují jako „mulo“, což doslova znamená mrtvý. Obavy z těchto „mulů“ spojené s rituálním znečištěním bránilo v používání obnošených šatů nebo jiných předmětů, o kterých nebyl s určitostí znám jejich předchozí majitel. „Mulové“ se mohli vracet ke svým pozůstalým a způsobovat jim nejrůznější škody, věřilo se, že když ho někdo potkal, strnul, nemohl v danou chvíli promluvit ani slovo a hrozilo mu nebezpečí, že ze strachu může zemřít.

Tradiční romská kultura hluboce uznává rituální nečistotu, která je chápána z hlediska magicko-náboženského. Je to tedy jakýsi koncept, rituální nečistoty, který určuje kvalitu duševní čistoty nebo znečištění svého nositele, v žádném případě to není chápáno ve smyslu hygienickém. V romském jazyce je pro rituálně nečisté jedince označení „degeš“ nebo „dupka“, které se zejména ve slovenských romských osadách užívá pro osoby či skupiny osob, které se žijí rituálně nečistým masem, jako je např. koňské, psí nebo maso z uhynulých zvířat. Slovo „degeš“ pochází z maďarského slova „dög“, které označuje zdechlinu. Rom, který je „rituálně čistý“ nesmí jíst ani pít s „degešem“ pokud takto čistý chce zůstat, tato podmínka se vztahuje i na použité nádoby, které před ním použil rituálně nečistý člověk. Takové nádoby se vyhazuje.

Narozením se do rituálně nečisté rodiny získává člověk připsaný status, který v průběhu svého života nemůže svým přičiněním nijak změnit. K určitému druhu „kontaminace“ mezi těmito jedinci může dojít vzájemným stykem, ke kterému nejčastěji dochází při společné konzumaci jídla nebo sexuálním stykem. Z toho důvodu zde existují velmi přísné zákazy spojené s úpravou a konzumací jídla a s výběrem manželského partnera. Partneři, kteří jsou přijatelní, jsou vybíráni nejčastěji z rodin, se kterými už je po určitou dobu udržována manželská dohoda.

Proto si mladý muž může například vybrat ženu z rodiny, ze které už dříve přišly do jeho rodiny některé ženy. Dojde-li však ke sňatku s rituálně nečistou rodinou, žena se tímto svazkem doživotně znečistí a musí přijmout nižší sociální status svého manžela a

jeho rodiny. Tyto jednotlivé sociální statusy nebo, chceme-li hranice, rituální čistoty se velmi často kryjí s vlivem působnosti „fajt“, proto mezi nimi v ideálním případě nedochází k vzájemným sňatkům.¹⁴

4. MIGRACE

4.1 Migrační cesty a první výskyt na českém území

V průběhu 12. a 13. století Romové postupně pronikli z Balkánu do střední Evropy. Přicházeli po skupinách v tzv. rodových klanech. Kočovní skupiny Romů se obyvatelstvu představovali jako poutníci z Malého Egypta, kteří jako kající se hříšníci musí putovat po světě. Starousedlíci zprvu jejich legendám věřili a přijímali je pohostinně. Zhruba od poloviny 15. století se vztah původního obyvatelstva k Romům začal měnit.

Původní ochranu a pohostinnost vystřídala nedůvěra, která později přerostla v otevřené nepřátelství. V některých zemích byli Romové postaveni mimo zákon, ale skoro všude byli vyháněni. Nesměli pod pohrůzkou různých trestů překročit hranice západní Evropy, a proto začali směřovat do zemí východní Evropy, kde nebyla perzekuce proti nim taková a zde se také usazovali.

Mapka trasy původní migrace

---

14 Budilová, L., Hirt, T.,: Policista v multikulturním prostředí, Praha 2005, ISBN 80-903510-1-8

Těchto historických zmínek je několik, avšak není zcela jednoznačně prokázáno, zda se jednalo o skutečné cikány-Romy nebo zda to byly jen přezdívky související s nějakým projevem či povahou člověka vůči okolnímu světu. Za konkrétní zmínku je možné považovat historickou cestu zmapovanou v roce 1417, kdy nejen naším územím prošla početná skupina asi tří set osob, v jejímž čele stál „král“ Sindel a tři „vévodové“ Panuel, Michal a Ondřej.

Skupina prošla naším územím přes Budín do Košic, přes Levici jižním Slovenskem do Bratislavy, tehdejšího Prešpurku, kde došlo k jejímu rozdělení. Skupina v té době měla vystaveny různé ochranné listiny, tzv. Glejty, kdy za zmínku stojí jeden z nich, který vystavil dne 17. dubna 1423, císař římský, král český Zikmund Lucemburský vojvodovi Ladislavovi na Spišském hradě. Glejty nejen chránily jednotlivé skupiny před okolním světem na jejich cestách, ale dávaly jejím předákům oprávnění vykonávat v rámci své skupiny na svých lidech různé pravomoci.

Za zmínku stojí :

„My, Zikmund, král uherský, český..., náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu

cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti.

Přijměte tedy jeho uctivou žádost a neodmítejte tento dopis. V takovém případě, jestliže se Ladislav a jeho lidé objeví na jakémkoliv místě našeho císařství, ve městě nebo ve vsi, doporučujeme vám prokázat mu věrnost, kterou tímto prokazujete nám.

Ochraňujte je, aby vojvoda Ladislav a jeho lid mohl přebýt bez újmy za vašemi zdi. Jestliže se najde mezi nimi někdo opilý, jestli kdokoli vyvolá hádku jakéhokoli druhu, My chceme a nařizujeme, že pouze sám Ladislav, vojvoda, má jediný právo tohoto soudit, potrestat, dát odpuštění a rozhřešení, vyloučit ho z vašeho kruhu....¹⁵⁾

---

15 Nečas, C.: Romové v České republice včera a dnes, Olomouc 1995, ISBN 80-7067-559-4

Migrace je slovo, které je velmi úzce spjato s tímto etnikem a nezdá se, že by s ním souvisel vždy nějaký vnější podnět, který měl za následek význam tohoto slova. Jedním z takovýchto podnětů bylo v roce 1856 zrušení nevolnictví v Rumunsku, které vedlo k silné migraci do Bulharska a dále do střední, západní Evropy a do zámoří. V průběhu migrace docházelo k usazování Romů na českém a slovenském území, kde byli označováni jako olašští Romové. Do zámořských oblastí, jako je Austrálie, severní a jižní Amerika, se Romové dostávali spíše násilnou deportací a pokud do těchto oblastí, konkrétně do severní Ameriky, odcházeli dobrovolně, tak za prací a to spíše až koncem 19. století.

Většinou ale byli spíše považováni za tuláky, kteří se neustále přesouvají z místa na místo a nikde dlouho nevydrží. Jeden z mála údajů, které hovoří o početnosti Romů na konkrétním místě, a o kterém víme je z roku 1894, kdy došlo na území Slovenska a v dalších částech tehdejších Uher k jejich sčítání. Výsledek sčítání hovoří o 36 000 osobách, jejichž hlavní pracovní náplní byly nádenické práce, z tradičních řemesel hlavně kovářství a provozování hudby. Slovensko bylo Romů více osídleno zejména proto, že zde nebyli tolik pronásledováni jako v jiných zemích a mohli se zde usazovat již od 16. - 17. století.

Z této doby, konkrétně z roku 1561, se dochovala zmínka o soupisu Romů v Liptově, který uváděl 96 osob, pracujících jako kováři, korytáři a košíkáři. Pomocí hudby se některé rodiny, zejména v době koncem 18. a začátkem 19. století, dokázaly natolik prosadit ve většinové společnosti, že jim bylo umožněno hrát na šlechtických a panovnických dvorech, ale rovněž měly nemalý podíl na slovenském národním obrození, kde v době 60. let 19. století vystupovali mimo jiné na akcích Matice slovenské. Do jisté míry jimi byl ovlivněn i Ferenc LISZT, hudební skladatel.

Jako konkrétní představitele, o kterých existují dobové zmínky, lze uvést Cinku PANNU (1711-1772), která byla první romskou primáškou, a která vystupovala od roku 1725 společně se svým manželem a švagry na panských sídlech. V té době byla pro své umění označována jako rómská „Sapfó“. Rovněž Josef PITŐ (1800-1886) se proslavil jako interpret rómských písní a se svou kapelou vystupoval na Matici slovenské. Hlavním vojenským kapelníkem všech císařských hudebníků v Uhrách byl jmenován

František SARKÖZI (1820-1897) a na Moravě byl nejvíce znám zpěvák Jožka KUBÍK (1907-1978), který měl vlastní kapelu od roku 1936¹⁶.

4.2 Období první a druhé republiky

Je nutné uvést, že romské etnikum nebylo v době první republiky vnímáno nijak pozitivně. Dokonce i státní aparát, konkrétně tehdejší četnictvo vydalo v roce 1935, tiskem státní tiskárny v Praze, Učebnici pátrací taktiky, jejímž autorem byl major četnictva Rudolf KOŠŤÁK, která byla schválena jako učební pomůcka pro četnictvo výnosem ministerstva vnitra ze dne 1. prosince 1934, pod č. 69.475/1934-13.

V této Učebnici se m.j. uvádí:

Zákonem ze dne 14. Července 1927, čís. 117 Sb. zák. a nař., jest rozuměti pod pojmem „cikán“ nejen osobu, náležející k cikánskému plemeni, nýbrž i tu osobu, která žije po způsobu cikánů. Pojem „žije po způsobu cikánském“ je velmi široký a proto hned po vydání, resp. při provádění cikánského zákona objevily se mnohé nesrovnalosti, takže centrální úřady byly nuceny vydati pokyny o tom, které kočovné osoby nesmějí býti považovány za cikány. „Po způsobu cikánském žije ten, kdo se potuluje v tlupách od místa k místu, bydlí v přírodě (třeba ve vozech) a živí se žebrotou, krádežemi nebo jinými trestnými činy, bez ohledu na to, zda provozuje nějakou živnost čili nic, ježto tato živnost je jen rouškou. Za „Cikány“ by měli býti pokládáni i tzv. bačkorám. Papučáři, brusiči, ba i potulní kejklíři. Jak je však známo, jsou zvláštním nařízením vyňaty všechny tlupy, které, třeba že se potulují od místa k místu, nemají řádné živnostenské oprávnění a platí daně. Brusiči, majitelé houpaček, střelnic, kolotočů, cirkusů a jiných podobných atrakcí nejsou tedy cikány.

Cikáni žijí v tlupách. Tlupa prochází krajinou od místa k místu, vyhýbajíc se zpravidla vesnicím a městům (nemá-li vozů). Je zajímavé, že jedna a táž tlupa se pohybuje vždy jen v určitých krajinách a jen velmi zřídka zabloudí do jiné krajiny. „Své“ kraje znají velmi podrobně. Zpravidla táhnou vždy po stejných cestách. Táboří blíže obydlených míst, domů, poblíže vody a to na místech, kde by nebyli hned viděni.

---

¹⁶ Horváthová, J., Kapitoly z dějin Romů, Praha 2002; Fraser, A., Cikáni, Praha 1998

Proto nejraději táboří v lesích. V krajích bezlesých se s nimi zřídka setkáváme a kdy, tedy jen jsou-li „na tahu“.

Rodina se drží pohromadě. V tlupě najdeme od praděda až po pravnuka všechny členy rodiny. Jen když se dcera „vyvdá“, nebo když některý člen rodiny je vypuzen, anebo když dospělý cikán si založil novou tlupu, odtrhne se od „svých“. Náčelníkem tlupy je nejstarší člen – třeba žena -, jemuž druzí prokazují neobmezenou úctu. Viděl jsem, jak mladý cikán nesl na zádech starou cikánku náčelnici tlupy, mnoho kilometrů, aniž by dal najevo sebemenší nechuť.

Cikáni se živi krádežemi, podvody, žebrotou, polním a lesním pychem.

Tak zvané „řádne zaměstnání“ je buď jen sezónní – např. česání chmele, dobývání řepy apod. – anebo je jen rouškou, aby byl maskován přístup do obydlí vesničanů. V cikánské tlupě krade každý; muž, žena i dítě a to podle svých schopností. Většinou kradou potraviny, dobytek, drůbež, peřiny, šaty, peníze a skvosty. Ženy kradou drůbež, potraviny v obchodech, hádají z ruky a z karet, podvádějí při vyměňování peněz (hledají peníze s anděličkem), prodávají amulety a talismany, čarují (do své kapsy), prodávají různé kouzelné masti, nápoje a co kdo žádá. Dospělí muži páchají krádeže vloupáním. Cikán je velmi vytrvalý v chůzi a v běhu. Dovede na jednu noc odejít z tábora do vesnice vzdálené mnoho kilometrů, tam provést krádež a do rána se vrátit. V místě, kde táboří, větší krádeže zpravidla nepáchají; zato však místo vyšpehují, odejdou do jiné krajiny, v noci se vrátí a vloupají se.

Je skutečně zajímavé, že cikáni páchají velmi málo loupeží. Je to v povaze cikána. Cikán je podstatě zbabělec; k odporu násilím vůči orgánu se zřídka kdy postaví; křičí, běduje, hrozí, nadává, ale nakonec poslechne. Vůči civilním osobám jest ovšem drzý a sáhne někdy i k násilí. Nevím, je-li pravdivou tato charakteristika cikánů, kterou jsem slyšel od starého zkušeného celníka: Přejde-li celník do cikánského tábora, ví každý cikán, že kdyby se všichni vrhli na celníka, že ho přemohou; ale každý cikán také ví, že celník vystřelí nebo bodne; ale neví, koho zastřelí a bojí se, že to bude právě on; proč by se tedy obětoval? Dojde-li k zápasu mezi jednotlivými tlupami, je cikán nemilosrdný; zabije třeba i malé dítě nebo bezbrannou stařenu.

Cikán se může podle potřeby vykázat dokumenty, např. křestním listem. Takových dokumentů má cikán často několik a každý zní třeba na jiné jméno. Opatřuje si je snadno při křtu; nemluvně se dá prostě pokřtít několikrát za sebou na různých farách na různá jména s různými rodiči.

Dnešní cikánská evidence znemožnila ovšem tyto zlořády, ale ještě ne úplně.

Význačným rysem cikána je lhaní. Neví, kdy a kde se narodil, uvádí jiné rodiče a sourozence, jiné jméno; neví zkratka nic a co řekne, je lež. Svého otce vydává cikánka jednou za bratra, jindy za manžela, syna jednou za bratra, jindy za bratrance atd.

Sňatek po našem způsobu uzavírají cikáni zřídka, ač jsou ponejvíce katolického náboženství. Sňatek jest uzavřen, když se žena muži oddá. Žijí tedy ponejvíce v konkubinátě.

Krvesmilstvo a smilstvo s příbuznými je mezi cikány dost častým zjevem, ale nedokazatelným.

Cikáni se zdržují výhradně na venkově, poněvadž tam spíše naleznou příležitost ke krádežím; přístup do domů je snadnější a obyvatelé nejsou často doma.

Třeba že cikán rád se potuluje, není tím řečeno, že by neměl někde své trvalé bydliště. Zvláště na Slovensku a Podkarpatské Rusi, ale také v historických zemích jsou vesnice nebo tábory, kde cikáni mají své domy a kam se na zimu uchylují. Že mnohá cikánská rodina má trvalé zaměstnání, je konečně také známo. Ale nomádská krev se v cikánu nikdy nezapře.

V „Pokynech pro pátrací službu“ je výslovně uvedeno:

K zabezpečení zdárného výsledku při potírání cikánského zla byla pořizena přesná evidence veškerých cikánů, jež obsahuje jména cikánů, přezdívký, stav, zaměstnání, rodná data, příslušnost, jména a stav příbuzenstva, náležitosti k určitým tlupám, jejich tresty a pověst, zatykače na ně vydané a výměry vyhošťovací, okruh, v němž se jednotlivé tlupy zdržují a pohybují, a konečně přesný popis každého cikána, jeho

zvláštní znamení a otisky prstů. Tato evidence byla umožněna zákonem ze dne 14. Července 1927, čís. 117 Sb. zák. a nař.

Ústřednou pro tuto zpravodajskou službu jest ústřední četnické pátrací oddělení v Praze.

Každá četnická stanice je povinna podávati pátracím stanicím zprávy:

1. Jména a veškerá dříve uvedená data všech v obvodu jejím se objevivších cikánských rodin a

jejich členů

2. Směr, odkud cikánské rodiny nebo jednotliví členové přišli a kam odešli, případně kde se

usadili

3. Zjištěné závady a jiné trestné činy příslušníků tlup

4. Průkazní listiny (číslo, datum, úřad, který je vyhotovil)

5. Majetek (vozy, koně a jiná zvířata, peněžní hotovost a zvláště významné předměty)

6. Jaká opatření byla učiněna s dopadenými cikány

7. Nebyla-li učiněna žádná opatření, nutno uvést příčinu, proč bylo od nich upuštěno

8. Dodatečně zjištěné trestné činy (krádeže atd.)

K hlášení používá se tiskopisů podle zvláštního připojeného vzoru a to pro členy starší 14 let. Členové cikánských tlup mladší 14 let musí býti sice také daktyloskopováni, uvedené zprávy o nich netřeba však zasílati.

Na základě zpráv a daktyloskopických karet podává ústřední Četnické pátrací oddělení četnickým stanicím a úřadům vysvětlení o totožnosti, příslušnosti, trestech, trestných činech a přítomnosti cikánských tlup i jednotlivých cikánů.

Žádá-li cikán o nějaké, ať jakékoliv listiny, buďtež, nemá-li cikánskou legitimaci, zaslány otisky prstů ústřednímu četnickému pátracímu oddělení. Dříve však musí být vyšetřena jeho totožnost a jeho předběžný život. Na průkazní listinu cikánů připojí úřad

otisk pravého ukazováčku, chybí-li tento, nejbližšího prstu, čímž se bezpečnostním orgánům značně ulehčí kontrola o totožnosti.

Kontrola cikánské tlupy.

1. Cikánům budiž zamezeno provozovati neoprávněně živností, žebrati a páchatí trestné činy.

Nebudiž trpěno, aby tábořili na místech, kde působí škodu.

2. Každý cikán, starší 14 let musí předložiti cikánskou legitimaci. Osobní popis tam uvedený

Porovnáme s legitimovavším se cikánem. Vzejde-li pochybnost o identitě cikánově, budiž

otištěn pravý ukazováček a papilární linie porovnány. Proto musí každý orgán ovládati

daktyloskopii natolik, aby mohl sám vykonati předběžné zkoumání. Při dalších pochybnostech

daktyloskopuje všechny prsty, zabaví legitimaci a zašle vše urychleně ústřednímu četnickému

pátracímu oddělení, které provede další zjištění, o jehož výsledku zpraví četnickou stanici,

případně soud jemuž byl cikán dodán.

3. Od vůdce tlupy budiž požadován kočovný list, v němž jsou zapsaní všichni členové tlupy, vozy

a jednotlivá zvířata, jež tlupa má s sebou (ne kočky, psi a drůbež). Všichni kdož jsou v tlupě a

nejsou zapsáni v kočovném listě, buďtež zatčeni a odevzdáni soudu, třeba by měli osobní

cikánské legitimace. Vozy a zvířata, nezapsaná v listě, buďtež zabavena a odevzdána starostovi

obce v jejímž obvodě byla tlupa zastížena.

4. Buďtež kontrolovány dobytčí pasy

5. Cikánský tábor (vozy) budiž důkladně prohledán a zabaveny všechny zbraně, k jejichž nošení

je třeba zbrojního lístku (cikán nesmí obdržeti zbrojního lístku) a všechny podezřelé předměty.

6. Dobytek – i když je kryt pasem – budiž pokud možno prohlédnut, zda není stížen nakažlivou

zvířecí nemocí. V kladném případě budiž postupováno podle zákona.

Při obchůzkách mají býti častěji obcházena obvyklá cikánská tábořiště a cikánské cesty. Cikáni totiž zanechávají na tábořišti různá znamení, kterými dávají nepřítomným členům znamení, kterým směrem odešli a kde mohou být nalezeni. Znamení jsou často nenápadná; např. složení kamenů a popele, ulámané větvičky, pověšené cáry na keřích apod. Všechna taková znamení ihned odstraníme.

Cikáni také mluví vlastní řečí, ale jednotné řeči nemají. Přizpůsobují se národnosti a dialektu krajiny, v níž žijí a jejich řeč je tak promísena výrazy, že řeč cikánů žijících v německých krajinách se značně liší od cikánů žijících např. na Slovensku.

Proto vydávání slovníčku cikánské řeči by mělo význam jen pro určitou krajinu či zemi, ale nikoliv pro celý stát¹⁷.

Jak je z tohoto textu patrné tehdejší „cikáni“ měli svůj životní styl značně „svázaný a perzekuuující“. Tehdejší majorita zjevně neměla zájem na získání důvěry, bližšího poznání a porozumění tohoto etnika. Politikou tehdejšího uskupení byla represe, odsun na okraj společnosti a nulová snaha o jejich řádné začlenění do společnosti. Z textu mi připadá, že „cikáni“ měli již své postavení jasně stanovené, v dnešním jazyce označované jako „zaškatulkování“.

---

¹⁷ Košťák, R., Učebnice pátrací taktiky, Praha 1935

Cikánský evidenční list postupovaly četnické stanice četnickým pátracím stanicím za účelem evidence pohybu cikánů, kteří neměli cikánské legitimace.

Čís. vst.: 97 čsl.

Cikánský evidenční list. Čís. vst. 7

1. Jméno a příjmení: Hojka Jan

2. Valcové jméno: J. Hojka

3. Svoznáček, křestní, vědomé, vědomé, vědomé: Jan Hojka

4. narození: 25. 11. 1900, Komárov, pol. okr. Komárov

5. přišel do: Nováho, pol. okr. Palač

6. rodiče: Jan Hojka a Anna Lakatosová

7. povolání: norm. (kolář o. st.)

8. průkaz: Maňáček legitimace o. 3229

9. občanské bydliště: Nováho

10. Jiná nápadná znamení: Pod pravým okem praporek, 3 cm dlouhá, červená, nad okem - oboje

11. právní právní

Vyhotřeno četařem: Nitce, pol. okr. Nitce

dat: 1. června 1938, o. 10 hodin

Daktyloskopován: ano, ne

Inst. pro pátr. st., vst. 4.

Čís. vst.: 96 čsl.

Cikánský evidenční list

Četnická stanice Buzbá n./P. okr. Trnava.

Výkaz potulné tlupy

zastihena dne 1. júna 1938, v obvodu obce Dol.Orešany, pol. okr. Trnava.

účel: kontrola pro zistenie totožnosti a košovného listu

vykonali: Štráň, František Vávra II. a Štráň, Augustín Červ.

Čís. čl. tlupy	Jméno	Stav	Pohlaví	Poznámka
1	Lakatoš Daniel		klava tlupy	č. čl. 1. S. 568, košovný list, vydávaný okr. úř. v Trnave.
2	Lakatošová Katerina		matka	č. čl. 1. S. 754,
	Anna	23./8. 1919.		dcera ad 2,
3	Lakatošová			
	Štefan	14./8. 1923.		syn ad 2,
4	Lakatoš			
	Josef	9./8. 1925.		syn ad 2,
5	Lakatoš			

Tlupa přivle po silnici od obce Častel, pol. okr. Moča

úředníké pojed. směrem k Smolenicám

pres nejbližší obec Dol.Orešany pol. okr. Trnava,

Četnická stanice v Smolenicách pol. okr. Trnava,

o směru česty této tlupy zpravena opisem tohoto výkazu

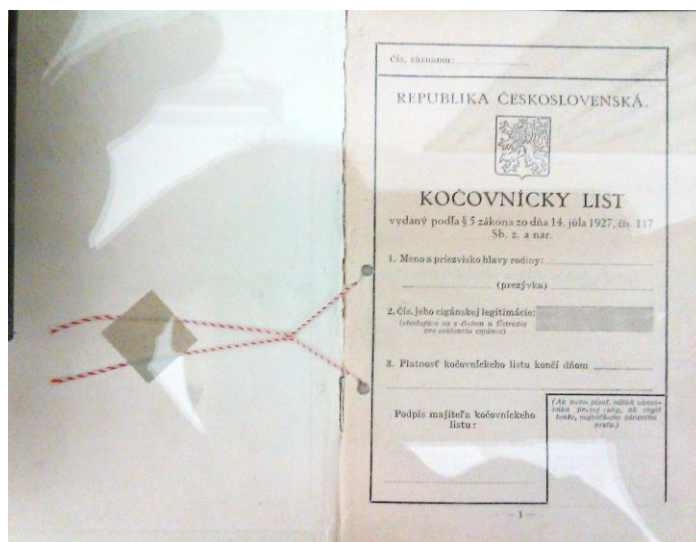
Členové tlupy: „/“

byli dodáni: „/“ v „/“

Četnická pátrací stanice Bratislava.

Čís. vst.: 97 čsl.

Výkaz potulné tlupy

Kočovnický list

Cigánska legitmiácia

Romové byli, kromě kulturních předností, známí především svoji prací s kovem, ovládali kovářské řemeslo, ale i řemeslo kotlářské. Z historických zmínek se nám dochovala příhoda z počátku 20. století z Moravy, kde si jistý sedlák nechal vyspravit od romských řemeslníků svoje kotle. Nakonec jim ale za práci odmítl zaplatit s tím, že žádná práce na nich vykonána nebyla. Došlo tedy k soudnímu sporu, jehož součástí bylo praktické ověření romského řemesla. Na místě museli řemeslníci stejným způsobem jako u sedláka opravit jim přistavené kotle. Na závěr ale dokázali, že svoje řemeslo ovládají natolik kvalitně, že vedlo k přesvědčení soudu o pravdivosti jejich tvrzení a musela jim být odměna vyplacena.

Romské řemeslo bylo ale ve 20. století vytlačeno zaváděním strojní výroby a z řemeslníků se začali stávat nádeníci. V minulosti se řemeslo v romských rodinách předávalo z otce na syna a tak byly rodiny, které nakonec podle vykonávaného řemesla nesly název, jako například olašské romské rodiny Kotlárů – Kalderare. Jako nejvíc honosné řemeslo se mezi nimi považovalo hudební umění, což mělo nakonec i vliv na sociální rozvrstvení rodů a rodin.

K silnému pronásledování začalo docházet zejména v době, kdy v Evropě vzkvétal nacismus a to v letech 1938-1945. Byly do něj, kromě Německa, zapojeny okupované země jako Rakousko, Slovensko, Chorvatsko, Belgie, Francie a Holandsko. Postup proti romskému etniku lze v té době doslova označit za perzekuci. Nacistické Německo dotáhlo svojí snahu k takové dokonalosti, že přijalo opatření k vyloučení romských Sintů ze společnosti, dále zakázali kočovnictví a smíšené sňatky s tzv. Árijskou rasou. Vznikaly koncentrační a internační tábory, kam byli Romové deportováni, konkrétním dokumentem z té doby byl Himlerův výnos ze dne 16.12.1942, který upravoval deportace do tábora Auschwitz II. - Birkenau, dále byl znám jeho výnos o potírání cikánského zlořádu, s jehož přípravou měly co do činění odborníci na tzv. „rasově-biologický výzkum“ z Výzkumného ústavu rasové hygieny a populační biologie, který vedl Dr. Robert Ritter spolu s dalšími policejními experty.

Dalšími opatřeními bylo nařízení z roku 1939, které nutilo Romy, aby se usadili, což nakonec vedlo k jejich soupisu a ke zjednodušení politiky postupné separace cikánského etnika od německého národa. Celá tato činnost byla řízena kriminální policií. K separování Romů docházelo i např. na území Slovenského štátu, kde byli jednotlivými opatřeními zbaveni občanských svobod a rovnoprávnosti a poté vystěhováni z blízkosti obcí na odlehlá místa. Měli zakázáno vstupovat na různá místa, byli zařazeni do pracovních útvarů, případně byli zasíláni do pracovních táborů.

Přesto nacisté mezi Romy rozlišovali, protože je zaznamenáno, že funkcionáři SS si pohrávali s myšlenkou, zda vztáhnout veškerá opatření na všechny Romy nebo některým, zejména etnicky čistým Sintům a Lallerům poskytnout výjimku. U těchto dvou etnik bylo známo, že se jedná o německé nebo německy mluvící Romy odtržené z českého pohraničí. Dále bylo možno udělit výjimku Romům, kteří již byli v manželských vztazích s Němci, byli usazeni nebo trvale pracující.

Těchto výjimek ale bylo málo a Romové byli deportováni bez rozdílu sociálního postavení. V jednotlivých koncentračních táborech, jako byly Osvětim v Polsku, Lackenbach v Rakousku, Jasenovac v Chorvatsku, Dubnica nad Váhom na Slovensku, byli Romové vražděni po desítkách tisíc. K etnickým vraždám ze strany příslušníků SS docházelo i na území okupovaného Sovětského svazu.

Ta část Romů, kteří neuposlechli vládní nařízení o trvalém usídlení z roku 1939, byli od roku 1942 napřed transportováni do „cikánských táborů“, které se nacházely v Letech u Písku (v dnešní době známé místo tím, že kde stál uvedený tábor, se nyní nachází vepřín, *pozn. autora*) a v Hodoníně u Kunštátu. Tyto tábory byly původně kárnými pracovními tábory, které byly přeměněny na sběrné a posléze na „cikánské“. Zhruba po roce jejich provozu byly zrušeny a lidé, kteří se zde nacházeli, byli deportováni do koncentračních táborů Osvětim II. - Březinka, Buchenwald, Mittelbau a dalších.

První transporty Romů do koncentračního tábora Osvětim II. - Birkenau přišly v únoru 1943 z Německa. Jakmile transport přijel do tábora začalo fyzické násilí, kdy byli Romové mlácením přinuceni postavit se do pětistupů, ve kterých byli odvedeni do tábora. Trýznění, pohrdání a šikana probíhala i v táboře, kde byli po příchodu přinuceni ke společnému sprchování muži s ženami, což je v tradiční romské kultuře nepřijatelné, aby se romská žena svlékala před cizím mužem. Jako jediným vězňům jim byly ponechány jejich civilní šaty, na kterých museli nosit znak černého trojúhelníku značící asociálního jedince a na levé předloktí jim bylo vytetováno číslo začínající písmenem Z jako Zigeuner – cikán.

Tak, jak bylo „významné“ jejich číslo na předloktí, tak byli bráni svými trýzniteli i oni, jako číslo. Žádná osobnost, žádná bytost, jen číslo. Na rozdíl od ostatních vězňů z jiných koncentračních táborů nebyli Romové zařazováni do pracovních komand mimo tábor, ale pracovali uvnitř. Vykonávali práce, které neměly žádný význam, ale sloužili jen čistě k tomu, aby byly bezúčelné a měly zničující účinky. Rovněž ubytovací a stravovací podmínky měly katastrofální vliv a vedly k tomu, že se rozšiřovaly nemoci a vězni umírali.

Období II. světové války mělo pro romskou populaci katastrofální dopad. Mnoho jich díky nacistické ideologii zahynulo a v Čechách a na Moravě došlo prakticky k jejich

úplnému vyhlazení, protože z původního obyvatelstva, konkrétně v Čechách, jich zůstalo zhruba 10 procent. Po roce 1945, vlivem nedostatku pracovních příležitostí, začalo docházet k migraci romského obyvatelstva, zejména ze Slovenska, do pohraničí v severních Čechách a na Moravě, kde se usazovali v průmyslových zónách. Zde jim byly přidělovány objekty a území, které zůstalo opuštěné po odsunutí německého obyvatelstva. Na základě soupisu Romů v roce 1947, které provedly státní orgány, bylo zjištěno, že se na území Čech trvale usídlilo na 16 000 Romů, oproti původnímu, poválečnému číslu 600 osob.¹⁸

4.3 Poválečná doba

Konec druhé světové války přinesl mnoha lidem konec utrpení, pronásledování, nejistoty a příslib klidného soužití. Jednotlivá etnika, zvláště Romské, byly průběhem druhé světové války decimovány a poznamenány jako jedny z nejvíce. Znáť to bylo zejména na populaci Romů v Čechách a na Moravě, neboť nacistické koncentrační tábory jich většinu téměř vyhladili. Spolu s moravskými a českými Romy byla zasažena i populace Romů německých, tzv. Sintů. Na Slovensku po předchozích pogromech zbyly jen vypálené romské osady a omezení osobních svobod těch, kteří měli mít nižší postavení ve společnosti, zařazovaných do pracovních táborů, komplikovalo jejich pozdější začleňování zpět do společnosti, protože v průběhu válečných let se mnohé romské osady dostaly tímto přístupem na periferii společnosti, a to doslova.

Poražením fašistického Německa a vítězstvím spojenců znamenalo pro Romy začátek nového období, jakéhosi nového výchozího bodu jejich dalšího vývoje. Ti, co přežili režim pracovních nebo koncentračních táborů po návratu do svých osad našli jen polo-rozbourané chatrče nebo prázdná místa, kde kdysi měli svá obydlí. Klasičtí Romové, čeští, moravští a němečtí Sintové, začali znovu budovat svá obydlí a vlivem jejich předchozího odsunu na periferii, tak začaly vznikat další nová místa s tradičními zvyky předchozího života nazývané „cigánské kolonie“. Jejich charakteristikou bylo nízké sociálně-společenské postavení, což mělo za následek vznik prvních migračních romských skupin, které odcházely za prací s lepším bydlením do českých zemí.

---

18 Karlík, R. : Historie, migrace a integrace romského etnika do společnosti, Bakalářská práce 2009, str.30-31

Při srovnání podmínek života pro Romy v českých a slovenských zemích na tom bylo Slovensko o poznání hůře, neboť bylo po válce mnohem více zpustošeno a rovněž hospodářská zaostalost zde byla větší než v české republice. Z těchto důvodů zde byly pro Romy mnohem obtížnější podmínky, zejména na východním Slovensku, vlivem silné koncentrace tohoto etnika, k jejich začleňování do společnosti.

Po obnovení Československé republiky v roce 1945 a vznikem Košického vládního programu, který byl fakticky ústavním základem obnoveného státu, se predikoval vznik zásadních změn a postavení Romů ve společnosti¹⁹.

V Košickém vládním programu byly záruky postavení Romů formulovány ve svých základních člancích takto:

„...Zaručeny budou plně ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, spolčovací, projevu mínění slovem, tiskem i písmem...Diskriminace občanů republiky z důvodů rasových nebude připuštěna.“(z článku V.,str.16) „...Vláda se ze všech sil vynasnaží, aby všichni práce schopní muži i ženy měli možnost práce a výdělku podle svého výkonu.

„...Vláda je odhodlána položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova.“(z článku XIV.,str.26.)²⁰

Přes zaručené svobody samotní Romové vstupovali do nové společnosti spíše s nedůvěrou, ale s určitými nadějemi, které by změnily jejich současné postavení. Bylo ale nezbytné, aby i Romové změnili svůj způsob života, na který byli do současné doby zvyklí, a společnosti, která jim příležitost nabízí, více důvěřovat. Tehdejší společnost dávala „šanci“ Romům začlenit se, prostřednictvím různých druhů zaměstnání, ale ne jako celku, nýbrž jen jednotlivcům. To přineslo opět nové potíže, protože jen minimum „vyspělejších“ dokázalo tuto příležitost využít. Drtivá většina, zejména z východního Slovenska, z tzv. „kolonií“, si nedokázala sama poradit. Romové byli zvyklí na nějaký způsob obživy, jehož základ byl řemeslně-profesního charakteru a který byl v současné době omezen, čímž bylo způsobeno, že ekonomické vazby mezi romskými řemeslníky a ostatními obyvateli přestaly v té době fungovat.

---

19 Davidová, E. : Romano drom, Cesty Romů 1945 – 1990, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0524-5

20 Tamtéž

V poválečném období začalo docházet ke strukturálním změnám romského etnika, což bylo zapříčiněno nechvalnou politikou nacistického Německa, kdy z původní skupiny českých a moravských Cikánů zůstalo naživu jen několik desítek rodin. Na našem území se tak v hojnějším počtu vyskytovaly menší skupiny Romů maďarských, německých Sintů, rumunských a olašských, které v té době provozovaly ještě kočovný život. V té době je zaznamenána první velká migrační vlna, zejména z východního Slovenska, do českých průmyslových a pohraničních oblastí. Příčinou této velké migrace byla skutečnost, že takto početná skupina Romů ve své domovině neměla dostatečné možnosti k zajištění pracovních příležitostí a obživy, jejímž následkem byla migrace celých rodin do Čech a na Moravu²¹.

Důkazem této skutečnosti je soupis z roku 1947, který podchytil 101 190 Romů – československých občanů, žijících převážně na Slovensku. (Z tohoto počtu bylo asi 18 % dětí do 6 let a 20 % od 6 do 14 let, tedy celkem 38 %, což je nižší relativní počet než má tato věková skupina u Romů později). Z těchto 101 190 tehdy v roce 1947 evidovaných Romů (Cikánů) jich žilo 84 438 na Slovensku a již 16 752 v českých zemích, což je nárůst v průběhu dvou poválečných let značný (oproti odhadu 1000 Romů zde po válce), právě v důsledku migračních pohybů. Tato „soupisová akce Cikánů“ v roce 1947, provedená orgány kriminální služby ještě v intencích zákona č. 117/1927 Sb.z., znamenala i znovuzavedení tzv. Cikánských legitimací a následný policejní dohled (viz obrazová dokumentace shora str. 26-27) nad jejich pracovním zapojením; v září 1945 byla v ČSR zavedena všeobecná pracovní povinnost. Tento prvorepublikový diskriminační zákon „o potulných cikánech“ byl proti Romům uplatňován až do roku 1950, v rozporu s ústavními proklamacemi Košického vládního programu o rovnoprávnosti všech občanů. V konkrétních případech byla používána tedy prvorepubliková legislativní úprava, poskytující možnost zakázat vstup „cikánům“ do určitých míst či oblastí (kupř. Případy v jihomoravském pohraničí v roce 1946-47) nebo deportace do „výchozího místa“ (jak se stalo v západních Čechách a na Bruntálsku v r. 1947)²².

Rovněž na Slovensku nebyl pro Romy situace nijak příznivá, neboť jeho státní orgány, konkrétně Poverenictva SNR, expozitura Košice, vydala vyhlášku vztahující se

---

²¹ Davidová, E. : Romano drom, Cesty Romů 1945 – 1990, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0524-5

²² Davidová, E. : Romano drom, Cesty Romů 1945 – 1990, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0524-5, str. 13

k některým poměrům romského etnika s odůvodněním nutnosti regulace živelného pohybu. Romům bylo bráněno v jejich přirozeném způsobu života, spočívající v kočování a potulování, byly vytvářeny pracovní tábory, do kterých byly dočasně umístovány osoby, dle tehdejšího měřítka označované jako nejnebezpečnější individua. Dle tehdejšího názoru Povereníctva vnútra tyto osoby i po propuštění z táborů „asociálne osoby neprestávajú byť pre spoločnosť nebezpečné. Okrem toho se pre štát zatiaľ javí neřešitelným problémem výtok balast – starci, ženy, deti, nemoce, zločinnosť, značná porodnosť“²³.

Tyto věty svědčí o skutečném přístupu k nim a jejich postavení v tehdejší společnosti. Do popředí vystupovaly a společnost zajímaly jen problémy související s tímto etnikem, nikdo se nezajímal o jejich specifika a hodnotové normy. V prvních letech po válce se české a slovenské ministerstvo vnitra shodly na společné spolupráci, která vyústí v řešení tzv. cikánské otázky, jejímž výsledkem bylo odmítnutí násilného táborového soustřeďování Romů a byl proveden první poválečný soupis „Cikánů“. Tento soupis byl stanoven na dobu v srpnu 1947 na území Čech a Moravy, od září do prosince 1947 na Slovensku. Tehdejším soupisem bylo zjištěno, resp. označeno nenapravitelnými asociály v českých zemích pouze 214 Romů, ovšem na Slovensku 2884, což bylo 5,6% všech dospělých v té době tam žijících²⁴.

Po převzetí moci v únoru 1948, následnému vzniku květnové Ústavy, kde byly proklamovány úkoly směřující k výstavbě socialismu, začalo období, které lze charakterizovat jako přípravná fáze k politickému programu zabývající se řešením cikánské otázky, které bylo později podrobně zpracováno až v 50. letech. V té době byla ponechána iniciativa řešení tohoto problému pouze na jednotlivých obcích podle jejich individuálního vztahu a přístupu. Byla zde však silně zakotvená negativní představa a postoje k Romům, které byly překážkou k oboustrannému řešení daného problému, což vedlo k nárůstu emigrační vlny slovenských Romů do Čech s cílem zajištění si lepší pracovní příležitosti, bydlení i novou společenskou pozici. Jelikož nedocházelo na Slovensku ke zlepšování postavení a situace Romů a docházelo na tamější Povereníctvo vnútra k řadě stížností Romů na diskriminační chování úřadů a orgánů vnitřní správy,

---

²³ Jurová, A.: Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945, Košice – Bratislava 1993, s. 21 - 22

²⁴ Davidová, E. : Romano drom, Cesty Romů 1945 – 1990, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0524-5, str. 14

bylo ministerstvo nuceno zrušit platnost vyhlášky č. 163/1941 Ú.n. Jejím zrušením byly kočovné listy prohlášeny za přežitky a byly nahrazeny občanskými průkazy²⁵.

Nástupem a zejména upevněním komunistického režimu v druhé polovině padesátých let se pro romské obyvatelstvo vytvořila nová situace v podobě zvýšené pozornosti ze strany vládnoucího režimu s cílem dořešit otázky související s romským etnikem, které se do té doby vyvíjely zcela živelně. Byl připravován program XI. sjezdu KSČ, vedení státu a strany připravovalo vyhlášení nové ústavy, jejímž základem byla rovnost všech obyvatel státu sympatizujících s vůdčími idejemi vládnoucí strany.

Početné romské obyvatelstvo, žijící na území našeho státu, však do tohoto modelu socialistického občana moc nezapadalo a to zejména z důvodu své ngramotnosti, života na okraji společnosti na nejnižší sociální úrovni, způsobu svého kočovného života mnohdy bez pracovního zařazení. Komplikace nastaly s dalšími přílivovými migračními vlnami Romů, zejména ze Slovenska, které měly za následek nepřehlednost obyvatel, problémy s evidencemi, bydlením, školní docházkou dětí a rovněž i kriminalita, žebrota a prostituce šla ruku v ruce s touto situací. To se potvrdilo i mnoha stížnostmi na chování Romů od různých regionálních institucí, ale i od prostých občanů, které poukazovaly i na špatné hygienické poměry v okolí romských sídel a projevy protispolečenského chování. Byly zaznamenány jak z Čech, tak i z Moravy, krvavé střety mezi původními obyvateli a Romy, zejména v hostincích a na ulicích²⁶.

Největší odpor vzbuzovaly ty skupiny kočovných Romů, které se pohybovaly po celém území státu a provozovaly překupnictví, doplněné majetkovou trestnou činností, konkrétně vloupání do bytů a kapesní krádeže. Historické prameny hovoří o tom, že v roce 1957 v Litoměřicích byla zadržena skupina 40 kočovných Romů, kteří se doznali ke 250 spáchaným krádežím. Na Děčínsku byli nařčeni z vraždy pracovníka Teplických strojírů Jiřího Kolenatého cikáni, což vyvolalo odvetu ze strany majoritních obyvatel v podobě pogromu proti skupině kočovných Romů, kteří zrovna v tu dobu procházeli územím okresu²⁷.

---

²⁵ Davidová, E. : Romano drom, Cesty Romů 1945 – 1990, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0524-5

²⁶ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

²⁷ Tamtéž

Snaha tehdejších úřadů o skoncování s kočovným životem olašských Romů v podobě odebírání koní, kontrol, vykazování z míst dočasného pobytu nebyla nijak účinná. Romové vždy našli nějaký způsob jak úřady oklamat a vyhnout se tak postihu, ať už tím, že odebrané koně nahradili novými nebo se rychle přesouvali z místa na místo a pokračovali tak úspěšně ve svém tradičním způsobu života. Reakcí na to bylo volání po mnohem tvrdším přístupu orgánů státu a Veřejné bezpečnosti vůči těm, kteří porušují pravidla společnosti a podávání návrhů na internaci, odebírání dětí, rozptylování rodin a přísný dohled nad jejich usazováním²⁸.

Vážnou situací v oblasti romské problematiky se už v roce 1956 začaly zabývat krajské orgány i ústřední výbor Komunistické strany. Ministerstvo vnitra vypracovalo a v březnu téhož roku předalo Ministerstvu práce a sociálních věcí Situační zprávu o cikánské otázce v ČSR, podle níž nebylo možno bez trvalého usazení Romů a jejich zařazení do práce dosáhnout nápravy v řešení jejich negramotnosti, sociálního postavení a zdravotního stavu. Představitelé KSČ i státu dospívali k názoru, že je nutno jednoznačně zformulovat jednotnou koncepci řešení „cikánské otázky“ a důsledně trvat na jejím striktním dodržování. V průběhu diskusí se stále výrazněji prosazovaly názory na výlučnou roli státu a jeho orgánů při řešení tzv. cikánské otázky, na nutnost tvrdého postupu vůči nepřizpůsobivým skupinám Romů, prováděného převážně represivními metodami.

V průběhu roku 1957 pokračovaly porady o řešení „cikánské otázky“ intenzivněji na úrovni jednotlivých krajů i ústředních institucí. V srpnu odevzdalo Ministerstvo vnitra ideologickému oddělení ÚV KSČ rozsáhlý elaborát, obsahující celkem 40 příloh, v němž znovu uvádělo řadu negativních zpráv o situaci romského obyvatelstva v ČSR i návrhy na její řešení. Mimo jiné se v něm zřejmě poprvé objevuje doporučení využití příkladu Sovětského svazu, kde bylo výnosem prezidia Nejvyššího sovětu č. 450 z 5. 10. 1956 zakázáno kočování a bezpracná potulka pod trestem pěti let nucené práce. Rady ministrů jednotlivých republik dostaly za úkol zajistit usazení všech romských obyvatel a zabezpečit jejich sociální i kulturní potřeby. Podle zprávy MV vedla tato opatření k rychlé nápravě způsobu života Romů v SSSR, a proto ministerští úředníci doporučují zvolit u nás podobný postup.

---

²⁸ Pavelčíková, N.: Romské obyvatelstvo na Ostravsku: 1945-1975, str. 56 – 59, Ostrava 1999, ISBN 80-7042-538-5

V listopadu 1957 se Ministerstvo vnitra obrátilo se žádostí o podrobnější zprávu o opatřeních sovětských orgánů přímo na československého velvyslance v Moskvě. Ke zprávám pro ÚV KSČ poté přiložilo také vyjádření vedoucího svého právního odboru Mlýnáře, který potvrdil, že na základě stávajícího zákonodárství ČSR nelze situaci řešit.

Rozsáhlejší rozbor sovětského postupu při řešení „cikánské otázky“ si pořizovaly i další ústřední orgány. Najdeme jej např. v tajných svazcích úřadu předsednictva vlády, který si kromě překladu nařízení prezidia Nejvyššího sovětu nechal dodat také opis hesla „Cikáni v SSSR“ ze sovětské encyklopedie z roku 1934. Jeho obsah byl věnován převážně vychvalování těch opatření sovětské vlády, která zaváděla ve druhé polovině dvacátých let, aby podpořila usazování Romů a rozvoj jejich kultury (přidělování půdy, zapojení do kolchozů a výrobních družstev, školství, divadlo, spolková a vydavatelská činnost). Text však zároveň už naznačoval i výrazné meze této podpory, např. likvidaci Všesvazového svazu Cikánů v roce 1928 (údajně do něj pronikly „sociálně cizí prvky“), a zejména snahu omezit vliv tradičních romských struktur, jejichž představitelé se snažili udržovat vztahy vzájemné vnitřní soudržnosti původních komunit (sovětské orgány je začaly označovat za „cikánské kulaky, kteří udržovali v úplném poddanství cikánskou chudinu“), a záhy proti nim vyvinuly stejně ostrou diskriminaci jako proti „třídním nepřátelům“ z řad majority.

Po vyhodnocení všech těchto podkladů dospělo ideologické oddělení ÚV KSČ k závěru, že v průběhu „praktického řešení stalinské národní politiky“ se postoj sovětských orgánů k romskému obyvatelstvu výrazně změnil. Nebylo považováno za svébytnou národnost, neboť jeho velká část neprokázala kladný postoj k sovětskému zřízení a nedokázala se vyrovnat s majoritou. Podle zjištění zahraničního odboru uplatňovalo v té době benevolentnější postup v otázkách národnosti a práv Romů na vlastní kulturu ze zemí sovětského bloku pouze Maďarsko, kde se stále ještě uvažovalo o toleranci romských kulturních organizací, rozvoje školství a kultury²⁹.

Rozhodující obrat státní politiky vůči romskému obyvatelstvu vyhlásilo politické byro ÚV KSČ v usnesení z 8. 4. 1958, „o práci mezi cikánským obyvatelstvem v ČSR“. Je v něm jednoznačně potvrzeno, že Romy nelze považovat za svébytnou národnostní skupinu, ale za „sociálně a kulturně zaostalé obyvatelstvo vyznačující se

---

²⁹ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3, str. 57-58

charakteristickými rysy způsobu života“. Pokusy některých osvětových pracovníků, zakládat cikánské školy, vytvářet spisovný romský jazyk a literaturu byly striktně odmítnuty s odůvodněním, že „dosavadní zkušenosti ukazují, že uskutečnění podobných snah zpomalilo proces převýchovy Cikánů, posílilo by nežádoucí izolaci (...) od života ostatních pracujících, napomáhalo konzervovat starý, primitivní způsob cikánského života“³⁰.

Závaznou směrnicí pro všechny podřízené orgány decizní sféry se stal proces ústředně řízené asimilace romského obyvatelstva, která měla postupně vést k likvidaci jeho „zaostalého způsobu života“ a k úplnému splynutí s makrosocietou. Prostředky k dosažení tohoto cíle měly zcela eliminovat dosavadní živelnost a neujasněnost cílů, pro soustavné a jednotné úsilí všech složek decizní sféry vytyčilo usnesení základní zásady dalšího postupu.

Veškeré romské obyvatelstvo bylo podle způsobu života rozděleno do tří skupin (díkcí dobového materiálu):

- usedlí Cikáni, kteří byli trvale zaměstnaní, měli stále bydliště, dosáhli kulturní úrovně ostatního obyvatelstva. Mnozí z nich byli vzornými pracovníky, aktivními členy KSČ, NV či organizací NF. Žili rozptýleně mezi ostatním obyvatelstvem a nepotřebovali zvláštní péči
- Cikáni polousedlí, tvořili nejpočetnější skupinu. Často měnili bydliště a pracoviště, měli vysokou absenci, z převážné části byli negramotní, žili na „velmi nízkém stupni kulturní úrovně“
- Cikáni kočovní (potulní) se toulali z místa na místo, vyhýbali se poctivé práci a živili se většinou nekalým způsobem. Převážně byli nekulturní a negramotní, z řad veřejnosti na ně bylo nejvíce stížností³¹.

Zvýšená pozornost se měla věnovat Cikánům polousedlým a kočovným, které bylo nezbytné přinutit, aby zanechali svého dosavadního způsobu života, trvale se usídlili a mohli tak být zařazeni do řádného pracovního procesu. Byla zpřísněna, ze strany příslušných odborů pracovních sil, evidence pracujících osob se zákazem pro závody,

³⁰ SÚA, f. ÚV KSČ, 02/2 – Politické byro, sv. 172, arch. J. 234. Podrobněji viz Jurová, A.: Vývoj romské problematiky..., s. 52 - 54

³¹ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3, str. 57-58

aby neumožňovaly bezdůvodná rozvazování pracovních poměrů, aby měly větší snahu pro vytváření pracovních podmínek pro Romy. Národní výbory měly stanovenou povinnost spolupráce se zaměstnavateli s cílem získat pro Romy vhodné ubytování, rovněž zdravotnická zařízení měla zajistit pravidelné návštěvy v romských osadách a čtvrtích, aby docházelo ke zlepšení jejich zdravotního stavu a hygienických podmínek. S tímto přístupem souvisela i snaha o snížení kriminality, zlepšení podmínek v nápravných zařízeních a likvidace prostituce. To celé ale nebylo možné bez spolupráce těch, kterých se to nejvíce týkalo, tedy Romů, u nichž bylo nezbytné je přesvědčit, že se nejedná o diskriminační přístup, což měly stanoveny za úkol všechny složky decizní sféry³².

V té době se komunistický režim snažil asimilaci romského etnika realizovat prostřednictvím rozhodujícího právního aktu, konkrétně zákona č.74/1958, kterým se zabývala legislativa v průběhu roku 1958 a který byl dne 17.10.1958 schválen Národním shromážděním a počátkem listopadu zveřejněn pod č. 74/1958 Sb. O trvalém usídlení kočujících osob. V zákoně bylo uvedeno pět paragrafů:

§1 – povinnost Národních výborů poskytnout dosud kočujícím osobám všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života, zejména tedy vhodné trvalé zaměstnání a ubytování. Soustavný vliv výchovných prostředků, aby se stali řádně pracujícími občany.

§2 – vymezení pojmu“kočovný způsob života“, který vede ten, kdo se ve skupinách či jednotlivě toulá z místa na místo, vyhýbá se poctivé práci, žije se nepoctivým způsobem, bez ohledu na to, že je v nějaké obci hlášen k trvalému pobytu.

§3 – který byl považován za klíčový, protože při porušení stanovených podmínek, zde hrozila sankce v podobě odnětí svobody na šest měsíců až tři léta.

§4 – zde bylo stanoveno pověření Ministerstva vnitra, které mělo po dohodě s ostatními resorty vydat prováděcí předpisy tohoto zákona

§5 – účinnost nabývá platnosti dnem vyhlášení

---

³² Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

Jak je již patrné z textu shora uvedeného zákona, má diskriminační charakter, který je ve své podstatě namířen jedním směrem, proti jedné minoritní skupině obyvatel, které určuje jaká „pravidla“ mají dodržovat, čímž jim brání ve volném, svobodném pohybu a ve volbě pobytu pod hrozbou sankce. To vše jen na základě příslušnosti k jedné, prováděcími předpisy vágně vymezené, skupiny. V těchto předpisech např. nebylo nikde přesně stanoveno, co se myslí slovem „polokočovný Cikán“, na který se charakteristika uvedená v § 2 nemohla vztahovat. Jediné vymezení v tom roce 1958 bylo charakterizováno v dopise Ministerstva vnitra pro všechny Národní výbory (čj. SV 05576/40-5) v němž bylo stanoveno, že se zákaz pohybu měl vztahovat rovněž na osoby, které sice trvale bydlíště mají, ale jejich obživa je provozována nekalým způsobem anebo nemají trvalé zaměstnání.

V následujících státech k nim byly přiřazeny další osoby provozující ambulanti prodej či takové živnosti jako brusičství, deštníkářství, kotlářství apod. postrádající patřičné povolení k takové činnosti. Pokud směrnice nestanovila jinak, bylo zapotřebí pojmy „polokočující“ a „kočující“ považovat za synonyma, což svojí vágností dávalo prostor k nepřesnému výkladu pojmů a vedlo k snadnému zneužití a libovůli ze strany tehdejších úředníků, kteří zákon uváděli do praxe.

V dalších člancích dopisu bylo pověření místním národním výborům, aby v konkrétně stanoveném termínu ve spolupráci s Veřejnou bezpečností prostřednictvím svých komisí, které byly určeny pro práci s cikánským obyvatelstvem, provedly předběžný soupis všech kočovných osob nad 15 let, včetně kontroly dokladů, které mohlo být nahrazeno zápisem do matriky narozených a jejich daktyloskopováním. Po těchto úkonech následovalo upozornění ze strany úředníků na připravovaný zákon a výzva k usídlení se na konkrétním místě s nástupem do práce. Vzhledem ke způsobu života zejména kočovných osob se předpokládaly problémy související s jejich ubytováváním, které se měly na základě pověřovacího dopisu ministerstva řešit prozatímním způsobem.

Kočovnictví se mělo zabránit tím, že se těmto osobám odebrali koně a ponechali je v maringotce bez možnosti pohybu. Takové jednání je v dnešní moderní době nemyslitelné a lze přirovnat jen k situaci, kdy by osobám odebrali pneumatiky z vozidel. V případě, že polokočující osoby byly zastiženy mimo trvalé bydlíště, bylo

jim ze strany úředníků MNV doporučeno, aby se dobrovolně vrátili zpět a přihlásili se o práci. V závěru dopisu bylo pověření obhajováno v několika bodech, že důsledná kontrola a soupis povedou ke zdárnému, převýchovnému, procesu s asimilačními prvky.

Spíše praktické řešení hledali funkcionáři na severní Moravě, konkrétně v Olomouci a Ostravě, prostřednictvím úkolů souvisejících se zaměstnáváním, ubytováním Romů a pravidelností školní docházky a úrovně získaného vzdělání romských dětí. Kritika směřovala ke školským úřadům, které měly tendenci romské děti automaticky zařazovat do zvláštních škol, aniž by tyto děti zcela splňovaly podmínky pro takové umístění. Problémy funkcionáři nespatořovali v rozumové nebo intelektuální oblasti, ale v nevhodném sociálním prostředí dětí³³.

Ohledně začleňování Romů, jejich postoj a vyjádření se k situaci stojí za to se zmínit o aktivu, který proběhl v listopadu 1958 v Šilheřovicích na Ostravsku za přítomnosti představitelů několika ministerstev, odboru školství a kultury ostravského KNV, zástupců komisí pro práci s cikánským obyvatelstvem a romských aktivistů z jednotlivých okresů. Po přednesení referátu tajemnice ústřední komise pro práci s cikánským obyvatelstvem, kde zhodnotila výsledky péče o Romy s obhajobou státní politiky vůči nim i smysl zákona o jejich trvalém usazení, proběhla velmi rušná debata se značnou iniciativou romských aktivistů.

Novojičínský romský aktivista Šipoš ve svém vystoupení zpochybnil jak průběh realizace, tak znění kontroverzního zákona č. 74/1958 s tím, že v Novém Jičíně tento zákon pro Romy neplatí. Dále uvedl, že nesouhlasí se zněním předneseného referátu s odkazem na skutečnost, o které je přesvědčen, že Romové jsou samostatný národ. Jeho kritika nesměřovala jen k majoritní společnosti jako takové, ale i do vlastních řad. Podle něj romská inteligence, která se ve své většině odrodila, nemá vůbec žádnou snahu o zachování kultury svých předků a mnohdy se za svůj původ stydí. Ostatní přítomní aktivisté tento jeho názor, i když ne tak radikálně, podpořili s tím, že rovněž oni by chtěli vznik nového „socialistického Cikána“. Dalšími návrhy romských aktivistů byly i lepší pracovní příležitosti pro vzdělané nebo přizpůsobivé Romy a tím jim tak dát šanci k získání kvalifikovanějších pracovních míst. Na druhou stranu romský aktivista Kováč z Krnova požadoval radikálnější přístup vůči „špatným Cikánům“. Moravský

---

³³ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

usedlý Rom Murka jako jedno z řešení, které by vedlo ke změně způsobu života Romů, viděl ve slušném ubytování a vyřešení všech sociálních problémů. Za olašské Romy zde vystoupil Josef Stojka z Hlučína, který byl v tehdejší společnosti uznáván jako jejich předák a vzorný pracovník. Ve svém příspěvku uvedl, že naprosto chápe, co úřady sledují procesem usazování na jednom místě, ale on sám i ostatní olašští Romové to nechtějí a odmítají přijmout. Kočovní Romové vždy toužili po svobodném způsobu života, což nevyklučuje situaci, kdy by měli místo koně a maringotky k dispozici vlastní domek, že by uvažovali jinak. Prozatím však dávají přednost tomu, jak žijí dnes. Zcela osamocen mezi přítomnými Romy zůstal ve svém názoru zaměstnanec butovické Tatry Vagy, který považoval za správné řešení usazení a rozptýl romského obyvatelstva³⁴.

Kontroverzní zákon č. 74/1958 Sb. měl rovněž vliv na ohlas v zahraničí, konkrétně lze zmínit situační zprávu dopisovatele agentury Reuter Michaela Weigalla z 25. 11. 1958, kterou si pořídilo a přeložilo Ideologické oddělení ÚV KSČ.

Autor konstatuje, že „ČSR se snaží získat velkou cikánskou komunitu pro komunismus“. Její vláda vydala zákaz o zákazu kočovného způsobu života, plánuje intenzivní dvouletou kampaň alfabetizace Romů a jejich úplné zařazení do práce v průmyslu, stavebnictví a zemědělství. Podle něj žije v Československu usedlým životem asi 50 000 Cikánů, přibližně stejný počet patří mezi polokočovníky (uvádí brusiče, dráteníky, to zřejmě vyčetl z historické literatury, protože drátenictvím se u nás Romové podle svědectví literatury ve větší míře nezabývali, jinými ambulátními řemesly jen malá část). Asi 20 – 30 000 i více (opět zřejmě přehnaný odhad) „bloudí bez domova“, nejsou policejní hlášení, živí se krádežemi koní (sic!), kapesními krádežemi a jinými nelegálními způsoby, žijí ve zchátralých vozech a stanových táborech (!). Dosud na ně vláda apelovala, aby se dobrovolně šli s „novou socialistickou společností“, uváděný zákon poprvé hovoří o sankcích vůči těm, kdo se vyhýbají poctivé práci nebo žijí „nečestným způsobem“. Zákon je namířen zejména proti skupině Cikánů rumunského původu (termín „vlachika“ nezná), kterých jsou asi 4 000 (rozchází se s údajem o kočovnicích!) V dalším textu pak Weigall uvádí konkrétní, podle něj „otřesné“ případy vybydlování bytů a jiného, převážně

---

³⁴ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

„zločinného“ jednání, jehož se Romové dopustili. Zdůrazňuje také povinnosti národních výborů přispět k jejich usídlení, uváděné v zákoně.

Kromě toho, že zpráva obsahuje celou řadu nepřesností a nesprávných informací zřejmě získaných z „druhé ruky“, svědčí také o soudobém vztahu západní společnosti k otázkám dodržování práv Romů. Zdá se, že ani západního novináře příliš netrápila skutečnost, že ČSR řeší tuto otázku protiprávně. Z této zprávy prosvítá určitý druh obdivu k radikálnímu řešení, svým způsobem jako by je dával za příklad. V té době ještě nebyla ve světě otázka dodržování lidských práv předmětem diskuse a žádná ze západních zemí do té doby problematiku postavení romského obyvatelstva neřešila.

Tento zákon si za vzor, který je zapotřebí následovat, daly některé země sovětského bloku a kromě NDR i Maďarsko, jehož ministru vnitra zasílal v lednu 1959 materiály, týkající se tohoto zákona Rudolf Barák. Z průvodního (rusky psaného) dopisu je zřejmé, že maďarský ministr Biszka se blíže zajímal o československé řešení cikánské otázky při své prosincové návštěvě v Praze. Barák jej informoval také o chystaném soupisu romského obyvatelstva a upozorňoval na to, že v souvislosti s ním by se skupiny kočovných Romů z jižního Slovenska mohly pokusit překročit maďarské hranice. Podle Evy Bacíkové Maďary československé řešení „cikánské otázky“ nadchlo, v listopadu 1958 měl do ČSR na několik dnů přijet také zástupce maďarského ministerstva školství a kultury Farka, aby se s ním podrobněji seznámil. Přesto se v Maďarsku v této době podobný zákon nerealizoval. Po ČSR a Bulharsku, které zakázaly kočování v roce 1958, použily v dalších letech vůči Romům převážně represivní zákonodárství i další země sovětského bloku. Zákaz kočování vydalo v roce 1964 např. Polsko.³⁵

Vlastnímu soupisu předcházela na podzim roku 1958 tzv. předběžný soupis cikánských osob, který prováděly převážně orgány Veřejné bezpečnosti. Výjma celkového soupisu kočujících a polokočujících osob, zde byly uvedeny údaje související s jejich věkovými kategoriemi. Rozlišoval osoby ve věku 15-30, 30-40 a nad 40 let. Dále se rozlišovaly používané dopravní prostředky a byla zde samostatně zastoupena i evidence nositelů licencí. Podrobnosti viz tabulka z podzimu roku 1958³⁶

---

³⁵ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3, str. 66-67

³⁶ Tamtéž

Předběžný soupis kočujících a polokočujících Romů z podzimu 1958								
KS VB	kočující	polokočující	celkem	děti do 15 let	dospělí	vozů+aut a traktorů	počet koní	počet licencí
MS Praha	2	369	371	148	223	26+15	1	10
KS Praha	202	1172	1374	651	723	177+77	79	55
Liberec	28	993	1021	513	508	9+10	1	6
Ústí n. L.	340	6657	6997	3840	3157	25	13	4
K. Vary	68	4196	4264	2058	2206	60+1	13	1
Plzeň	54	47	101	53	48	10+1	12	1
Pardubice	-	508	508	226	282	50+28	9	16
Jihlava	35	350	385	192	193	29+26	6	13
Č.Buděj.	83	526	609	281	328	46+47	4	16
Hradec Kr.	66	147	213	107	106	31+4	8	-
Gottwaldov	-	537	537	255	282	35+37	4	-
Brno	31	208	239	86	153	32+33	2	22
Olomouc	56	263	319	138	181	-	-	-
Ostrava	106	175	281	137	144	55+17	2	21
české země	1071	16148	17219	8685	8534	585+296	154	165
ČSR celkem	1686	42672	46016	21697	22618	788+330	372	227

V tomto předběžném soupisu je uvedeno, že v českých zemích bylo 1071 kočujících osob, z toho na Slovensku 615, celkem tedy v ČSR bylo zjištěno 1686 kočovníků. Další sloupec uvádí údaj, který se vztahuje k polokočujícím osobám, kdy v českých zemích jich bylo zaevidováno 16148, při celkovém počtu v ČSR 42672 jich na Slovensko připadá 26524. V celkovém součtu takto evidovaných osob (kočujících a polokočujících) jich bylo v českých zemích evidováno 17219, v ČSR 46016, tedy na Slovensku jich bylo 28797. Evidence rozlišovala i počet dětí do 15 let, který je charakterizovaný v pátém sloupci tabulky, kde je uvedeno, že v českých zemích bylo 8685 dětí, celkem v ČSR 21697, na Slovensku 13012. Dospělí jsou uvedeni v dalším sloupci v počtu 8534 v českých zemích, celkem v ČSR 22618, na Slovensku 14084. Následují počty vozů, aut a traktorů v českých zemích 585+296, celkem v ČSR 788+330, na Slovensku 203+34 a koní v českých zemích 154, celkem v ČSR 372, na Slovensku 218. V posledním sloupci jsou uvedeny licence, kdy v českých zemích jich bylo 165, v ČSR 227, na Slovensku 62.

Z uvedených dat, zjištěných v roce 1958, lze usuzovat, že „svobodomyšlní Romové“ byli zastoupeni spíše na Slovensku, kde jejich počet převažuje kočovné a polokočovné Romy v českých zemích. Na druhou stranu v českých zemích byli zase ve větším počtu

zastoupeni ti Romové, které lze charakterizovat, oproti původním romským tradicím, jako ty, co se vydali „modernější“ cestou ve způsobu přepravy, protože vlastnili více aut a traktorů. To je znatelné i v dalších sloupcích, kde je zase naopak na Slovensku vyšší údaj oproti českým zemím v počtu domácího zvířectva, konkrétně koní, které Romové používali zejména k přepravě.

Ministerstvo vnitra prostřednictvím prováděcích předpisů k zákonu č. 74/1958 stanovilo termín konečného soupisu kočovníků na datum 3. - 6. 2. 1959, kdy se měly všechny trvale neusazené osoby ve věku nad 15 let hlásit v místě svého momentálního pobytu. Kontrolou, případně doplněním jejich osobní evidence byly pověřeny příslušné národní výbory, které tuto činnost vykonávaly za asistence Veřejné bezpečnosti. Osoby, kterých se tato kontrola týkala, byly posléze vyzývány k rozhodnutí, zda se trvale usadí v místě, které uvedly do soupisu nebo zda si zvolí jiné místo. Tuto možnost nedostali ti, kteří se nacházeli ve výkonu trestu a vojáci vykonávající vojenskou službu.

Při zapisování se kontrolovaly osobní doklady osob a v případě, že neměly ani rodný list, byl zde přítomný lékař, který dle vzhledu odhadl věk osoby. U žen se evidovaly děti do 15 let věku. Takto zjištěné nacionále byly společně s údaji o zaměstnání a o způsobu života, zda jde o kočovníka či polokočovníka, zapsány do karty C soupisového listu a následně byl učiněn záznam o zápisu do občanského průkazu. Pokud zapisovaná osoba nevladnla občanský průkaz, obdržela štítek s otiskem vlastního palce.

Po shora uvedeném datu byly soupisové listy zaevidovány na národních výborech a jejich kopie byly zaslány nadřízeným úřadům. Součástí zapisování osob bylo i upozornění, že osoby se bez souhlasu MNV nesmějí vzdalovat z místa svého trvalého pobytu, jinak by se vystavovaly sankčnímu postihu uvedenému v zákoně č. 74/1958. K prováděcím směrnicím k zákonu byl přiložen tajný dodatek, ve kterém bylo uvedeno, že národní výbory mají zabránit jakémukoliv nekontrolovanému pohybu osob uvedených v soupisu. Ministerstvo vnitra vydalo pokyn k likvidaci majetku těchto osob, konkrétně k odebrání koní a likvidaci vozů a maringotek. Koně byly dílem utraceni a dílem odevzdáni do JZD. Jelikož zde byl problém s ubytováním takto diskriminovaných osob, tehdejší úředníci situaci vyřešili tak, že namísto likvidace maringotek jim prozatím

odebrali kola a maringotky postavili na špalky, aby jim tak znemožnili přejíždět z místa na místo. V další tabulce je uveden konečný soupis z uvedeného data 3. - 6. 2. 1959³⁷.

Výsledky celostátního soupisu kočovných a polokočovných osob z 3. - 6. 2. 1959							
kraj	děti do 15let celkem	Romové dosp. muži	Romové dosp. ženy	dospělí Romové celkem	ostatní muži	ostatní ženy	v soupisu celkem osob
Praha-město	242	30	38	68	168	172	650
Praha-venkov	1485	444	452	896	253	230	2864
České Bud.	775	225	191	416	103	107	1401
Plzeň	363	117	100	217	115	89	784
K. Vary	890	432	380	812	17	13	1732
Ústí n. L.	1625	562	570	1132	178	85	3020
Liberec	538	183	172	355	46	49	988
Hradec Kr.	352	164	135	299	50	50	751
Pardubice	225	68	129	197	70	70	562
Jihlava	205	58	59	117	47	44	413
Brno	578	186	171	357	87	101	1123
Olomouc	770	243	233	476	93	83	1422
Gottwaldov	257	56	42	98	72	85	512
Ostrava	1125	564	510	1074	77	66	2342
české země	9430	3332	3182	6514	1376	1244	18564
ČSR celkem	23293	10069	10103	20172	1624	1411	46500

V celkovém, konečném soupisu z uvedeného data je patrné, že se úředníci v tehdejší době až tak nezajímali o shodné ukazatele jako na podzim roku 1958. V této tabulce např. chybí hodnoty, které rozlišovaly osoby kočující a polokočující, osoby vlastníci vozy, auta, maringotky, koně a licence, tak jak byly uvedeny v tabulce z podzimu 1958. V tabulce z roku 1959 je rozlišení „jen“ na osoby ve věku do 15 let, Romové dospělí muži, ostatní muži, Romové dospělí ženy, ostatní ženy a v soupisu celkem osob a jeví se na první pohled jednodušší. Z této tabulky je patrné, že dětí do 15 let bylo v českých zemích 9430, celkem v ČSR 23293 a na Slovensku tedy 13863, dospělých Romů mužského pohlaví v českých zemích 3332, v ČSR 10069, na Slovensku 6737, dospělých Romů ženského pohlaví v českých zemích 3182, v ČSR 10103, na Slovensku 6921, v součtu dospělých Romů bez ohledu na pohlaví bylo v českých zemích 6514,

³⁷ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3, str. 70

v ČSR 20172 a po odečtení těchto posledních dvou složek mezi sebou vychází, že na Slovensku bylo 13658 dospělých romských osob. V dalším sloupci jsou uvedeny kočující a nekočující osoby neromského původu, charakterizované jako ostatní muži a ostatní ženy, kdy v českých zemích bylo takto uvedených mužů 1376, v ČSR 1624 a na Slovensku 248 a žen v českých zemích 1244, v ČSR 1411 na Slovensku 167. Závěrem, zhodnocením uvedených dat, lze takto konstatovat, že na Slovensku bylo více osob romského původu, provozující kočovný a polokočovný život. V českých zemích měli zase větší, i když ne tak markantní jako oproti srovnání u osob romského původu, zastoupení osoby neromského původu provozující shora uvedený způsob života.

Z dochovaných úřednických záznamů z té doby mezi kočujícími a polokočujícími osobami neromského původu vznikla panika, že na základě těchto soupisů jim budou odebírány i zbývající licence. Proto se několik stovek z nich pokusilo uprchnout a mnoho jich bylo zadrženo na železnici. Na druhou stranu většina zapisovaných osob měla vstřícný přístup a to až do takové míry, že samy aktivně nahlašovaly dosud nezapsané osoby, ale rovněž se našlo několik stovek těch, kteří si proti zápisu podali protest.

Soupisovou evidenci z té doby nelze považovat za přesnou, neboť řádný postup při sepisování kočujících a polokočujících osob se úředníci dozvídali až se zpožděním, tudíž bez patřičné znalosti věci. Nežřídkou se stávalo, že jako takto označenou osobu započítávali i toho, kdo byl v danou chvíli zastižen na pohybu, bez ohledu, zda se skutečně jedná o osobu polokočující nebo ne. Osoby kočující bylo jednoduché rozpoznat podle jejich vozů a maringotek, táhnutých koňmi, které bylo snadné dostihnout. Po zaevidování následovalo odebrání, prodej nebo utracení koní, u maringotek zřízenci odebrali kola a tím jim byl znemožněn pohyb. Některé osoby byly umístěny např. do připravených, nevyužívaných železničních vagónů, které byly umístěny na podezdívkách, anebo je ponechávali v pevně ustavených maringotkách na periferii města, protože jen minimum z nich se podařilo opatřit si vzápětí byt.

Ve druhé polovině šedesátých let se dalo hovořit o řádném ubytování všech kočujících osob, ale rozhodně tím nelze konstatovat, že zákon vyřešil situaci nebo asimilaci olašských Romů do společnosti, jelikož toto etnikum si zvláštní rysy svého sociokulturního systému udrželi nadále. Na druhou stranu ale definitivně skoncoval

s jedním z jeho charakteristických znaků a to s kočováním a dal jejich způsobu života navenek usedlý charakter. Kladnou stránkou celé věci z hlediska dalšího vývoje romského obyvatelstva je skutečnost, že kontroverzní zákon přispěl k doplnění evidence a osobních dokladů zapsaných Romů.

Převážná většina Romů byla zaevidována jako osoby polokočovné, což ale bylo sporné označení, které vyvolávalo mezi úředníky nejasnosti a vedlo k nepřesně zjištěným údajům. Prováděcí směrnice požadovaly, aby byly takto označovány rodiny a osoby, které neustále korzovaly mezi českými zeměmi a Slovenskem, bez snahy nalézt si stálé místo, bydliště nebo zaměstnání. Cílem zákona a prováděcích předpisů bylo zabránit jejich neustálému pohybu po území státu bez jakékoliv kontroly, nehlášenému pobytu u příbuzných, zánik přechodných pobytů a zlepšení evidence trvalého pobytu. Jednotlivé soupisové komise však mnohdy nedodržovaly tyto principy, rozhodovaly tak s nimi v rozporu, na základě vlastního uvážení, kdy posuzovaly přizpůsobivost majoritní společnosti podle vnějšího vzhledu, docházky dětí do školy a přístup rodičů k řešení vzniklých problémů.

Nesnadným úkolem se nakonec ukázala potřeba umístit zapisované osoby do náhradních bytů, což měly na starosti pověřené „cikánské“ komise KNV, které spolupracovaly na tomto problému s ONV, od kterých si vyžadovaly informace související s volnými bytovými jednotkami v rámci jejich okresu. Ještě v roce 1959 bylo plánováno, že do takto uvolněných bytových jednotek se hromadně přesídlí několik neumístěných rodin. Představa úředníků KNV ale nebyla realizovatelná v takovém rozsahu, jak si představovali, ať už z toho důvodu, že řada oslovených obcí nedokázala rychle vyřešit situaci a poskytnout vhodné ubytování pro větší počet rodin anebo se vehementně bránily přílivu Romů do jejich okresu. Pokud se nějaké ubytování přeci jen našlo, byly to nezřídka byty nevhodné pro bydlení, označené jako závadové nebo takové, které se nacházely v domech určených k likvidaci anebo v rozpadajících se hornických koloniích. Nebylo ani výjimkou, že rodiny byly ubytovávány v bývalých dělnických ubytovnách ve starých městských centrech, v domech, které, zejména na Ostravsku, byly poddolované anebo v chatrčích, ve kterých chybělo základní vybavení. S tímto stavem souvisely a přicházely další problémy, které museli úředníci pověřených komisí nadále řešit, protože Romové žádali stejné podmínky pro bydlení, jako měli příslušníci majoritní společnosti.

Pokud se tedy nějakým způsobem podařilo „vyřešit“ problém související s migrací a stálým usazením Romů na jednom místě, nikdo přesto nedokázal zabránit dalším neplánovaným přesunům romských rodin. Již v tom roce 1959, kdy se učinil závěrečný soupis kočovníků a polokočujících osob, se množily případy nepovoleného stěhování a kontrolní činnost ze strany MNV nebyla účinná. V rámci celé republiky bylo zjišťováno, že úřady registrují značné nesrovnalosti v evidencích zapsaných osob, kdy jim absentuje zhruba 50% evidovaných dospělých osob a osob předškolního věku, které vůbec nepřišly k zápisu do základních škol. Při kontrole zaměstnanosti osob, zjistila krajská odborová rada v Českých Budějovicích, že docházelo ze strany kočovníků k odmítání práce a že docházelo k živelnému, nepovolenému stěhování rodin. K podobné situaci došlo v srpnu 1959, kde komise KNV v Brně zaregistrovala nepovolené stěhování rodin v rámci českých zemí i na Slovensko a v souvislosti s tím přešetřovala případ sedmi rodin, které se jí ztratily z evidence v Brně a Boskovicích. Naopak jiný případ byl zjištěn v Ješkovicích, kam se přistěhovalo dvacet rodin ze Slovenska.

Jak je patrné z předcházejícího textu soupis osob nenaplnil očekávání úřadů a stálé usazení romských rodin nezajistil. Rovněž celková evidence romského obyvatelstva, spočívající v doplnění dokladů, školou povinných dětí a zaměstnancích, měla jen chvilkový kladný přínos, který vlivem nepovolených stěhování časem pozbyl účelnosti. Naopak výraznou pomocí byl soupis pro zdravotní hlediska tehdejší společnosti, kdy se podařilo prostřednictvím jednorázových zdravotních prohlídek doplnit evidence pacientů a zčásti se tak dařilo dlouhodobě pozorovat zdravotní stav dosud většinou nepodchycených osob.

Tímto počinem se podchytily tradiční choroby Romů jako různé kožní nemoci, tuberkulóza a rozsáhlými zdravotními vyšetřeními v průběhu roku 1959 bylo zaregistrováno rovněž několik osob pohlavně nakažených a postižených dalšími jinými infekcemi. Ve spolupráci se školami a dětskými lékaři se proti takovému stavu postupovalo plošným očkováním dětí, ale u dospělých osob se snaha o očkování minula účinkem. Proto zdravotníci opakovaně uskutečnili v rámci krajů sérii přednášek o škodlivosti těchto nakažlivých chorob se zaměřením na zdravotní prevenci a hygienu bydlení s cílem zapůsobit na dospělé Romy a vysvětlit jim případná rizika. Výsledkem

bylo, že koncem padesátých a začátkem šedesátých let zdravotní péče o Romy, jejich zájem o prevenci a léčení měla znatelný vzestup³⁸.

4.4 Éra normalizace

V roce 1966 vznikl usnesením vlády č. 502 poradní, koordinační a iniciativní orgán pod názvem Vládní výbor, který měl komplexně řešit otázky občanů cikánského původu. Tímto dokumentem začala realizace koncepce „řízeného rozptylu“ romského obyvatelstva do českých krajů, která byla vedle zpracování celostátního harmonogramu likvidace romských osad jeho dalším hlavním úkolem. Celostátním harmonogramem byl stanoven dvouletý plán na přesun více jak 1000 romských rodin ze Slovenska do českých krajů a na Moravu. Vzhledem k tomu, že nikdo z Vládního výboru pro řešení otázek cikánského původu ani z krajských referentů pro řešení romské problematiky nebyl Rom, začaly vznikat potíže související s nepochopením tohoto etnika.

Přesun romských obyvatel nepočítal se silnými tradičními rodinnými vztahy, které se touto činností zpřetrhají a na druhé straně i se stále nepřekonanou sociální distancí majority vůči Romům. Z těchto důvodů se oproti plánovanému počtu v letech 1966 – 1968 podařila přesunout jen necelá polovina romských rodin. Jelikož se koncepce řízeného rozptylu, na základě těchto skutečností, ukázala jako nereálná, byl Vládní výbor usnesením vlády č. 384 z roku 1968 zrušen a jeho původní úkoly převzalo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Samotná koncepce byla v českých zemích odvolána usnesením vlády ČSR č. 279/1970 a na Slovensku byla zrušena o dva roky později usnesením vlády SSR č.94/1972. V těchto letech se koncepce řízeného rozptylu a sociální asimilace romského obyvatelstva mění na koncepci společensko – kulturní integraci a usnesením vlády vzniká komise pro otázky cikánského obyvatelstva v ČSR a SSR s doporučením vzniku takovýchto komisí i při KNV.³⁹

---

³⁸ Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

³⁹ Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8

Honosný název a možná v základu dobré úmysly se nakonec svými prostředky nijak nelišil od předchozího období. Romské etnikum bylo společensky nadále selektováno a bylo na něj paternalisticky nahlíženo jako na sociálně zaostalé, které je zapotřebí přetvořit k obrazu svému. To vedlo k tomu, že byly plošně vypláceny různé podpory a dávky, které nijak nevedly k začlenění Romů do společnosti, ale spíše k jejich spoléhání se na pomoc státu, což na druhou stranu nelibě nesla majoritní společnost⁴⁰.

Na jaře roku 1969 byl v Bratislavě ustaven Zváz Cigáňov – Rómov zastupující Romy SSR. 30. srpna 1969 byl v Brně ustaven Svaz Cikánů – Romů v ČSR, jejichž cílem bylo udržovat a propagovat romskou kulturu a pomoc při řešení sociálních problémů Romů. Českoslovenští Romové měli svým aktivním přístupem rovněž vliv na ustavení Mezinárodní romské unie.

Hlavní body ustavujícího sjezdu svazu Romů:

- Romové jsou početnou společenskou skupinou, mající charakter specifické etnicko sociální pospolitosti, která je spjata určitými znaky.
- Pocit sounáležitosti získaný vývojem a hodnoty, které byly Romům od malička vštěpovány, jím i dnes pomáhají udržet životní rovnováhu ve složitém politickém vývoji.
- Spjatost s určitými tradicemi a kulturně společenskými hodnotami. Hodnoty, zvyky, tradice se přenášejí z generace na generaci a zachovávají se u Romů žijících mezi ostatními občany jako národnostní moment a tedy jako záměrný výraz odlišnosti.
- Romové dosud neměli možnost projevit se jako společenská skupina, protože jejich hodnoty byly neustále popírány, omezovány a znehodnocovány bez bližšího poznání. Pokud byli Romové bráni jako celek, pak byly především jejich negativní rysy, které lze spíše považovat za formy obrany a odporu na tlak.

---

⁴⁰ Karlík, R.: Historie, migrace adaptace a integrace romského etnika do společnosti, Bakalářská práce 2009

Podle názoru Hübschmannové Romové v roce 1969 přestávají „být řešení“, ale sami se začínají podílet na řešení vlastních problémů a stávají se spoluodpovědnými za to, jak rychle a jakými způsoby dojde k jejich integraci.⁴¹

Romové měli sami snahu podílet se na řešení vlastní problematiky, o čemž svědčí i vznik shora uvedených svazů, v jejichž rámci vznikla významná směrnice „O výchově a vzdělání výchovně zanedbaných a prospěchově opožděných cikánských dětí“, ve které je zdůrazněna nutnost již v mateřských školách zřizovat speciální třídy pro adaptaci romských dětí. Rovněž uvádí doporučení ke zřízení speciálních tříd, oddělené školní družiny, školní kluby v rámci základních škol pro zvláště prospěchově opožděné děti a výchovné skupiny v dětských domovech.

Ve věstníku MŠ a MK z roku 1972 byl stanoven postup ke vzdělávání a výchově romských dětí. V jeho prvním článku je uvedena předškolní výchova, spočívající v pěstování správných hygienických návyků, rozvoj hudební, výtvarné, pracovní výchovy a povinnost mateřských škol přijímat romské děti, jejichž rodiče jim nezajišťují přiměřenou výchovu. V místech, kde byla vyšší koncentrace romského obyvatelstva, se doporučuje vznik mateřských škol jen pro romské děti.

Ve druhém článku, který se již zabývá tématem školní výchovy na základních školách, je doporučení ke zřízení speciálních tříd pro výchovně zanedbané a prospěchově opožděné romské děti s instrukcemi pro učitele takových tříd, kteří by se při klasifikaci měli vyhýbat nejnižším klasifikačním stupňům.

Obsahem dalších článků je preferován význam školy pro děti i jejich rodiče ve vztahu k zajištění školní docházky a přístupu učitelů k romským žákům, kde učitelé musí vycházet z širších sociálních, jazykových a kulturních, neméně historických souvislostí.

Snaha majoritní společnosti o plynulé začlenění Romů do společnosti a pochopení jejich etnika vyústilo v roce 1973 ve vypracování Návrhu dlouhodobé koncepce předškolní a školní výchovy cikánských dětí, které pro komisi vlády ČSR pro otázky cikánského obyvatelstva v rámci komplexního řešení problematiky vypracovalo

---

⁴¹ Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8, str. 75

Ministerstvo školství ČSR. Návrh obsahuje doporučení pro učitele, kteří pracují s romskými dětmi, aby absolvovali kurs romštiny formou postgraduálního studia pro zlepšení komunikace s dětmi. Rovněž zde byla vyzdvížena nezbytnost předškolní diagnostiky rozumových schopností, které by vedly ke správnému umístění dítěte do základní, případně zvláštní školy nebo do speciální třídy základní školy.

Jedním z úkolů, které vláda ČSSR stanovila v roce 1970 národním výborům na všech stupních, byla realizace speciální sociální péče o sociálně slabé romské obyvatele, která se nakonec stala o šest let později součástí zákona o sociálním zabezpečení. Vznikly komise pro řešení cikánské otázky pracující při národních výborech a sociální kurátoři pro práci s romským obyvatelstvem. Řešení problémů, související s tímto etnikem nebylo možné bez aktivní účasti Romů a poznání specifických odlišností jejich života.

Aktivní snaha Romů o změnu, která měla podstatu ve vzniku shora uvedených organizací, se nakonec nesetkala s pochopením, nebyla tehdejší společností akceptována a v dubnu roku 1973 byly na nátlak státních orgánů oba svazy Cikánů-Romů zrušeny a následně došlo k prosazení asimilační politiky státu, spočívající např. v zákazu romského jazyka a sterilizaci romských žen⁴².

V 70. a 80. letech minulého století byly nadále snahy o „likvidaci cikánského problému“, ale romská populace je stále segregována, hromadně sestěhovávána a umisťována na jedno místo, bez ohledu na jejich interetnické rozdíly mezi rodinami. Klasickým příkladem je sestěhování romského obyvatelstva na sídliště Chánov z poddolovaného města Most. Dochází k umisťování romských dětí do zvláštních škol, což má nakonec za následek nemožnost dalšího vzdělávání a dětské diagnostické ústavy jsou rovněž zaplňovány dětmi z romských, sociálně patologických rodin, o jejichž řádnou výchovu se má postarat stát.

Tento přístup pokračoval i nadále, jen byl mírně kosmeticky upraven v souvislosti s nastolenou ideologií té doby. Romové, v té době zcela normálně uváděni jako Cikáni, nejsou sice oficiálně označováni za národnostní menšinu, ale během censu jsou sčítací komisaři instruováni, aby Cikány registrovali, čímž je staví do pozice oběti státní

---

⁴² Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8

schizofrenie, protože jako národ neexistují, ale jednotlivé národní výbory jejich národnostní příslušnost zaznamenávají, zejména při vyplácení dávek státní sociální podpory a rovněž je rozlišuje mezi obyvatelstvem i policií⁴³.

4.5 Vnímání etnika před a po sametové revoluci

Jak je patrné z předcházejícího článku vznikaly již v minulosti mezi Romy neformální skupiny, snažící se o reprezentaci Romů ve společnosti a zejména v politice. Tato aktivita byla zjevná a nabírala na síle již v několika dnech po „sametové revoluci“, např. vznikem Romské občanské iniciativy (ROI) v Praze, jejímž předsedou byl JUDr. Emil ŠČUKA, která se později přeměnila v politickou stranu, kandidující v roce 1990 do Poslanecké sněmovny s konečným ziskem osmi mandátů. S touto politickou stranou úzce spolupracovalo mnoho, rovněž v té době vzniknuvších, romských hnutí jako Unie romské mládeže, Kulturní svaz občanů romské národnosti a Romská asociace mládeže a dětí. Politické strany, iniciativy a hnutí, které měly romskou podstatu, se u nás teprve dotvářely, ale cíl měly společný a to prosazovat zájmy romského obyvatelstva.

V opozičním postavení oproti Romské občanské iniciativě byl Romský národní kongres, který zaštiťoval práci Romských žen, Sdružení romských autorů, Hnutí angažovaných Romů a Demokratický svaz Romů. Předmětem diskuze a zájmu se opět stává otázka nízké vzdělanosti, vysoké porodnosti, otázka bydlení, zaměstnanosti spolupráce s úřady a rasové nesnášenlivosti. V tomto duchu probíhala jednání na různých úrovních, od komunálních až po parlamentní. S rozdělením Československa v roce 1993 se vyskytl další problém, související s občanstvím Romů, protože většina z nich, kteří žili na našem území, měla slovenskou státní příslušnost a pro mnoho z nich byla komunikace s úřady velmi složitá. Další překážkou v získání českého občanství se ukázala trestní bezúhonnost.

Se vznikem těchto nových překážek bylo nutné vést neustále nová a nová jednání, která si vyžadovala jednotný postup Romů v rámci organizací, občanských sdružení, hnutí a intenzivní spolupráci s ostatními politickými stranami k prosazení svých zájmů.

---

⁴³ Karlík, R.: Historie, migrace a adaptace romského etnika do společnosti, Bakalářská práce, 2009, str. 36

Jelikož se postup Romů nakonec ukázal jako nejednotný, nebylo nikdy dosaženo efektivního cíle tolik potřebného pro pochopení a rozvoj jejich etnika⁴⁴.

Jako jedna z dalších podmínek nezbytných pro bezproblémovou integraci Romů do společnosti a zvýšení jejich vzdělanostní úrovně je akceptace kulturních, etnických a sociálních odlišností ve výchovně vzdělávacím procesu. Začátek je tedy spatřován ve výchovných programech pro romské děti a vytvoření podmínek k jejich realizaci.

Vzhledem k tomu, že romské děti jsou dobře přizpůsobeny určitému typu společenství, v němž četná rodina zůstává často silným sociálním základem, necítí se současně dobře v našich tradičních školských zařízeních. Jejich školní docházka závisí na rozhodnutí rodiny. Tyto děti, které jsou předčasnými účastníky činnosti rodiny a jejího hospodaření, nejsou spokojeny v pedagogických strukturách, kde se nedozvídají nic o svém etniku.

Některé z hlavních příčin školní neúspěšnosti romských dětí:

- odlišný jazykový vývoj
- odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy
- u některých Romů nedocení významu výchovy a vzdělání
- nedostatečná příprava pro školu
- nižší informovanost části dětí vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin
- nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami

Základem pro realizaci multikulturní výchovy je výchova budoucích pedagogů k toleranci a respektování odlišných kultur. Vzájemná komunikace má směřovat k hledání nových, efektivnějších forem vzdělávání romských dětí. „V žádné oblasti neexistuje jediný způsob řešení problémů. Různé situace a přání vyžadují vytvořit mozaiku mikronávrhů na rozvoj, které se budou vypracovávat v rámci celkové spolupráce a konstruktivního postupu. Krátkodobé aktivity nepřinášejí dlouhodobé výsledky, ani významný pokrok“ /Liégeois, 1995, s. 253/.

---

⁴⁴ Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8

Česká republika je vystavena problémům jakými jsou rasová a národnostní nesnášenlivost, nedostatečná tolerance vůči odlišným kulturám a způsobu života. Nejúčinnějším bojem proti těmto projevům je zvyšování informovanosti a výměna názorů za účasti odborníků. Nejcitelnější je nedostatek objektivních informací zejména o romském etniku.

V důsledku neznalosti, nepochopení, nejrůznějších snah o násilnou asimilaci, necitlivých administrativních zásahů, zločinů spáchaných v dávné i nedávné historii na tomto etniku, jsou Romové dodnes sociálně nejslabší a nejméně vzdělanou skupinou obyvatelstva.⁴⁵

4.6 Současnost

Význam základního vzdělávání je i pro současnou generaci Romů zcela nezbytné. Znovu je ale nutné upozornit na absenci informací a profesionálního výcviku pro učitele, spočívající ve znalostech kultury, jazyka a historie romského etnika, které by vedlo k lepší adaptaci romských žáků do majoritní společnosti. Mnohdy je zde příkladná snaha kantorů pomáhat těmto „zaostalým dětem“, ale bohužel bez ohledu na kulturní a jazykové rozdíly. Odborně vzdělaní učitelé v oblasti mentálně retardovaných dětí často používali stejné metody i ve vztahu k romským dětem a mnohdy tyto děti byly nesprávně zařazovány do tříd, kde výuka probíhala v pomalejším tempu. To mělo za následek, že po ukončení takto nastavené výuky, resp. školní docházky, nezískávaly romské děti vhodné pracovní příležitosti.

Časem docházelo k přerazování romských dětí ze tříd s mentálně retardovanými dětmi do tříd, které měly podobu se západním stylem řešení imigračního problému. Podstata spočívala v tom, že vlivem početné přítomnosti dětí imigrantů, bylo nutné přizpůsobit školní docházku jejich kultuře a umožnit jim navštěvovat školy jako ostatní populace s rozdílem, že se musely zúčastňovat dalších aktivit jako všeobecných a specializovaných podpor vzdělávání, předškolní výuky sestavené dle speciálních osnov. Na druhou stranu bylo podmínkou, aby učitelé prošli výcvikem k získání základních informací o konkrétních kulturách. Další činnost spočívala ve větší informovanosti

---

⁴⁵ Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8, str. 80

rodičů a důraz se kladl na výuku dětí ve vztahu k předcházení konfliktním situacím a společenskému odmítání. Vznikla zcela nová struktura vyučování pro kočovné Romy v podobě škol v karavanech, umístěných v blízkosti jejich tábořišť. Za zmínku stojí programy pro takové děti, které se často přemisťovaly z místa na místo a výuku absolvovaly pomocí tzv. záznamových knih. Ministerstvo vzdělávání ani jiné úřady nijak se nijak významně nepodílely na speciálním výcviku pro učitele se zaměřením na romské etnikum. Pokud nějací takto speciálně vyškolení učitelé existovali, bylo to čistě jen z hlediska jejich zájmu o tuto problematiku, jejich přesvědčení nebo proto, že dlouhodobě pracovali přímo v cikánských táborech nebo v místech s velkým počtem Romů.

Z těchto důvodů není nijak těžké dovést, proč byla úroveň školní docházky tak nízká, protože málokterá škola dokáže zajistit základní vzdělávání romských žáků. Po ukončení povinné školní docházky je další, speciální vzdělávání Romů prakticky vyloučeno. Z pohledu romských asistentů, kteří by předávali romským dětem informace v jejich mateřském jazyce, je jejich využití velkou pomocí, ale v podstatě jen v předškolních třídách, kde je jich stejně málo a jsou různě rozptýleni. Hlavní iniciativu ve výběru vhodných kandidátů na romské poradce by měly vyvíjet zejména romské organizace a svoji pozornost zaměřit rovněž na speciální výcvik učitelů, protože se jedná o základní otázku související s úspěchem nebo neúspěchem jejich etnika ve společnosti⁴⁶.

Koncem 90. let 20. století, počátkem 21. století a v době před vstupem české republiky do EU, bylo aktuálním celospolečenským tématem migrace Romů, respektive migrace Romů přes hranice, zejména z okolních východních států do České republiky a Romů z České republiky do států EU. V té době tyto migrace probíhaly prostřednictvím udílení azylu v jednotlivých zemích, včetně naší republiky, z čehož zcela oprávněně začaly vznikat politické obavy, aby toto chování po vstupu ČR do EU, nepřerostlo v migraci masovou, která by se mohla vymknout kontrole.

Po vstupu české republiky do Evropské unie v roce 2004 se ale tyto obavy ukázaly jako liché a zájem o mezinárodní migraci, rovněž i vzhledem k uzavření azylové cesty, ztratil na intenzitě. Na základě studie pražské kanceláře Mezinárodní organizace pro

---

⁴⁶ Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8

migraci, provedeným koncem roku 2004, se ukázal být aktuální spíše problém, související s migrací vnitrostátní, jak konstatoval její pracovník Roman Krištof. Poměrná část romské populace ze Slovenska, která se přesunula do České republiky, nemá nutnou potřebu azylu. Impulsem k jejich migraci, je zpravidla pocit potřeby přistěhovat ke své rodině, která zde žije nebo k partnerovi a s ním založit rodinu.

Dalším aspektem, který nebyl ještě tak dopodrobna prozkoumán, je šance získat lepší pracovní podmínky, ať už v legálních romských stavebních firmách nebo prostřednictvím příležitostného přivýdělníku v rámci šedé ekonomiky, čímž se rozumí různé pomocné, stavební nebo výkopové práce. Nezřídka takto migrující slovenští Romové považují Českou republiku za svůj domovský stát a přistěhování jako návrat domů. Nezanedbatelným důvodem jejich migrace je útěk před vymahači dluhů a lichváři, dále ztráta bydlení, zaměstnání a s tím související chudoba.

5. INTEGRACE

5.1 Pojmy

Integrace – její jednoznačný pojem není jednoduché vymezit. Jedno z hledisek uvádí, že se jedná o asimilaci kulturně odlišné entity, podle jiného se shodným pojmem označuje vytváření multikulturní společnosti s ohledem na každou odlišnost, které se vytváří dostatečný prostor s respektem majoritní kultury relativizující svůj monopol na žádoucí jednání. Obě tyto hlediska jsou charakterizovány jako modely typické pro francouzský model integrace a model, který je blízký britskému.

Mezi těmito protipóly je samozřejmě mnoho dalších, jiných přístupů a pohledů, ale jelikož jejich vymezení má spíše vágní charakter, představují pro opravdovou integraci spíše brzdu, podporující segregační modely fungování společnosti. Takto uvedený model je typický v Německu, kde je minoritám přiznáváno právo na jejich kulturní specifika, ale na druhé straně se stává problémem, souvisejícím s účastmi na mnohých aktivitách zcela běžných pro členy majority, který se v mnohém podobá situaci v českých zemích. Naše společnost sice deklaruje zachování kulturních odlišností, ale tyto jsou i přesto vnímány jako negativum odsouvající jednotlivce na post druhořadého občana. Naopak ti, kteří se necítí být příslušníky takové minoritní společnosti jsou

automaticky, díky své přisouzené etnicitě, nepřímo nuceni chovat se jako jejich soukmenovci, protože se to od nich očekává. Závěrem je možné definovat, že slovem integrace se rozumí jakési nalézání způsobu, sjednocujícího zájmy většiny majority se zájmy většiny minority⁴⁷.

Jiný pramen uvádí, že integrací se rozumí soužití jednotlivců ze dvou či více skupin s odlišnými kulturními vzorci, pravidly chování, stupnicemi hodnot apod., které umožňuje jednotlivcům náležejícím do jakékoli z těchto skupin ponechat si jejich specifika, a zároveň zaručuje členům všech těchto skupin rovnoprávné postavení, kdy nedochází k diskriminaci těchto členů⁴⁸.

Národnostní, teritoriální a etnická menšina – Jednotlivá společenská uskupení jsou složena z menšin, protože každý člen takového uskupení náleží k nějaké menšině nebo k několika menšinám současně. Nezáleží na tom, jak je která společnost vnitřně organizována z pohledu její populace, ale stěžejní je ta skutečnost, že v každé společnosti vždy budou různé menšiny, vyžadující zvláštní ochranu a zacházení ze strany majority, tedy většinové společnosti.

Ve společnostech se rozlišují menšiny, které vnímáme jako osoby tělesně či duševně postižené, homosexuály, které si sami svojí činností v rámci politické sféry provádějí účinnou a znatelnou propagaci. Existuje však jedna menšina, která si z pohledu politického zaslouží zvláštní pozornost společnosti a tou je menšina národnostní. Zjednodušeně ji lze charakterizovat jako menšinovou skupinu obyvatel v rámci jedné společnosti, která nepřijala za „svou“ národní identitu státu, v němž žije.

Označení „národnostní menšina“ je mnohdy používáno k identifikaci různých skupin, ale můžeme tím rovněž rozumět takové skupiny obyvatel, v našem případě např. Romů., které představují rozličné vrstvy společnosti, které nejsou soustředěny na jednom teritoriu. Podobně byli takto vnímáni před II. Světovou válkou Židé ve střední Evropě. Teritoriálními menšinami jsou takové skupiny obyvatel, např. Maďaři na Slovensku, které se sice nachází na území jiného než státu svého původu, ale jejich stěžejním postavením je vztah k okolním nebo jiným státům, resp. státu.

---

⁴⁷ Štěchová, M.: Romská minorita a postupy integrace, Praha 2002, ISBN 80-7338-008-0

⁴⁸ Budilová, L., Hirt, T.: Policista v multikulturním prostředí, Praha 2005, ISBN 80-903510-1-8, str. 10

Rozlišujeme zde pojmy jako hostitelský stát, kde se daná menšina nachází, žije a stát původu, který je s tímto etnikem „svázán“ svojí příslušností. Dalším aspektem, týkajícím se takových menšin je jejich postavení ve společnosti, jejich status. Ten je oproti majoritě zpravidla vnímán, zejména z politického hlediska, jako menšinový, ale naopak z pohledu kulturního může taková menšina svůj statut považovat za vyšší.

Pokud jednu skupinu obyvatel označíme termínem národnostní, má takové označení politický charakter a znamená to jako by se automaticky předpokládalo, že tato skupina bude mít teritoriální požadavky. Z obecného pohledu lze konstatovat, že přijetím práv etnických menšin je hrozbou jak pro jednotlivé národní státy, tak rovněž pro celý mezinárodní systém, tkvící na národních státech, protože svět je organizován na základě toho, co je akceptováno za systém národních států. Tento ukazatel se může jevit jako problém, zejména v těch případech, kdy určitá menšina obývá území, které je součástí státu, v němž žije majoritní společnost bezprostředně spojená se státní mocí, resp. státem.

V našem právním pojetí, konkrétně v § 2 zákona č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin (menšinový zákon) je rozlišení národnostní menšiny následující:

1) *„Národnostní menšina je společenství občanů ČR žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo“.*

2) *„Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti“.*

V případě etnického pojetí menšiny se nejedná přímo o politický, ale intelektuální problém, neboť zde chybí mezinárodní systém, který by byl založený na etnických státech. Původ slova etnický lze spatřovat v politickém a akademickém životě americké populace, kde se jeho význam požíval jako eufemismus pro výraz černý. Při porovnání

obou výrazů národnostní a etnický se druhý z nich jeví z vědeckého hlediska jako užitečnější kategorie, která ale není postačující k formulaci politiky nebo právních norem⁴⁹.

Majorita – se rozumí většina a je opakem menšiny (význam slova menšiny viz pojmy v kap. 2.2.4), činnost, která se nazývá majorizování, se rozumí vnucování vůle většiny někomu⁵⁰.

Exo – etnonyma – v češtině Cikán, ve slovenštině Cigán, v němčině Zigeuner, ve francouzštině Tsigane a v maďarštině Cigányok jsou čistá exo-etnonyma bez jakéhokoliv jiného významu, která se v romštině nepoužívají a jsou takto označováni evropskou majoritou v rámci uvedených států příslušníci romského etnika.

Tato označení mají svůj původ v dávném Řecku, kde byla odvozena od slova Athinganoi, které má podobu s řeckým slovem Athingani, což volně přeloženo znamená „nedotknutelní“. Základ významu tohoto slova byl původně považován za součást heretické křesťanské sekty, ale poslední výzkumy byzantských pramenů naznačují, že se jednalo o pradávny zvyk Indů, kteří se pravděpodobně chtěli, vzhledem k jejich odlišným zvykům, oddělovat od jiných skupin obyvatelstva.

Dodržování této zvyklosti je možné registrovat ještě v dnešní době u některých romských rodin. Exo-etnonymum, které je mladšího data než původní označení Athinganoi a v anglickém jazyce se označuje slovem Gypsy, španělském Gitanos a francouzském Gitanes, má svůj v původ ve slově Aiguptos/Aiguptissa, což volně v překladu znamenalo Egypt’an/Egypt’anka. Důvod takového označení není zcela jednoznačný, a spekuluje se na tím, že se Romům tak říkalo buď proto, že byli Egypt’anům podobní nebo že migrovali do Byzance přes Egypt, či z toho důvodu, že v Byzanci žili v místě, kterému se říkalo Malý Egypt, což byla poblíž města Modon na západním pobřeží Peloponésu velká a známá romská kolonie zvaná Gyppe (v překladu Malý Egypt)⁵¹.

---

⁴⁹ Gabal, I.a kol.,: Etnické menšiny ve střední Evropě, Praha 1999, ISBN 80-86103-23-4

⁵⁰ Klimeš, L. : Slovník cizích slov, Praha 1995, 2-54-13/5b

⁵¹ Projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, Informace pro učitele-původ názvu Rom - Cikán, o.p.s. 2002

5.2 Nesnadnost začleňování

Romové jako samostatný typ menšinové společnosti jsou v naší republice z pohledu kvantity i kvality nejpočetnější skupinou obyvatel, tedy jedním z největších nositelů jinakosti a tím i hlavním aspirantem na účastníka v procesu začleňování do společnosti. Majoritní společnost vnímá Romy jako odlišnou skupinu, a to spíše v negativním slova smyslu, kterou tímto přístupem výrazně stereotypizuje, což automaticky s sebou přináší i jejich diskriminaci a v konečném důsledku to znamená značně ztíženou integraci jak jednotlivců, tak celých skupin.

Začleňování romské skupiny do společnosti vždy bude přinášet na obou stranách nemalé problémy, které budou souviset se vznikem různých integračních programů, rovněž existence uvedeného stereotypizování a náhled majority na případné soužití s Romy, vzhledem k jejich „odlišnostem“, bude spíše vnímán jako nereálný. Na druhé straně z pohledu romské minority se při tomto začleňování objevuje nedůvěra v majoritu a nepochopení stylu života a kultury Romů. To nakonec může vést k silnému oslabení možnosti vzájemné dohody a pochopení. Je tedy nezbytné znát kompletní historii Romů, jejich kulturu, zvyky a názory, protože ten, kdo nepochopí jejich podstatu, nemůže účelně přispět k jejich začlenění do společnosti⁵².

5.3 Jednotlivé integrační programy

Jedna z nezbytných podmínek k začlenění, resp. integrace Romů do společnosti je jejich postupné vzdělávání a tím přibližování k majoritní společnosti, ve které žijí. V následujícím textu se pokusím o přiblížení tohoto problému z hlediska několika zemí, kde byly zavedeny jednotlivé integrační programy s cílem vzdělávání jednotlivých skupin (Romů, Sintiů apod.).

Pokud chceme nějakou, svým způsobem odlišnou, skupinu přizpůsobit skupině jiné, která je početnější, musíme napřed poznat kulturu, vztahy, zvyky a etnické odlišnosti ve výchovně vzdělávacích procesech. Z pohledu dítěte, které je příslušníkem etnické menšiny a bylo by bez jakékoliv předchozí přípravy přímo umístěno do majoritní školy,

---

⁵² Štěchová, M.: Romská minorita a postupy integrace, Praha 2002, ISBN 80-7338-008-0

kde by se mohlo cítit právem jako diskriminovaný cizinec, je nezbytné zohlednit i důležitost takové přípravy. V romské populaci má silný sociální vliv početná rodina, která je pro daného jedince základem a má rozhodující vliv na školní docházku.

V základních školských zařízeních není v žádných osnovách stanovena výuka o romském etniku, takže romské děti nemají možnost se dozvědět informace o svém etniku z pohledu historie, kultury a jsou omezeny jen na informace od svých rodičů, příp. prarodičů, kteří vzhledem k historickým skutečnostem nemají s majoritou dobré zkušenosti. Vzdělanost Romů je všeobecně z obecného hlediska na velmi nízké úrovni, což je znatelné zejména u těch věkově starších, kde je registrována pologramotnost, ale není výjimkou, že nízká vzdělanostní úroveň je i u mladších Romů, kteří dosáhli jen základního vzdělání bez jakéhokoliv jeho dalšího zvyšování.

V průběhu jednotlivých výzkumů bylo zjištěno, že ve srovnání s ostatními dětmi, romské děti častěji propadají, mají problémy s klasifikací související s jejich chováním, jsou častěji buď přeřazovány nebo rovnou umístovány do jiných škol, které jsou na takové děti zaměřeny. Rovněž není žádnou výjimkou, že romské děti ukončují povinnou školní docházku v nižším ročníku, namísto toho, aby ji ukončovaly v ročníku závěrečném. Je možné ale registrovat i případy, kdy Romové studují na středních nebo vysokých školách, byť v minimálním měřítku. V dalších případech zpravidla po ukončení školní docházky většina z nich nastupuje do některých učebních oborů, do kterých přestanou docházet po krátké době nebo ani do nich nenastoupí anebo je z různých důvodů nedokončí.

To má za konečný následek, že většina z nich pokud nějaké vzdělání má, tak je to vzdělání základní, z čehož plyne ta skutečnost, že vzhledem k jejich nekvalifikovanosti mají omezené možnosti na trhu práce a při výběru zaměstnání. Většina z nich z tohoto důvodu tedy neobstojí v konkurenceschopnosti, zůstávají dlouhodobě bez zaměstnání, což je nakonec v přímé souvislosti s hmotným zajištěním, které má značný vliv na jejich životní úroveň. Romové mají odlišný žebříček hodnot oproti majoritním společnostem, kdy potřeba získání patřičného vzdělání nezaujímá významné postavení. Romové jsou materialisté, vyznávají hmotnou podstatu věci s cílem se co nejrychleji vyrovnat po vnější stránce ostatnímu obyvatelstvu. Ten z nich, který se rozhodne nastoupit dráhu

sebevzdělání, bude muset absolvovat obtížnou cestu, která ve svém důsledku pro něho nemusí mít adekvátní odezvu v podobě ekonomické a společenské prestiže⁵³.

Užhorodský model

Jako jedním z prvních důležitých přístupů k vzdělávání a s tím související výchově romských dětí ve světě bylo otevření samostatné romské školy na Podkarpatské Rusi v Užhorodu dne 22. prosince 1926. Ve zdejší cikánské osadě žilo bezmála 200 Romů a z tohoto počtu bylo asi osmdesát dětí ve věku školní docházky. Dospělí Romové se živili převážně řemeslnými pracemi jako výrobou rohoží, košíků a provazů apod.

Hlavním prostředkem verbální komunikace v této skupině obyvatel byla převážně romština a pro komunikaci s majoritní společností ruština, maďarština nebo slovenština. Prvotním podnětem pro otevření této školy byl dopis tehdejšímu prezidentu T. G. Masarykovi, který v roce 1923 napsal moravský Rom Jan Daniel. Žádal v něm prezidenta, aby zajistil výchovu a vzdělání romských dětí, což mělo za následek, že si prezident přes ministerstvo školství a národní osvěty a školský úřad v Užhorodu nechal vypracovat podrobné zprávy o romských osadách a jejich obyvatelích. V požadavku prezidenta byla uvedena opatření, která byla do té doby pro vzdělání romských dětí doporučena nebo provedena.

Po provedení šetření a vypracování patřičných zpráv nakonec došlo ke konečnému impulsu k výstavbě školy ze strany přednosta školského referátu v Užhorodu Josefa Šimka. Výsledkem toho byl vznik budovy s jednou prostornou třídou, umývárnu, bytem pro učitele a později úpravou dvora zde vzniklo i dětské hřiště. Samozřejmostí bylo zajištění stravování, zdravotní péče a hygienického zázemí pro děti. Významnou měrou se na výstavbě této budovy podíleli samotní Romové.

Prvotní, částečně upravené, učební osnovy sestavil již zmíněný přednosta školského referátu Josef Šimek a jejím obsahem byly kromě klasické povinné výuky i ruční práce. Výuková hodina trvala 30 minut, po které následovala přestávka. Školními osnovami byly kladeny velké nároky na učitele, který musel s romskými žáky mluvit v jejich rodném jazyku, protože jiný prozatím neovládali. Odměnou za takovou snahu mu bylo

---

⁵³ Šotolová, E. : Vzdělávání Romů, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1524-0

postavení v jejich očích, protože byl pro ně nejen učitelem a správcem, ale obhájcem a ošetřovatelem.

Ve škole se vystříдалo několik učitelů a každý z nich zanechal v žácích nějaký odkaz. Prvním z nich byl učitel Šesták, který se významně přičinil o to, aby děti byly pořádné a měly zájem o výuku, učitel Hegeduš zase založil na škole romský pěvecký a divadelní soubor, se kterým se s velkým úspěchem předvedl veřejnosti při prezentaci divadelní hry ze života Romů Pytačky⁵⁴.

Přes veškerou snahu obyvatel v Užhorodu a přes velký přínos školy pro romské děti se je nikdy nepodařilo začlenit do obecných škol. Důvodem byla nechť rodičů majoritní společnosti, aby jejich dítě sedělo v lavici se špinavým a zavšiveným cikánským dítětem a naopak nechota romských rodičů posílat své děti do školy. Podle vzoru užhorodské školy se začalo vyučovat i na jiných místech jako např. v Mukačově, v Humenném a v roce 1937 v osadě Podskalka. Nakonec i přesto, že cikánská škola v Užhorodu byla první svého druhu v Evropě, byla za druhé světové války uzavřena.⁵⁵

Rakouský model

V sousedním Rakousku se vzdělávání dětí nijak nerozlišuje s ohledem na národnost žáků a je organizován jako jednotný systém, který platí pro celý stát. Jelikož rakouskou vzdělávací politikou je odmítání jakékoliv segregace, nevytvářejí se zde žádné zvláštní třídy, ve kterých by probíhala odlišná výuka. Ve zcela výjimečných případech je však přípustná výjimka pro děti jiných národností, kde vznik takové speciální třídy musí povolit Ministerstvo pro vzdělávání, vědu a kulturu.

Při školním zápisu dítěte, které má jiný mateřský jazyk než němčinu, se rovněž nečiní žádné zvláštní rozdíly, učitel se přesvědčí, do jaké míry dítě rozumí či nikoliv a podle toho jej zařadí jako žáka řádného nebo mimořádného se zkušební dobou jednoho roku. Tuto lhůtu je možné, pokud se dítě dostatečně nenaučí vyučovacím jazyku,

---

⁵⁴ Šotolová, E. : Vzdělávání Romů, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1524-0

⁵⁵ Tamtéž

opětovně prodloužit na dobu jednoho roku. Klasifikace takto zařazených žáků neprobíhá v předmětech, ve kterých by nesplňovali požadavky vyučovacího plánu z důvodu jazykové bariéry a po úspěšném zvládnutí stanovené lhůty je možné jejich zařazení do statusu žáka řádného studia.

Osvojení si jazyka země, ve které žijí, je základním předpokladem úspěšné integrace dítěte do školního prostředí a celé společnosti. Rakouské školství ve svém přístupu k výuce ale nezapomíná na mateřský jazyk a vnímavost dítěte ke své kultuře a naopak považuje tyto hodnoty pro jeho optimální rozvoj jako nezbytný předpoklad související s vědomím vlastní identity. Vzhledem k odlišným romským skupinám, které lze v současnosti na území Rakouska rozeznat, je zde výuka v romském jazyce složitá.

První z nich, kteří přišli kolem roku 1900 z jižního Německa a Čech, byli Sintiové, v 15. století z Maďarska Romové z Burgenlandu, ve dvou migračních vlnách z Maďarska a Slovenska to byli Lovárové, ze Srbska Kalderaši a z Makedonie a Kosova Arlijové. Za druhé světové války bylo původní, rakouské romské obyvatelstvo v rámci holocaustu téměř vyhlazeno a v průběhu dalších let bylo nahrazeno většinou Romy, kteří pocházeli z bývalé Jugoslávie odkud do Rakouska přicházeli za sezónní prací. Po vypuknutí války v první polovině devadesátých let dvacátého století v jejich domovských státech byli de facto nuceni zde zůstat.

Vzhledem k tomu, že v Rakousku většinu Romů tvoří přistěhovalci, jejich hlavní každodenní otázkou je hlavně nějak přežít a vyřešit starosti související s přístřeším a bydlením. Existují zde však i spolky a skupiny, konkrétně Verein Roma a Romano Centro, které nabízejí Romům řešení v podobě programů na jejich vzdělávání, protože do značné míry byli Romové nabádáni, aby své děti posílali do zvláštních škol, kde budou mít zajištěno lepší zacházení bez jakékoliv diskriminace.

Jedním z dalších programů, který v roce 1989 vytvořila rakouská vláda, byl zaměřen na soukromou výuku romských dětí v oblasti Oberwartu a který jim měl pomoci získat základní vzdělání nezbytné pro získání dalších pracovních příležitostí. Garantem tohoto programu bylo rakouské ministerstvo školství a jeho „klienti“ měly být romské děti ve věku od šesti do patnácti let. Cílem programu bylo vytvoření bezpečného studijního prostředí mezi Romy a jejich učiteli s důrazem na atmosféru důvěry. Konečným výsledkem programu bylo snížení Romů, kteří museli opakovat ročníky nebo byli

umístování do zvláštních škol a zvýšení počtu Romů, kteří se hlásili ke studiu na středních školách⁵⁶.

Německý model

Shora uvedení Sintiové, kteří byli rovněž za druhé světové války téměř vyhubeni, jsou v současné době v hojném počtu zastoupeni zejména na území dnešní Spolkové republiky Německo, kde již většina z nich má stálá obydlí. Takhle tomu ale nebylo vždy, zejména v prvních poválečných letech, kdy tehdejší Německá demokratická republika své hranice neprodyšně uzavřela a tím byl pro ni problém migrujících Romů vyřešen.

V přeživších rodinách Sintiů, jejichž příslušníci se navraceli z koncentračních táborů, byly tímto jednáním zpřetrhány rodinné vazby a kontakty. K tomu, aby byl zachován jejich rodný jazyk, dialekt a tradice museli Sintiové vyvinout nemalé úsilí, aby se postupně alespoň shledali v menších skupinách. Pomocnou ruku jim v tehdejší době společnost nepodala a o svůj tradiční způsob života se museli, přes nemalé problémy s tehdejšími zákony, pokusit oni sami. Výsledkem bylo, že většina z nich opustila území východního Německa ve směru Spolkové republiky, čímž se počet těch, kteří zůstali, značně snížil a se vznikem Německé demokratické republiky dne 17. října 1947 obdrželi státní občanství bez ohledu na to, zda jej chtějí nebo ne. Tím se jejich rodiny dostaly do izolace a bylo stále obtížnější si své rodné tradice zachovat, protože tyto hodnoty je možné udržet jen ve větších rodinných svazcích.

Znovu se při jejich vzdělávání objevil problém jazykové bariéry, protože přes formálně umožněný přístup pro děti Sintiů k jakémukoliv vzdělání se úspěch dostavil, až když výuka probíhala v jejich mateřském jazyce a i přesto se jen malému počtu podařilo získat kvalifikované povolání. Ve většině případů se problémy s výukou řešily tak, že tyto děti byly umístovány do škol pro mentálně postižené.

---

⁵⁶ Šotolová, E. : Vzdělávání Romů, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1524-0

Pro dospělé Sinti byl na vysoké škole v Brémách otevřen kurz čtení a psaní, kde vyučování probíhalo podle Slabikáře pro Sinti, na jehož vzniku, resp. textech se částečně podíleli i oni sami. Prostřednictvím názorné metody učení se probírala základní témata jako rodina, bydlení, chudoba, nezaměstnanost apod. a na základě jejich pohledu se názory zaznamenávaly na tabuli a tak vznikaly jednoduché texty. Cílem tohoto kurzu bylo usnadnění každodenního života Sintiů tím, že budou schopni si přečíst noviny, názvy ulic nebo vyplnit formulář bez toho aniž by byli odkázáni na pomoc druhých a zvýšení zájmu rodičů o vzdělávání svých dětí.

Evropský model pro kočovníky

Nesnadné bylo vzdělávání dětí kočovných Romů, které často, díky svému způsobu života, střídaly školy, musely si zvykat na nové učitele, různé způsoby vyučování, nové prostředí, což mohlo mít vliv na prohloubení nedůvěry romských dětí. Řešením bylo vydání Evropského školního deníku pro děti kočovníků v německém, anglickém, francouzském, italském a holandském jazyce, který děti obdržely ve své kmenové škole, kterou navštěvují v zimních měsících, kdy s rodinou necestují.

Děti kočovníků, vlivem provozování tohoto způsobu života, mají jiné sociální návyky a chování, které pro pedagogy přináší velice náročnou a specifickou práci, která se neobejde bez podpory rodičů. V současné době je život ve společnosti jiný, pokud chce někdo provozovat kočovný způsob života, může tak činit s tím, že si může dovolit mít pevné obydlí. Sintiové, kteří dnes provozují tradiční povolání tedy mohou rovněž jít s moderní společností, aniž by se tím vzdali svých rodných tradic a hodnot⁵⁷.

Český model

V roce 2002 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v souvislosti s usneseními vlády ČR č. 1145/2001 a č. 394/2003 zahájilo po předchozím návrhu pilotní projekt „Pokusné ověřování škol s celodenním programem“, který měl běžet po dobu dvou let. Bylo vybráno pět škol, kde bylo větší procento dětí se sociálním znevýhodněním a

---

⁵⁷ Šotolová, E. : Vzdělávání Romů, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1524-0

s žáky z romských komunit. Jeho cílem bylo umožnit takto znevýhodněným dětem dosáhnout vyšší školní úspěšnosti prostřednictvím specifických aktivit, které byly sestaveny do jednoho celku určeného pro základní školy. Dalším hlavním úkolem bylo ověřit jeho efektivitu a finanční náročnost.

Od provedení tohoto programu se očekávalo, že se rovněž sníží absence školní docházky v jednotlivých školách, zvýší se motivace jednotlivých žáků ke vzdělání, zlepšení spolupráce a vztahů mezi rodinou, širší romskou komunitou, školou a žáky, zvýšení informovanosti rodičů žáků o nutnosti získání vzdělání nezbytné k následnému uplatnění ve společnosti a vytvoření podnětného prostředí, ve kterém bude docházet ke střídání práce a aktivního odpočinku, čímž děti budou mít větší příležitost k upevnění si svých vědomostí a naučí se tak smysluplněji trávit svůj čas. Na základě dosaženého výsledku budou dávana doporučení ostatním školám, které mají větší procento zastoupení romských a sociálně znevýhodněných žáků⁵⁸.

„Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013

Dne 21. 12. 2009 schválila vláda usnesením č. 1572 Koncepci romské integrace na období 2010–2013. Jedná se o strategický dokument, který obsahuje opatření směřující k vyrovnání šancí a vstupních znevýhodnění Romů, které jim brání plnohodnotně participovat na kulturním, společenském, ekonomickém a politickém životě většinové společnosti.

Přijetí tohoto materiálu je zásadní z hlediska pokračujícího propadu situace sociálně vyloučených romských komunit a jejich dlouhodobě neuspokojivé pozice v české společnosti, kdy tato menšina stále není přijímána většinovou společností a ve větší míře čelí diskriminaci. Řešení sociálního vyloučení Romů je zásadní i z celospolečenského hlediska, protože tento jev ohrožuje sociální soudržnost, vyhrocuje vztahy mezi majoritou a vyloučenou menšinou, dále zvyšuje riziko šíření extremismu v české společnosti. Na začátku se materiál zaměřuje na Romy z hlediska národnostní menšiny a soustředí se na naplnění jejich kulturních potřeb. Prostřednictvím navrhovaných opatření usiluje o uchování kulturního dědictví Romů, zajištění důstojné pozice romské kultury a její včlenění do většinové kultury české společnosti. Tohoto

---

⁵⁸ Šotolová, E. : Vzdělávání Romů, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1524-0

cíle chce dosáhnout zahrnutím tématu romské kultury, jazyka a dějin do rámcových vzdělávacích programů škol, metodických a výukových materiálů pro žáky i studenty a jejich popularizací ve veřejných sdělovacích prostředcích. Materiál se rovněž zabývá uchováním trvalé vzpomínky na oběti romského holocaustu.

Koncepce se v další části věnuje řešení situace té části romské menšiny, která trpí sociálním vyloučením. Zabývá se klíčovými oblastmi jejich života jako je vzdělávání, zaměstnanost, bydlení, oblast zdraví, sociální ochrany a v neposlední řadě i bezpečnost romských komunit. Potřebnost navrhovaných opatření je podložena výsledky výzkumů situace Romů, zároveň jsou obohaceny o příklady dobré praxe z ČR i ze zahraničí.

Součástí materiálu je Realizační plán koncepce romské integrace 2010 - 2013, kde je uveden celkový výčet úkolů pro jednotlivé resorty a doporučení pro další subjekty, které vyplývají z jednotlivých opatření. Mezi realizátory opatření jsou zahrnuty i kraje a obce, přičemž jim nejsou kladeny závazné úkoly tak jako jednotlivým resortům, ale pouze doporučení. V nich se odráží osvědčené postupy a příklady dobré praxe, které vedou ke zlepšení situace romských komunit.

K jednotlivým kapitolám:

V části věnované vzdělávání jsou formulována opatření ke zvýšení vzdělanostní úrovně příslušníků romských komunit a k zabránění segregace romských žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí mimo hlavní vzdělávací proud. Tato opatření reagují na vzdělávací potřeby Romů všech věkových kategorií a zahrnují rozšíření včasné péče, úpravu činnosti školských poradenských pracovišť ve vztahu k diagnostice dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, podporu aktivit k usnadnění přestupu žáků do sekundárního a terciárního stupně vzdělávání a podporu celoživotního učení Romů.

Kapitola týkající se zaměstnanosti zahrnuje opatření ke zvýšení zaměstnanosti Romů a Romek. Jedná se především o změny veřejných služeb zaměstnanosti, podporu sociálního podnikání v sociálně vyloučených romských lokalitách, včlenění tématu podnikání do rámcových vzdělávacích programů škol a potírání nelegální práce. Koncepce prosazuje důsledné monitorování výskytu diskriminace a dalších protiprávních praktik uplatňovaných vůči Romům na trhu práce a jejich postihy. Zásadním úkolem v oblasti zaměstnanosti je působit na postoje zaměstnavatelů a prosazovat princip diverzity v pracovním týmu jak v soukromém sektoru, tak i ve veřejné správě. Šíření principu diverzity by mělo směřovat k větší otevřenosti zaměstnavatelů i členů pracovního týmu ve vztahu k příslušníkům romských komunit při přijímání do zaměstnání i v pracovním procesu.

Novým tématem koncepce je předlužení. Vláda v této oblasti podporuje zvýšení finanční gramotnosti členů sociálně vyloučených a předlužených domácností prostřednictvím finančního vzdělávání na školách i v rámci dalšího vzdělávání. Tato oblast se plně opírá o Strategii finančního vzdělávání. Součástí opatření je i rozvoj sítě bezplatného dluhového poradenství propojeného se sociálními službami zaměřenými na

sociální integraci a zlepšení socioekonomické situace zadlužených obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit.

V kapitole bydlení je podporována revitalizace sociálně vyloučených romských lokalit, zvýšení nabídky cenově dostupného sociálního bydlení pro nízko příjmové domácnosti a jeho propojení s doprovodným sociálním programem pro sociálně vyloučené nájemníky s nestabilní socioekonomickou situací. Součástí koncepce je i doporučení pro obce k zajištění rovného přístupu k obecnímu bydlení a k využívání nástrojů včasné prevence při řešení dluhů na nájmu u obecního bydlení. Zásadní je rovněž monitorování a potírání diskriminace Romů na trhu s byty.

V oblasti sociální ochrany materiál podporuje posun těžiště od výplaty sociálních dávek k poskytování integračních sociálních služeb jednotlivcům a jejich rodinám, které budou směřovat ke stabilizaci životní situace a k dosažení nezávislosti sociálně vyloučených Romů na pomoci sociálních institucí. Za tímto účelem je nutné podporovat dostupnost komplexního systému vzájemně provázaných sociálních služeb pro všechny věkové kategorie sociálně vyloučených Romů, zároveň zabezpečit efektivnější evidenci a evaluaci sociálních programů směřujících k vyloučeným romským komunitám tak, aby bylo možné zjišťovat změny a dopady těchto programů v jejich situaci.

Opatření ke zlepšení zdravotní situace Romů směřují k minimalizaci rizikového chování s negativními dopady na zdravotní stav romských komunit rozšířením osvěty a nabídkou praktické podpory obyvatelům sociálně vyloučených romských lokalit při řešení zdravotních problémů. Koncepce zároveň poukazuje na to, že radikálního zlepšení zdravotního stavu vyloučených romských komunit souvisí s komplexním řešením sociálního vyloučení a vyžaduje realizaci vzájemně provázané zdravotní, bytové a sociální politiky. Vláda specificky v oblasti zdravotní péče prosazuje rozšíření osvědčené praxe, kterou představuje program zdravotně sociálních pomocníků, zároveň podporuje rozšíření multikulturní výchovy a vzdělávacích programů pro zdravotníky o zdravotním stavu vyloučených romských komunit a o faktorech, které jej mohou ovlivnit.

V závěru se koncepce zabývá bezpečností romských komunit, která zahrnuje problematiku pravicového extremismu a rasově motivované trestné činnosti, a dále kriminalitu a další rizikové formy chování. Co se týče ochrany Romů před extremismem, předkládaný materiál plně podporuje realizaci dokumentu Ministerstva vnitra s názvem „Koncepce boje proti extremismu“. Ve vztahu k ochraně Romů před kriminalitou a dalšími rizikovými formami podporuje Strategii prevence kriminality 2008 – 2011 a Strategii pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012. Navíc usiluje o rozšíření osvědčené praxe, kterou představuje sociální práce ve vztahu k obětem a svědkům trestné činnosti a program romský mentor.

Koncepce prosazuje i efektivní řešení problematiky užívání drog v sociálně vyloučených romských lokalitách⁵⁹.

„Komplexní program integrace sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených obyvatel města Mostu do společnosti

Registrační číslo: CZ.1.04/3.2.00/55.00005

Částka: 23 121 894,00 Kč

Doba realizace projektu: 1. červenec 2011 až 28. únor 2015

Popis projektu

Projekt má ambici na sebe navazujícími a spolu korespondujícími aktivitami zlepšit postavení obyvatel sociálně vyloučených lokalit (dále SVL) a obyvatel sociálním vyloučením ohrožených na území celého Mostu. Vychází z analýzy potřeb cílové skupiny sociálně vyloučených obyvatel Mostu a analýzy potřeb prostředí poskytovatelů sociálních a navazujících služeb ve městě, analýz provedených během strategického plánování Lokálního partnerství Most pod vedením Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Navazuje na projekty podávané do jiných operačních programů různými subjekty činnými na poli sociální inkluze v Mostě, a doplňuje výsledný dopad celého provázaného organismu užitých integračních nástrojů tak, aby byl co nejširší, co nejefektivnější a pokud možno v jednom čase. Projekt sestává z volno časových, neformálně vzdělávacích a preventivních aktivit zaměřených na dospívající mládež (KA 05, KA 06, KA 02), aktivit cílených na osoby a rodiny v dluhové pasti (KA 03, KA 04), na osoby neschopné udržet či získat kvalitní bydlení (KA 08), osoby bez vnější intervence jen obtížně uplatnitelné na legálním trhu práce (KA 07) a na osoby potýkající se s dalšími průvodními jevy sociální exkluze (KA 01). Součástí projektu je Koncepce spolupráce (KA 09), síťování a spolupráce jednotlivých realizátorů na sebe navazujících aktivit, a zkvalitnění sociálních služeb a služeb úředníků Magistrátu cílové skupině projektu. Projekt má vazbu na investiční projekty zajišťující infrastrukturu pro jmenované služby a aktivity, a počítá se zajištěním vybraných klíčových aktivit (kromě KA 05 a KA 09) dodavateli vybranými výběrovým řízením.

Cíle projektu

Hlavním cílem projektu je umožnit obyvatelům sociálně vyloučených lokalit plnohodnotné uplatnění se ve společnosti, tj.:

- vzdělat a připravit CS na vstup, návrat a udržení se na trhu práce

---

⁵⁹ <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>, Vláda České republiky, 25.3.2012, 11:26 hod.

- dorovnat šance mladistvých nezaměstnaných pro uplatnění na trhu práce
- zkompetentnit CS k řádnému užívání bytu, aby nedošlo k jeho ztrátě, pomoci při získání bydlení adekvátního schopnostem a finanční situaci
- informovat o podobách dluhové pasti, předcházet zadlužování a pomoci z předlužení
- poskytnout asistenci v řešení problémů spojených se soc. vyloučením základ. i odbor.soc.poradenstvím a terénními programy
- nabídnout mladistvým z CS využití volného času a neformální vzdělání pro rozvoj osobnosti a eliminaci patologických vzorců chování
- vzdělat poskytovatele služeb pro práci s CS
- nastavit spolupráci aktérů sociální inkluze

Cílové skupiny

Příslušníci sociálně vyloučených romských komunit

Účastníci/ce projektu

osoby z romských lokalit

Region

Ústecký kraj

Průběh

Projekt bude zahájen 1. 7. 2011. V rámci projektu budou uskutečněny následující aktivity

1. Terénní sociální práce v lokalitách sídliště Chanov, Stovky a Sedmístovky aktivita bude zahájen od 1. 8. 2011
2. Primární prevence pro mládež ohroženou sociálně patologickými jevy v SVL ve věku 15-26 let - zahájení 1. 7. 2012
3. Odborné sociální poradenství s akcentem na dluhovou problematiku - zahájení od 1. 8. 2011
4. Protidluhová kampaň - "programy pro předcházení ekonomické nestability rodin a jednotlivců a finanční gramotnosti a prevence pro osoby ohrožené předlužeností (včetně poradenství)" - zahájení 1. 1. 2012
5. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež ve věku 15-26 let zahájení činnosti od 1. 1. 2012
6. Komunitní centrum - programy prevence soc. pat. jevů a programy získávání základních sociálních a profesních dovedností a je zaměřena na dospívající mládež sídliště Chanov - zahájení aktivity 1. 8. 2011
7. Pracovní poradenství a asistence v lokalitě Chanov- zahájení aktivity 1. 8. 2012
8. Program prevence ztráty bydlení- zahájení 1. 8. 2011

Výsledky

Žadatel pro projekt vytvoří 9 pracovních pozic:

manažer projektu

finanční manažer projektu

facilitátor Konceptu spolupráce
6 (úvazek 3,5) pracovníků v NZDM na pracovní smlouvu a 1 pracovník na Dohodu o
pracovní činnosti na 32 hodin měsíčně po dobu 3 let (celkem 1152 hodin). Za 23 121
894 Kč bude během 44 měsíců trvání podpořeno 1230 osob

Mezinárodní spolupráce

Ne

Partneři

Ne

Realizátor projektu

Název: Statutární město Most

IČ: 00266094

Ulice: Radniční 1 2

Město: Most

PSČ: 434 01⁶⁰

5.4 Úspěšnost integračních programů

K úspěšnému začlenění romského etnika do společnosti je nezbytné pochopení jejich mentality, způsobu myšlení, kulturních zvyků a tradic, rozdílnost jednotlivých skupin, což ve svém důsledku vede k vypracování konkrétního integračního programu.

V předchozí kapitole jsem uvedl několik takových programů, které společnost v průběhu dějin vytvořila pro Romy na našem území nebo v okolních státech. Po jejich podrobném prozkoumání lze dojít k závěru, že některé z nich měly jen jakýsi dílčí úspěch a některé se vydařily. Podle současného pohledu na samotné romské etnikum, tak jak je vnímáno společností, nelze ale s určitostí uvést, že je jejich integrace do

---

⁶⁰ <http://www.esfcr.cz/projekty/komplexni-program-integrace-socialne-vyloucenych-a-socialnim>, Evropský sociální fond v ČR, 25.3.2012, 12:00 hod.

většinové společnosti s úspěchem zcela dokončena nebo někdy vůbec bude. Rychlým vývojem dnešní společnosti, která vyžaduje stále větší nároky na vzdělání, přicházejí nové a nové problémy související s tímto etnikem a pokud zejména oni sami nebudou mít snahu a aktivní přístup k řešení takových problémů, bude docházet k neustálému vzájemnému nepochopení s majoritou.

Po vstupu naší republiky do Evropské unie, společně s několika dalšími státy bývalého východního bloku, obdrželo několik miliónů Romů občanství EU. Tato událost však nic nezměnila na skutečnosti, že životní situace některých Romů je na nejnižší možné úrovni, se kterou se už nikde v Evropě nemáme možnost setkat a de facto má charakter bídy. Takovým lidem ale mnohdy již chybí vnitřní síla, která by je z tohoto stavu vymanila, a často ve stávajícím stavu setrvávají. Úkolem majority a romské menšiny je výrazná pomoc takovým lidem, kteří jinak nebudou vůbec schopni tuto situaci řešit.

Základními kameny úspěšnosti integračních programů je tedy zejména řešení otázek v oblasti vzdělávání Romů, jehož neuspokojivý stav vyplývá z různých sociálních a historicky podmíněných důvodů, zaměstnanosti, vytvoření pracovních příležitostí a zajištění jejich bezpečnosti proti útokům ze strany pravicových extrémistických skupin. K zastavení společenského propadu romských komunit je důležité realizovat afirmativní akce, které nelze považovat za pozitivní diskriminaci, protože jsou povoleny Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace, Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin a vládou České republiky jsou označeny jako vyrovnávací postupy směřující k integraci Romů, prostřednictvím aktivit zaměřených na vzdělání.

Integrační programy jsou výtvorem společnosti jako takové, která má snahu o začlenění nějaké skupiny do jejího prostředí. Jak ale vnímá minoritu, konkrétně romské etnikum jednotlivce, příslušník většinové, majoritní společnosti?

Na tuto otázku, resp. otázky jsem se pokusil najít odpovědi prostřednictvím metody kvantitativního výzkumu, formou dotazníkového šetření se spoluobčany ve svém okolí. Vzhledem k citlivosti projednávaného tématu jsem se setkal spíše s neochotou oslovených lidí bavit se na toto téma, a proto zmiňuji jen malý výzkumný vzorek osob mužského a ženského pohlaví.

Jedná se o středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané subjekty, které mají s romským etnikem praktické zkušenosti v rámci státní správy. Výsledek výzkumu a názor na odpovědi oslovených osob nechávám na objektivním posouzení každého jednotlivého čtenáře mé diplomové práce.

Subjekt č.1 - žena

Otázka: Kolik je Vám let, kde pracujete, jaké máte vzdělání?

Odpověď: Úřad práce ČR, bakalářský titul na Právnické fakultě, Západočeská univerzita v Plzni

Otázka: Co vám říkají pojmy Cikán, Róm, migrace a integrace?

Odpověď: Zním rozdíl mezi integrací a migrací, ale neznám rozdíl v pojmu Cikán a Róm (oni sami se ale mezi sebou kastují. Tvrdí, že Cikán pracuje, zatímco Róm žije ze sociálních dávek).

Otázka: Víte něco o tomto etniku z hlediska historie?

Odpověď: O historii Rómů nevím nic. O historii Cikánů něco málo ... pocházejí pravděpodobně z Egypta a odtud přišli do křesťanských zemí. Historie je vždycky označovala za nejspodnější kastu společnosti.

Otázka: Jaké máte osobní zkušenosti s tímto etnikem?

Odpověď: S touto skupinou (a jinými požívateli dávek) jsem denně pracovala. Zkušenosti mám převážně negativní. Rozuměli pouze termínu "je nárok na dávku" (byli v klidu) a "není nárok na dávku" (hlasitě nesouhlasně reagovali. Pokud nebyl z naší strany ústupek, začalo zastrašování a vyhrožování). Byli velmi schopnými psychology a tak se projevovali i mimo úřad - jednotlivci z řad „bílých“ byli na ulici tímto etnikem "testováni" a podle toho měli autoritu nebo neměli (vytvořili na chodníku neprostupnou řadu a čekali, až k nim jedinec dojde - pokud uhnul, obešel, přešel na druhou stranu, neobstál. Pokud došel až k nim a zjednal si respekt třeba výrazným "dovolíte, abych prošla?", autoritu si udržel. Domnívám se, že se ale sami velmi bojí, proto okamžitě vytahují nože a útočí téměř vždy zezadu. Jsou naučení, že když „zahrají“ negramota, mají snazší život.

Otázka: Do jaké míry si myslíte, že je romské etnikum úspěšně začleněné do naší majoritní společnosti?

Odpověď: Do společnosti nejsou začlenění, a pokud někdy bylo toto téma otevřeno, uvedli, že o to nestojí. Považují nás za ty, kteří nerozumí jejich mentalitě a šikanují je. Nepřipouštějí si běžné povinnosti, např. zaplatit nájem za byt, ve kterém bydlí. Chápu to tak, že dnes dostali dávky ... dnes tedy mají peníze a ještě dnes je utratí. A co bude zítra, to se uvidí až zítra.

Otázka: Co si myslíte o integračních programech pro romské etnikum?

Odpověď: Integrační programy pro toto etnikum jsou podle mého mínění zbytečně vyhozené peníze. Oni se nechtějí začlenit a my jsme jim ty maringotky v minulosti pálit neměli.

Otázka: Myslíte si, že romské etnikum je v naší společnosti diskriminované, pokud ano v jaké oblasti?

Odpověď: Romské etnikum není diskriminované, u nás je to diskriminace naruby. Část našich politiků si na tomto problému vybudovala kariéru a této skupině bylo vštěpováno, že úředník je na úřadu placen z jejich daní ... hojně tuto větu používají, i když daně v životě neplatili.

Otázka: Co by ještě mohla naše majoritní společnost učinit pro zlepšení začlenění Romů do společnosti a čím by mohli přispět Romové?

Odpověď: Považuji jakoukoliv snahu o jejich začleňování za zbytečnou. Často jde o velmi nákladné projekty, které nepřináší žádnou protihodnotu. Co bychom se ale my, majoritní část společnosti, od nich mohli učít, to je úcta ke svým seniorům a pomoc, kterou jim poskytují. Z tohoto etnika je minimum žadatelů o příspěvek na péči (pro ty, kteří pečují o své nemohoucí blízké). Považují za svoji čest se zadarmo postarat o svoje blízké, kteří už nejsou soběstační. Vzhledem k tomu, že jinak využívají všechny možné sociální dávky, je tohle zarážející.

Subjekt č. 2 - žena

Otázka: Kolik je Vám let, kde pracujete, jaké máte vzdělání?

Odpověď: 54 let, pracuji ve státní správě, mám středoškolské vzdělání.

Otázka: Co vám říkají pojmy Cikán, Róm, migrace a integrace?

Odpověď: Význam těchto pojmů znám, s romským etnikem ve své profesi přicházím dlouhodobě do kontaktu.

Otázka: Víte něco o tomto etniku z hlediska historie?

Odpověď: Z hlediska historie tohoto etnika vím, odkud přišli, jak se liší jejich způsob života současné generace od života generací minulých.

Otázka: Jaké máte osobní zkušenosti s tímto etnikem?

Odpověď: Osobní zkušenosti mám, jsou i pozitivní, ty negativní však převládají. Negativní vnímání většinové společnosti je nesporně podmíněno odlišným způsobem života. Někteří, ač je jich stále málo, však mohou být ostatním příkladem.

Otázka: Do jaké míry si myslíte, že je romské etnikum úspěšně začleněné do naší majoritní společnosti?

Odpověď: Stále není, existují však výjimky.

Otázka: Co si myslíte o integračních programech pro romské etnikum?

Odpověď: Nechávám bez komentáře, názor však mám.

Otázka: Myslíte si, že romské etnikum je v naší společnosti diskriminované, pokud ano v jaké oblasti?

Odpověď: Jednoznačně ne a to v žádné oblasti jejich života. Úspěchy (oblast vzdělání, kultury apod.) těch, kteří se přizpůsobili, to potvrzují.

Otázka: Co by ještě mohla naše majoritní společnost učinit pro zlepšení začlenění Romů do společnosti a čím by mohli přispět Romové?

Odpověď: Nejen toto, ale i minulé společenské zřízení udělalo mnoho (včetně vynaložených finančních prostředků) pro to, aby se toto etnikum řádně začlenilo a žilo stejně plnohodnotně jako majoritní společnost. Není pochyb o tom, že úsilí musí vynaložit obě strany. Pokud se tak nestane, efekt veškerého snažení se dostavit nemůže.

Subjekt č. 3 – muž

Otázka: Kolik je Vám let, kde pracujete, jaké máte vzdělání?

Odpověď: 52 let, Magistrát města Plzně, Bakalářské Policejní akademie ČR

Otázka: Co vám říkají pojmy Cikán, Róm, migrace a integrace?

Odpověď: pojem Cikán: pojmenování etnika již před tisíci lety, Pojem Rom: pojmenování stejného etnika před 20 lety, Pojem migrace: přesídlování obyvatelstva v rámci měst, okresů a krajů v rámci republiky (netýká se jen minorit). Má různé důvody, sociální, ekonomické, pracovní, bezpečnostní, životní prostředí atd., Pojem integrace: v rámci lidské společnosti jde o začlenění do většinové společnosti, přijmout nejen sociálně právní normy většinové společnosti.

Otázka: Víte něco o tomto etniku z hlediska historie?

Odpověď: Původem z Indie, kdy již před tisíci lety začali putovat směrem na severozápad. V každé společensko - ekonomické formaci žili na pokraji společnosti. Dělí se na několik etnik - olašské, rumungry, sithy? atd. Největší část populace žil v ČSSR na Slovensku a pak Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku, odkud po II., SV migrovali do Čech.

Otázka: Jaké máte osobní zkušenosti s tímto etnikem?

Odpověď: Pozitivních je minimum. Žijí ze dne na den, neplánují život, participují na většinové společnosti. Jako existuje rasismus ve většinové společnosti, tak stejně existuje rasismus v cikánské komunitě.

Otázka: Do jaké míry si myslíte, že je romské etnikum úspěšně začleněné do naší majoritní společnosti?

Odpověď: Minimálně, chybí jim kladné vzory z vlastních řad.

Otázka: Co si myslíte o integračních programech pro romské etnikum?

Odpověď: Nejlepší integrační program je práce s malými dětmi, nabídnout jim jiný pohled na trávení volného času, pomoc se školními povinnostmi. Převládají negativní vzory z jejich rodin, které děti přebírají. Nejlépe je pomoc jim tak, aby si pomohli sami.

Otázka: Myslíte si, že romské etnikum je v naší společnosti diskriminované, pokud ano v jaké oblasti?

Odpověď: Myslím si, že jde většinou pouze o pocitovou diskriminaci. Pokud by měli potřebné vzdělání a sociální návyky běžné ve většinové společnosti, tak by pocit diskriminace nezažívali.

Otázka: Co by ještě mohla naše majoritní společnost učinit pro zlepšení začlenění Romů do společnosti a čím by mohli přispět Romové?

Odpověď: Co můžeme udělat a co oni: Myslím si, že naše společnost toho dělá víc než oni. Teď je řada na nich, aby ukázali, že vůbec chtějí pro to něco udělat. Byli z minulosti zvyklí, že společnost pro ně bude vše zařizovat a dělat a nejsou zvyklí dělat také něco pro svoji komunitu sami. Jak jsem již uvedl, základ je práce s dětmi, ukázat dětem, že život je o něčem jiném, naplnit jejich volný čas volno časovými aktivitami, dát jim prostor k seberealizaci, dát jim pozitivní vzory.

Subjekt č. 4 - muž

Otázka: Kolik je Vám let, kde pracujete, jaké máte vzdělání?

Odpověď: 42 let, Magistrát města Plzně, Magisterské – MUP Praha, Evropská studia a veřejná správa, Bakalářské – ZČU Plzeň, Politologie a mezinárodní vztahy

Otázka: Co vám říkají pojmy Cikán, Róm, migrace a integrace?

Odpověď: Pojem Cikán: historické pojmenování etnické skupiny, Pojem Rom: pojmenování stejného etnika v ČR po roce 1991, Pojem migrace: přesídlování obyvatelstva v rámci států, krajů, okresů či měst. Má různé důvody, sociální, ekonomické, pracovní, bezpečnostní, životní prostředí atd., Pojem integrace: v rámci lidské společnosti jde o začlenění do majoritní společnosti. Především přijetí sociálně právních norem většinové společnosti.

Otázka: Víte něco o tomto etniku z hlediska historie?

Odpověď: Historie tohoto etnika je mi známa. Toto etnikum je původem z Indie a před tisíci lety začalo několika směry putovat na severozápad. Od počátku Cikáni žili v každé společnosti na pokraji a často byli pronásledováni. Dělí se do několika skupin - olaši, rumungři, sinti, traveleři atd. Během II. Světové války prošli lidé tohoto etnika pracovními „cikánskými“ tábory a poté i tábory koncentračními, dá se tak hovořit o romském holocaustu. Většina současných skupin tohoto etnika přišla do ČR z východního Slovenska po II. SVv rámci osídlování pohraničí a za prací do těžkého průmyslu. V roce 1958 byl v ČSR vydán zákon O trvalém usídlení kočujících osob, čímž bylo zamezeno Cikánům v jejich tradičním způsobu života. Největší populace

tohoto etnika v rámci Evropy je v Rumunsku, Bulharsku, Španělsku, Maďarsku a Slovensku.

Otázka: Jaké máte osobní zkušenosti s tímto etnikem?

Odpověď: Pozitivních je minimum, přesto znám i mezi tímto etnikem lidi, kteří něco dokázali. Bohužel většina žijeze dne na den, neplánují život a participují na většinové společnosti.

Otázka: Do jaké míry si myslíte, že je romské etnikum úspěšně začleněné do naší majoritní společnosti?

Odpověď: Toto etnikum se nikdy zcela do majoritní společnosti nezačlení, protože samo nechce.

Otázka: Co si myslíte o integračních programech pro romské etnikum?

Odpověď: Integrační programy by měly být zaměřeny především na práce s malými dětmi, nabídnout jim jiný pohled na trávení volného času, vštěpovat jim povinnosti, pomáhat se školním vzděláváním apod. Bohužel v tomto etniku převládají negativní vzory z jejich rodin, které děti přebírají. Nejlepší pomoc je jim ukázat jak si mohou pomoci sami.

Otázka: Myslíte si, že romské etnikum je v naší společnosti diskriminované, pokud ano v jaké oblasti?

Odpověď: Myslím si, že jde většinou pouze o pocitovou diskriminaci, neříkám, že u nás diskriminace neexistuje, ale rozhodně není v takové míře, jak je nám předestíráno médii a nejrůznějšími nevládními a neziskovými organizacemi. Pokud by Romové měli potřebné vzdělání a sociální návyky běžné v majoritní společnosti, tak by pocit diskriminace nezažívali.

Otázka: Co by ještě mohla naše majoritní společnost učinit pro zlepšení začlenění Romů do společnosti a čím by mohli přispět Romové?

Odpověď: Domnívám se, že naše společnost dělá pro začleňování více než samotní Romové. Teď je řada na Romech, aby ukázali, co a zda vůbec chtějí pro své začlenění udělat. Je na čase jim ukázat, že společnost pro ně a za ně nebude vše zařizovat a dělat tak jak byly doposud zvyklí. Je potřeba, aby začali pro sebe a svou komunitu něco dělat sami.

5.5 Současná problematika integrace v Evropě

V celé střední a východní Evropě je téměř devět milionů Romů, kteří jsou nejchudší občané tohoto kontinentu. V zemích s rostoucí prosperitou většina z nich zůstává vyloučena z takových výhod ekonomického růstu, jako jsou veřejné služby a příležitosti pracovat. V Evropě je přitom nedostatek vlastních pracovních sil, které by mohly být řešením pro poptávku po pracovních místech ze strany zahraničních pracovníků.

V době, kdy Francie předsedala EU, společně s Evropskou komisí svolala Summit EU Roma do Bruselu, který byl zaměřen na nalezení řešení, kterými by Evropa mohla zlepšit integraci Romů. Světová banka a Česká republika, zastoupená českou vládou, vítá žádosti probíhající napříč EU vyžadující politiku integrace Romů na evropské úrovni.

Zmíněný summit byl postaven na iniciativě Dekády romské integrace, která byla zahájena v roce 2005, prostřednictvím fóra pro výměnu know-how. Cílem summitu bylo kriticky zhodnotit mezinárodní zkušenosti a vytvoření shody pro konkrétní opatření pro celou Evropu.

Romové by měli dostat rovné příležitosti, což vyžaduje politický závazek, instituce a metody, které budou pro tuto menšinu funkční. Skutečná změna by mohla nastat jen, pokud se téma jejich začlenění do majority přemístí z okraje společenské debaty do centra tvorby politik. Bude nutné, aby se překonaly diskriminační a byrokratické překážky, které by je vylučovaly z hlavního proudu společnosti. To by se dalo zajistit tím, že veřejná politika a služby budou fungovat pro Romy takovým způsobem, že se nebude vnímat politika školství, zdravotnictví a zaměstnanosti optikou vyloučení Romů.

Ze společné studie české vlády a Světové banky je patrné, že naše úřady práce nejsou stále připraveny zajistit pro sociálně vyloučené Romy práci. Pro Romy je nezbytné, aby získali dovednosti, které je kvalifikovaně zařadí do společnosti. Překážek existuje mnoho a výzkumy bylo zjištěno, že méně než polovina dospělých Romů žijících v okrajových lokalitách umí číst a psát. Evropská poptávka po dělnících s minimální kvalifikací je v členských zemích velmi malá a dále klesá.

Jedním z řešení pro úspěšnou integraci Romů je skutečnost, že rodiče musí dostat pobídku od společnosti, aby posílaly pravidelně své děti do školy, kde získají dovednosti potřebné pro uplatnění na pracovním trhu. V mnoha zemích ve světě, od Mexika po Spojené království, jsou používány Projekty podmíněného poskytnutí hotovosti, ve kterých jsou vypláceny rodičům měsíční stipendia za to, že jejich děti zůstávají ve škole. Děti tak mají možnost získat školní docházkou a aktivní účastí ve společnosti výhody, spočívající v osvojování si dovedností, které budou potřebné pro jejich následné uplatnění na pracovním trhu. Užitečnost tohoto postupu je na diskusi, zda by byl k použití i pro Romy v Evropě.

Statistické údaje v této oblasti jsou bohužel žalostně nedostatečné pro monitorování pokroku, proto by bylo dobré, aby každá evropská politika romské integrace přijala takové ukazatele, které by byly měřitelné. Podle nich by se poté stanovily cíle, které by tak byly silným podnětem ke sběru dat, monitorování a hodnocení.

Pokud budeme chtít dosáhnout pokroku v romské integraci, budou muset politici v nadcházejících letech najít politickou vůli, schopné instituce a potřebné know-how. Příležitosti je možné nalézt ve strukturálních a předvstupních fondech EU, kde je k dispozici značné množství prostředků. Světová banka se zavázala svou globální odborností k vytvoření politik sociální integrace na podporu účinných politických řešení.

EU je unie společných hodnot a jednou z jejích základních zásad jsou rovné příležitosti pro všechny. To je jejím jádrem a Evropa je pyšná na to, že dospěla v poskytování těchto příležitostí pro své občany dále než většina zemí ve světě. Skutečností však je, že většina Romů v Evropě, zůstávají přehlíženi. EU jako celek, jednotlivé vlády, evropské instituce a občané by měli usilovat o to, aby se tento společný princip stal realitou.⁶¹

---

⁶¹ <http://www.dzamilastehlikova.cz/8358/142/clanek/rovne-prilezitosti-pro-evropske-romy/>, 28.3.2012, 21:00 hod.

6. ZÁVĚR

Jak je uvedeno v úvodu mé diplomové práce, s romským etnikem se setkávám prakticky od svého dětství, přes období mého dospívání, zejména ve svém profesním životě řadového policisty a poté kriminalisty. V roce 2009 jsem zpracoval a následně úspěšně obhájil na Právnické fakultě v Plzni, katedře veřejné správy, bakalářskou práci zabývající se podobným tématem, související s romským etnikem, kterou jsem nazval „Historie, migrace, adaptace a integrace romského etnika do společnosti“. Tato práce mi rovněž následně posloužila jako hodnotný podklad pro čerpání informací nezbytných k vytvoření mé diplomové práce.

Při tvorbě obou dokumentů bylo nezbytné se seznámit a prostudovat mnoho odborné, ale i nepublikované literatury zabývající se problematikou Romů. Tímto postupem, zvláště po použití metody analýzy odborných textů jsem zjistil, že moje dosavadní vědomosti o Romech byly, z praktického a jednostranného pohledu policisty, povrchní. Již po vypracování bakalářské práce jsem v jejím závěru konstatoval prohloubení svých teoretických vědomostí a zejména po prostudování materiálů nezbytných ke vzniku mé diplomové práce mohu uvést, že můj pohled na romské etnikum jako menšinu ve společnosti je zcela odlišný, než byl na úplném počátku.

Svoji diplomovou práci jsem se snažil detailněji zaměřit na skutečné problémy, které toto etnikum provází celou jeho historií. Přes první kontakty s odlišnou kulturou a odlišnou společností, k období první republiky, druhé světové války až do současnosti, kdy jsem se snažil zcela objektivně zhodnotit jak samotné romské etnikum, tak jednotlivé společnosti, se kterými se jeho příslušníci setkávali. Studium historických pramenů o jejich původu a prvních zmínkách přes odlišnosti v oblasti romských skupin, po jejich zvyky a způsoby života mohu konstatovat, že se jedná o etnikum s hodně pestrobarevnou historií a širokým životním spektrem, které stojí určitě za pozornost okolního světa, jehož jsou nezbytnou součástí.

V historické části, kde jsem se snažil uvést informace, které uvádějí původní kořeny romského etnika, bylo pro mě přínosem zjistit jejich původ a následný příchod na české území. Z historických pramenů vyplynulo, že srovnáním dialektů indických studentů na univerzitě v Leydenu, se dospělo k závěru, že prvotní zmínky o nich pocházejí z Indie. Nezanedbatelnou hodnotu měla charakteristika, která je rozdělena do několika znaků,

sloužících k pochopení, jak společnost vnímá Romy a kam se začleňují sami Romové, s jakou skupinou se cítí být spojeni. Je zde nastíněn i problém směšování jednotlivých znaků s upozorněním na chyby, které se vyskytují.

V rámci své praxe jsem se setkal s několika romskými frázemi a pro jejich lepší poznání významu bylo důležité zaměřit se na specifika Romů, s čímž znalost jejich jazyka úzce souvisí. Z tohoto důvodu jsem přivítal možnost lépe poznat jejich jazykové dialekty, prostřednictvím kterých lze zjistit jejich hodnotové orientace a postoje naznačující problémy, odvíjející se od nedostatečné znalosti jazyka většinové společnosti. Nejvíce známý a rozšířený dialekt tzv. Rumungrinština má sice zhruba jen 600 významových slov, ale to, co se týká jazyka a dialektu romského etnika, není jen v čísle. Romština je mnohem bohatší a barvitější než jsem si původně myslel. Jsou v ní obsaženy prvky jiných světových jazyků romštinou převzatých v závislosti na trase, kudy probíhala migrace jejího etnika. Romština rozlišuje tři hlavní dialekty slovenský, olašský a ahi-dialekt.

Migrace, vnímána jako změna sídliště, stěhování skupin obyvatelstva, v konkrétním případě romského etnika je zmíněna v další kapitole, která nese stejný název. Nejsou zde zmíněny jen historická fakta, svědčící o jejich putování přes jednotlivé země, ale i strasti s touto činností spojené. Překvapením pro mě bylo, jak v průběhu jejich stěhování lidé Romy zpočátku přijímali s vlídností a náklonností neboť je nejspíš považovali za osoby, které jsou pronásledované a potřebují jejich pomoc. Bohužel vzápětí tyto ctnosti vystřídala spíše nedůvěra, nevraživost a opovržení. Přesný a pravdivý důvod tohoto chování se nejspíš nikdy nedozvíme a historické prameny je jednoznačně neurčují.

Problémy související s vyřešením a úspěšným začleněním Romů do společnosti mělo své pokračování i po revolučním roce 1989, kdy dále začaly vznikat nové a nové integrační programy, jejichž přehled je demonstrativně uveden v kapitole Integrace, konkrétně v podkapitole „Jednotlivé integrační programy“. Významným přispěním pro řešení problematiky integrace Romů do české společnosti byly jednotlivé výsledky úspěšnosti integračních programů, kdy mnohdy tyto programy neměly kontinuitu ani v období jedné vlády. Ukázalo se, že bude třeba do budoucna zpracovat strategii integrace koncepčněji a systematictěji.

Věřím, že tyto poznatky, které jsem v průběhu vypracování mé diplomové práce a teoretického studia dokumentů získal, mně budou v budoucnosti nápomocny k lepšímu pochopení a přístupu k Romům jako obyvatelům České republiky, příslušníkům jednoho etnika, kteří mají zákony této země zaručeno právo na zachování své jedinečné kultury a zvyků.

Resume

As it is stated at the beginning of my thesis, I have been interacting with Roma ethnic group throughout the course of my whole life. Starting during my childhood, continuing through my teenage period of life and then in my professional life as a regular police officer and criminal department field operative in particular.

In the year 2009 I created and eventually successfully defended my Bachelor thesis at the Law Faculty in Pilsen, Department of Public Administration. The thesis was focusing on a similar topic - Roma ethnic group issues. The name of this thesis was "History, migration, adaptation and integration process of the Roma ethnic group to the greater society"

This thesis has served as a valuable base of information necessary to create my current diploma thesis. It was necessary to study both, academic texts and not publicly known texts dealing with Roma issues, in order to create both documents - thesis.

The used methodology, mainly the academic text analysis, had shown me that my knowledge of Roma ethnic group, especially after having been influenced by my subjective police officer's point of view, was very superficial.

Immediately after I finished the thesis I can state that I have deepened my theoretical knowledge of the Roma ethnic group. Moreover, after having studied all the material, necessary for creation of the thesis, I can state that my perception of Roma ethnic group as a minority in the main society is completely different to the one I had at the beginning of the thesis.

I was trying to focus my thesis on real problems, which have been accompanying the Roma ethnic group throughout its whole history, in a more detailed manner. Starting with first contacts with a different culture and society, continuing with the era of both the First World War and the Second World War and going up until the current time. I was trying to utterly objectively evaluate the Roma ethnic group itself as well as the respective societies the Roma ethnic group's members have come across with so far.

The study of historical sources regarding the Roma ethnic group, namely its origins and the first notes of the group, diversity within the group, its customs and ways of life has helped to make a statement that the Roma ethnic group has a very diverse history with a wide a broad outlook on life. The Roma ethnic group is definitely worthy of society at large's attention, the society where this ethnic group undoubtedly belongs to.

A significant contribution to the process of integration of Roma into the Czech society were results of the respective integration programs, where many of these programs have not had any continuity in none of the governments which have ruled in the Czech Republic so far. It has been shown clearly that with respect to the future, it is necessary to proceed with the integration strategy in a more conceptual and systematic manner.

I deeply believe that the knowledge I have gained during my theoretical study of all the documents as well as working on this thesis will help me in the future to better understand, approach and perceive Roma as the citizens of the Czech Republic as well as members of a certain ethnic group which has its right to preserve their unique culture and traditions fully guaranteed.

Seznam použité literatury:

- Barša P.: Politická teorie multikulturalismu, Brno 1999, ISBN 80-85959-47-X
- Barša Pavel; Politická teorie multikulturalismu. Vyd. Centrum pro studium demokracie a kultury. Praha 2003.
- Budilová, Hirt; Policista v multikulturálním prostředí, Praha 2005
- Dalimil: Česká kronika, vydává Jan Laichter, redakcí Václava Tille, v Praze 1920
- Davidová; Romano drom: Cesty Romů 1945-1990, Olomouc 2004
- Gabal, I.a kol.; Etnické menšiny ve střední Evropě, Praha 1999, ISBN 80-86103-23-4
- Horváthová, J., Kapitoly z dějin Romů, Praha 2002; Fraser, A. , Cikáni, Praha 1998
- Jakoubek, Hirt; Romové:Kulturologické etudy,Plzeň 2004
- Jeníček, T., Romové – reflexe problému, Praha 1997, ISBN 80-902439-0-8
- Jurová, A.: Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945, Košice – Bratislava 1993
- Karlík, R.: Historie, migrace a integrace romského etnika do společnosti, Bakalářská práce 2009
- Klimeš L.:Slovník cizích slov, Praha 1995, publikace č. 2-54-13/5b,
- Kol. autorů; Romové-reflexe problémů, Praha 1997
- Košťák, R., Učebnice pátrací taktiky, Praha 1935
- Krejčí, O.:Lidská práva. Praha 2011, Professional Publishing, ISBN 978-80-7431-056-0
- Manuš Erika; Jdeme dlouhou cestou, Praha 1998
- Mareš M. a kol., Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po r.1989, Brno 2004, ISBN 80-7325-050-0
- Nečas Ctibor; Romové v České republice včera a dnes, Olomouc 1999
- Pavelčíková, N.: Romové v Českých zemích v letech 1945 – 1989, Praha 2004, ISBN 80-86621-07-3

Prokešová Miriam; Romové?otázky a hledání odpovědí, Ostrava 2010

Šotolová Eva; Vzdělávání Romů, Praha 2000

Štěchová, M.: Romská minorita a postupy integrace, Praha 2002, ISBN 80-7338-008-0

Zpráva o stavu romských komunit ČR 2004 a koncepce romské integrace, Úřad vlády ČR, ISBN80-86734-49-8

Ústava ČR č. 1/1993 Sb.,

Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

Internetové zdroje:

<http://www.esfcr.cz/projekty/komplexni-program-integrace-socialne-vyloucenych-a-socialnim>, Evropský sociální fond v ČR

<http://www.dzamilastehlikova.cz/8358/142/clanek/rovne-prilezitosti-pro-evropske-romy/>

